

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

İTTİFAKLAR VE DÖNÜŞEN MEDYA SÖYLEMİ:
TÜRKİYE SİYASETİNDE DOST VE ÖTEKİ
KAVRAMLARININ YENİDEN KURGULANMASI

Yüksek Lisans Tezi

Şerife Cebeci

Aralık 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

İTTİFAKLAR VE DÖNÜŞEN MEDYA SÖYLEMİ:
TÜRKİYE SİYASETİNDE DOST VE ÖTEKİ
KAVRAMLARININ YENİDEN KURGULANMASI

Yüksek Lisans Tezi

Şerife Cebeci

Danışman

Doç. Dr. Burcu Taşkın

Aralık 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Şerife Cebeci tarafından hazırlanan " İttifaklar ve Dönüşen Medya Söylemi: Türkiye Siyasetinde Dost ve Öteki Kavramlarının Yeniden Kurgulanması " başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Burcu Taşkın

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Belkıs ULUSOY

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Malik Yavuz

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 15/01 / 2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığında yazılan bu tezin APA 7. Edisyon yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Burcu Taşkın

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Şerife Cebeci

ÖZET

İttifaklar ve Dönüşen Medya Söylemi: Türkiye Siyasetinde Dost ve Öteki Kavramlarının Yeniden Kurgulanması

Cebeci, Şerife

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Burcu Taşkın

Aralık 2023

2017 Anayasa değişikliği referandumu ile Türkiye’de hükümet sistemi değişmiş ve Parlamenter Sistemden, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmiştir. Bu sistem, 50+1 kuralını da beraberinde getirmiş yani Cumhurbaşkanı olunması için ilgili adayın %50’den fazla oy alması zorunluluğu kılınmıştır. 2018 genel seçimlerine doğru yaklaşıldığında, Türkiye’deki hiçbir parti ve parti adayı istenilen %50 oranını geçme gücüne haiz değildi. Bu da Türk siyasetini önemli bir kavramla tanıştırmıştır: İttifak. Bu dürtü ile AK Parti ve MHP öncülüğünde Cumhurbaşkanlığı İttifakı kurulmuş, buna karşılık olarak da CHP, SAADET ve İYİ Parti öncülüğünde de Millet İttifakı kurulmuştur. Bu ittifaklar birbirine çok uzak gözükse, farklı ideoloji ve siyasi gelenekten gelen partileri birleştirirken, Türkiye’de ilk kez bir iktidar partisi seçim öncesi ittifak yapmıştır. Elbette bu politik değişimler; siyaset ve toplum arasında köprü vazifesi gören medyanın da ilgili partilere yaklaşımını yeniden şekillendirmiştir. Yakın siyasetimizi bu denli etkileyen parti ittifaklarının medya söylemi üzerinde etkisini inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Oysaki bu sistemsel değişim daha önce birbirine neredeyse düşman olan siyasi partilerin edindikleri yeni dostları ve düşmanları, medyanın da kendisine yeni dost ve hedefler göstermesine sebebiyet vermiştir. Zikredilen gazetelerde en radikal değişikliğe uğrayan parti Saadet Partisi olmuştur. 2015’te hiçbir gazetenin ilk sayfasında ele almadığı parti, 2018’de övülmesi ve yerilmesiyle bir anda gündeme oturmuştur. Gene 2015’te Sabah ve Yeni Akit gazetelerinde AK Partiden sonra en çok ele alınan partinin CHP yerine HDP olması ilgi çekicidir, İttifaklar ile birlikte bu gazetelerde partilerin ele alınma oranı tamamen değişmiştir. Sol gazetelerden özellikle Sözcü’de ittifak öncesinde oldukça övülen MHP’nin 2018’de tamamen yerildiği mühim değişiklikler arasındadır. Türkiye siyasetinde 2018 sonrası ortaya çıkan seçim öncesi ittifakların medya söylemindeki değişimini ana akım gazeteler olan Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazeteleri üzerinden inceleyen bu tez çalışması göstermiştir ki, bu gazeteler önceden pozitif yaklaşımları partileri hedef göstermeye; eleştirdikleri partileri ise dostane bir tavırla yansıtmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçim İttifakları, Cumhurbaşkanlığı İttifakı, Millet İttifakı, Medya Söylemi, Gazete, Koalisyon

ABSTRACT

Alliances and Transforming Media Discourse: Reconstructing the Concepts of Friend and The Other in Turkish Politics

Cebeci, Şerife

Master's Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Assoc. Prof. Burcu Taşkın

With the 2017 Constitutional amendment referendum, the government system in Turkey was changed and the Parliamentary System was switched to the Presidential Government System. This system also brought about the 50+1 rule, meaning that the relevant candidate had to receive more than 50% of the votes to become President. This introduced an important concept to Turkish politics: Alliance. With this impulse, the People's Alliance was established under the leadership of the AK Party and MHP, and in response, the Nation Alliance was established under the leadership of the CHP, SAADET and İYİ Party. While these alliances unite parties that seem far away from each other and come from different ideologies and political traditions, for the first time in Turkey, a ruling party made an alliance before the election. Of course, these political changes; It has also reshaped the approach of the media, which acts as a bridge between politics and society, to the relevant parties. There is no enough studies examining the impact of party alliances, which affect our recent politics so much, on media discourse. However, this systemic change has caused political parties, which were almost enemies to each other before, to make new friends and enemies, and the media to show itself new friends and targets. The party that underwent the most radical change in the newspapers mentioned was the Felicity Party. The party, which was not covered on the first page of any newspaper in 2015, suddenly came to the fore as it was praised and criticized in 2018. It is also interesting that in 2015, the party most covered after AK Party in Sabah and Yeni Akit newspapers was HDP instead of CHP. With the introduction of Alliances, the rate of coverage of parties in these newspapers has completely changed. It is among the important changes that MHP, which was highly praised before the alliance in left-wing newspapers, especially Sözcü, was completely criticized in 2018. This thesis study, which examines the change in the media discourse of the pre-election alliances that emerged in Turkish politics after 2018, through Sabah, Yeni Akit, Sözcü and Birgün newspapers, which are mainstream newspaper, has shown that these newspapers target the parties they had previously approached positively; They began to reflect the parties they criticized in a friendly manner.

Key Words: Electoral Alliances, People's Alliance, Nation's Alliance, Media Discourse, Newspaper, Coalition

TEŞEKKÜR

En büyük teşekkürüm bana kalemle öğreten ve gönlümü serinleten’dir.

Tezim süresince bana daima destek olan, dua eden, yardım önerisinde bulunan yarenlerime şükranım. Tez konusunda şüphe duyduğumda, bana güvenen ve beni şevklendiren sevgili dostlarım sağ olun. Her gittiğimde beni daha da mutlu etmek için “tezi ne yaptın?” diye soran vakıftaki arkadaşlarıma ayrıca teşekkür ederim.

Bu tez, olması gerektiğinden daha uzun sürdü. Tezi yazma esnasında çok defa bırakmayı düşündüm. Ancak bu yüksek lisans döneminin bana çok fazla hayat dersi verdiğini belirtmek isterim. Bazen zor geçse de böyle olması gerekiyordu, kıymıliydi ancak iyi ki oldu.

Çocukluk hayalim olan Erasmus’u gerçekleştirmeme yardımcı olan, olağanüstü şekilde her türlü çabayı göstererek beni Burgos Üniversitesine kabul eden saygıdeğer Prof. Sergio Perez Castanos’a şükranlarımı sunarım. José Manuel Trujillo, Bosco Govantes Romero isimli saygıdeğer profesörler Erasmus başvurularımda beni kabul etmiş ve yönlendirmişti, üstün iş ahlaklarından ötürü onlara çok teşekkür ederim. İspanya’da beni evine kabul edip bana kız kardeşleri gibi davranan Abdullah abi ve Zehra ablama çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

Tezimi satır satır okuyan, daima yapıcı ve olumlu yönlendirmeler ile bu teze müthiş emek sarf eden, insani olarak beni destekleyen çok kıymetli danışmanım Burcu Taşkın’a teşekkürlerimi tekrar sunmak isterim.

Sevgili dostlarım Gülcan, Kübra, Sümeyye, Derya, Ceylan, Ayşe, Raziye, Nesibe ve Songül, var olduğunuz için sağ olun.

Bu tezi okuyan, destek verenler;

“Hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen,

Merdüm-i dide-i Efkan olan ademsin sen.”

Unutmadım, daima minnettarım. Bu tez,

Beni dağ başlarında büyüten çok kıymetli anneciğime ve babacığıma ithaf edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	v
Key Words: Electoral Alliances, People's Alliance, Nation's Alliance, Media Discourse, Newspaper, Coalition.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
MEDYA VE SİYASET	7
1.1 Medya ve Siyaset İlişkisi Üzerine	7
1.2. Siyaset ve Medya'nın İnsan ile İlişkisi	9
1.3. Haber Üretiminde Ne Etkilidir? : İdeoloji, Medya Politik ve Kültürel Yaklaşım Teorileri ile Medyayı Anlama.....	11
1.4. Türkiye'de Medya'nın Durumu	16
1.4.1. Osmanlı'da Basının İlk Ayak İzleri	16
1.4.2. 1923-1950 Yılları Arasında Genel Durum ve İletişim Düzeni	17
1.4.3. 1950-1980 Yılları Arasında Genel Durum ve İletişim Düzeni	20
1.4.4. Günümüz Medyasının Temeli Olarak 1980 Sonrası Genel Dönem ve İletişim Düzeni	22
1.5. Medya- Siyaset İlişkisine Sistemsel Yaklaşımlar	29
1.5.1. Otoriter Basın Kuramı	29
1.5.2. Liberal Basın Teorisi	30
1.5.3. Sosyal Sorumluluk Kuramı.....	32
1.5.4. Sovyet Totaliter Medya Kuramı	33
1.5.5. Gelişmeci Kuram	34
1.5.6. Demokratik Katılımcı Model	36
1.6. Türkiye'yi Medya Kuramları Çerçevesinde Konumlandırma.....	37
İKİNCİ BÖLÜM	41
İTTİFAKLAR VE PARTİLER	41
2.1. Seçim İttifaklarının Tanımı	41
2.2. Türkiye'de İttifak Sisteminin Uygulanmaya Başlanması ve Partilerin İttifaka Katılma Süreçleri	42
2.3. Seçim İttifakları: Parlamento ve Başkanlık Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme	50

2.3.1. Başkanlık Sisteminde Seçim İttifakları.....	50
2.3.2. Parlamenter Sistemlerde Seçim İttifakları	52
2.4. Türkiye’de Seçim İttifaklarının Yasal Çerçevesi.....	53
2.5. Partiler ve İdeolojileri.....	54
2.5.1. Cumhuriyetçi Halk Partisi	56
2.5.2. Milliyetçi Hareket Partisi	60
2.5.3. Saadet Partisi	63
2.5.4. Adalet ve Kalkınma Partisi.....	66
2.6. Türkiye’de Muhafazakâr/ Sağ Parti Geleneği: Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi ve AK Parti	69
2.7. 2002-2018 Yılları Arasında AK Parti, CHP, MHP ve SAADET’in Seçim Sonuçları	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	77
İTTİFAK ÖNCESİ VE SONRASINDA GAZETELERİN SÖYLEM DİLİ – NİTEL ANALİZ.....	77
3.1. Gazetelerin İçeriklerini Belirlemede Önemli Olan Faktör: İdeoloji vs. Partiye Yakınlık İlişkisi.....	77
3.2. Gazetelerin 2018 Öncesi ve Sonraki Dönemlerde Belirlenen Partilere Olan Yaklaşımı	80
3.3. 2018 Öncesi ve Sonrasında Sabah Gazetesi: MHP ve SAADET	80
3.4. 2018 Öncesi ve Sonrasında Yeni Akit Gazetesi: MHP ve SAADET	90
3.5. 2018 Öncesi ve Sonrası Sözcü Gazetesi: SAADET - MHP.....	99
3.6. 2018 Öncesi ve Sonrasında Birgün Gazetesi: SAADET	109
3.7. Bölüm Değerlendirmesi	117
İTTİFAK ÖNCESİ VE SONRASINDA GAZETELERİN SÖYLEM DİLİ – NİCEL ANALİZ.....	120
Bulgular	120
4.1. Gazetelerde Siyasi Haberlerin Yayınlanma Sayı ve Oranları	120
4.2. Siyasi Haberlerde Yorumlu Haber Sayısı	121
4.3. Gazetelerin Yorum Kattığı Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım	122
4.4. Gazetelerin Yayımladığı Tüm Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım	128
4.5. Gazetelerin Söylemini Paylaştığı Siyasi Partiler.....	136
4.6. Gazetelerde Yayımlanan Siyasi İçerikli Köşe Yazıları	138
4.7. Gazetelerde Siyasi Parti Reklamları	144
SONUÇ.....	146
Kaynakça	155

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Dört Basın Kuramı Tablosu (Siebert, vd., 1984:7).....	27
Tablo 2. İncelenen Partilerin İdeolojik Konumları	55
Tablo 3. Partilerin 2015 ve 2018 Genel Seçimlerinde Elde Ettikleri Oy Oranları.....	71
Tablo 4. Gazetelerde Siyasi Haberlerin Yayınlanma Sayı ve Oranları	120
Tablo 5. Siyasi Haberlerde Yorum Katılan Haber Sayısı / Oranı	121
Tablo 6. Gazetelerin Yorum Kattığı Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım.....	123
Tablo 7. Gazetelerin Yayımladığı Tüm Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım.....	129
Tablo 8. Gazetelerin Söylemini Paylaştığı Siyasi Partiler	136
Tablo 9. Gazetelerde Yayımlanan Siyasi İçerikli Köşe Yazıları	139
Tablo 10. Köşe Yazılarında Siyasi Partilere Yaklaşım	140
Tablo 11. Gazetelerde Yayımlanan Siyasi Parti Reklamları.....	144

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sabah Gazetesi / 2015'te yayımlanan Bahçeli Hakkında Olumsuz İçerikli Reklam	83
Şekil 2. Sabah / 2015'te Bahçeli Aleyhine Yayımlanan Köşe Yazısı	84
Şekil 3. Sabah / 2018'de Bahçeli ve MHP Lehine Yayımlanan Olumlu Haber	86
Şekil 4. Sabah / 2018'de Bahçeli ve MHP Lehinde Yayımlanan Köşe Yazısı.....	88
Şekil 5. Sabah/ 2018'de Temel Karamollaoğlu Hakkında Yayımlanan “Bilge Adamın Hazin Sonu” Başlıklı Köşe Yazısı.....	89
Şekil 6. Yeni Akit/ 2015'te Yayımlanan MHP'nin İhanette Birleştiğini Belirten Haber	92
Şekil 7. Yeni Akitte Yayımlanan MHP Aleyhine Haber.....	93
Şekil 8. Yeni Akit/ Mayıs 2018 Seçim Sonrası Haber	96
Şekil 9. Yeni Akit/ Haziran 2018 Seçim Sonrası Haber.....	97
Şekil 10. Yeni Akit/ 2018 SAADET'in Davasını Sattığını Söyleyen Haber	99
Şekil 11. Sözcü / 2017 Milli Görüş Hakkında Yayımlanan Olumsuz İçerikli Köşe Yazısı.....	102
Şekil 12. Sözcü/ 2018'de Milli Görüş ve SAADET Hakkında Yayımlanan Olumlu İçerikli Köşe Yazısı	104
Şekil 13. Sözcü / 2018'de SAADET Hakkında Yayımlanan Olumlu İçerikli Köşe Yazısı.....	107
Şekil 14. Sözcü / 2018'de Yayımlanan Bahçeli Hakkında Olumsuz İçerikli Köşe Yazısı.....	109
Şekil 15. Birgün / 2008'de SAADET'i Dinci Olarak Yayımlayan Haber	112
Şekil 16. Birgün / 2018'de Milli Görüşü Bir Değer Olarak Gösteren Haber	114
Şekil 17. Birgün / 2018'de SAADET'in Toplumsal Barış ve Huzur İçin Mutabakat Kuran Partiler Arasında Zikredilmesi.....	116

GİRİŞ

Türkiye 16 Nisan 2017 referandumunun sonucu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçerken, kökeni 1876'da ilk Osmanlı parlamentosunun kuruluşuna dayanan parlamenter sistem geleneği sona ermiştir. Bu sistemsel geçiş çok yakın zamanda gerçekleştiğinden, bu kritik kurumsal değişimin sosyal alanda ve siyasi sistem üzerindeki etkisi henüz tam olarak kendini göstermiş değildir. Bir nevi Başkanlık Sistemi olan bu hükümet sistemine geçiş ile ortaya çıkan ve beklenen hukuki, siyasi, kamu yönetimi ve ekonomi alanlarındaki değişiklikler üzerine (Gönenç, 2017; Alkan, 2018), Türkiye’de siyasi kutuplaşmaya etkisi üzerine (Esmer, 2019; Uyar-Semerci ve Erdoğan; Taşkın, 2019) olan çalışmalar mevcuttur. Yeni sistem ile birlikte yürütmenin başı cumhurbaşkanı olarak değiştirilmiştir. Gensoru ile hükümet ve bakan düşürme kaldırılmış; Meclisin ancak seçime gitme şartı konulmuştur. Devletin başkanı sıfatındaki Cumhurbaşkanı; bakanları doğrudan atama, görevden alma yetkisine haizdir ve siyasi partisini bırakma zorunda değildir. Diğer yandan, Türk siyasi hayatını bu denli etkileyen bu kurumsal değişikliğin siyaseti yansıtan ve kimi zaman ona yön veren medya söylemi üzerindeki etkisini araştıran yeterli akademik çalışmalar bulunmamaktadır. Bu tezin konusu Cumhuriyet İttifakı ve Millet İttifakı’nın kurulmasından sonra yazılı medyada Cumhuriyet İttifakı üyeleri AK Parti – MHP ile Millet İttifakı üyeleri CHP – SAADET partilerine yönelik olan söylem dilinin değişimidir. Araştırmada incelenen Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinde, ittifaklardaki bu partilerden, bilhassa SAADET ve MHP’ye yönelik ciddi söylem değişikliği göze çarpmaktadır. Çalışmanın bilimsel karşılaştırma kriterlerini sağlamak adına, araştırma ağırlıklı olarak AK Parti, CHP, MHP ve SAADET partileri incelemesi ile sınırlandırılmış, HDP ve diğer Millet İttifakı üyesi olsa da İYİ Parti araştırmada yer almamıştır. HDP üzerine durulmamasının sebebi HDP’nin resmi bir şekilde herhangi bir ittifaka üye olmaması; İYİ Parti üzerinde durulmamasının sebebi ise İYİ Parti’nin 2015’te henüz kurulmamış bir parti olması hasebiyle kıyas konusunda yeterli imkânı vermemesidir.

2018 öncesi dönemde oldukça sert söylemler ile birbirlerini eleştiren mezkûr partiler, ittifakların oluşmasından sonra birbirleriyle siyasi dostluğu kurmuş ve tam destekle

birbirlerine arka çıkmışlardır. 2017 Anayasa değişikliği referandumu ile Türkiye’de hükümet sistemi değişikliğe uğramış ve Parlamenter Sistemden, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş yaşanmıştır. Yeni sistem, Parlamenter Sisteme nazaran cumhurbaşkanı seçimi için 50+1 kuralını zorunlu kılmış ve görece başkanlık seçimini daha da zorlaştırmıştır. Bu, halk tarafından seçilen ve partisiyle seçime katılma imkânına sahip olan cumhurbaşkanının salt çoğunluğu elde etmesi yani en az %50+1 oyu alması gerekliliğini oluşturan bir sistemdir. Ancak Türk siyaseti tarihine baktığımızda tek bir partinin, öne çıkardığı liderin %50 gibi oldukça yüksek bir barajı geçmesi hayli zor bir durumdur. Bu kısıtlayıcı yeni kural aynı zamanda yeni bir kavramı da Türk politikasına soktu: İttifak. Türk siyasi sisteminde seçim öncesi ittifaklar, 2017 referandumu ile vücut bulmuş bir sistemdir; ittifaktan önce iktidarı sağlamak için koalisyon ortaklığı geçmiş siyasi tarihimizde karşımıza çıkan bir olgudur.

Koalisyondan farklı olarak ittifak iki veya daha fazla taraf arasında karşılıklı kazanç, ortak çıkar veya ortak bir hedefe ulaşmak için seçim öncesinde bir birlik veya birliktelik anlamına gelir. Tam aksine, Koalisyon iki veya daha fazla siyasi parti veya grubun, seçimlerde çoğunluk oyu alan bir siyasi partinin kazanmaması durumunda hükümeti oluşturmak için işbirliğini ifade eder (Demirkol ve Balcı, 2021).

Yukarıda değindiğimiz gibi yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi, cumhurbaşkanı seçimi için salt çoğunluğu elde etmeliydi ancak mevcut konjonktür bu çoğunluğun sağlanmasına hiçbir parti için imkan tanımıyordu. Bu sorun üzerine iktidardaki AK Parti, bir sonraki başkanlık seçiminde aday olan Recep Tayyip Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçilme imkânını sağlamak için ittifak arayışlarına girdi. Bu arayışta MHP ile yakınlaşan ve nihayetinde anlaşma sağlayan AK Parti 20 Şubat 2018 resmi tarih itibarıyla Cumhurbaşkanlığı İttifakı ismini verdikleri ilk ittifak tarafını kurdu. 2018 seçim sürecinde AK Parti’yi destekleyen MHP’nin 2010 referandumunda HAYIR Cephesinde bulunması dikkat çekici bir kayıttır (MHP, 2010). Aradan geçen siyasal süreç iki partiyi yakınlaştırmış ve MHP 2018’de AK Parti ile aynı cenahta bulunur olmuştur. İktidar AK Parti’nin ittifak arayışları elbette muhalefeti de etkiledi ve muhalefet de kendi için ittifak ortakları aramaya başladı. Neticede CHP merkezindeki Millet İttifakı, 5 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla Saadet Partisi, İYİ Parti ve Demokrat Parti’sinin CHP’ye vereceği destek ile kurulmuş oldu (Sözcü, 2018).

İttifaklardaki partiler incelendiğinde parti liderlerinin ittifak kurmadan önce birbirleriyle oldukça şiddetli ve ateşli tartışma ve muhalefetle birbirlerine karşı söylem oluşturdıkları rahatça hatırlanır. Aynı şekilde ittifaktan önce nispeten birbirine yakın olan partilerin başka ittifaklara katılımı ile birbirlerine karşı olan demeçlerinde sert ve haşın üslup birbirini takip etmiştir. Burada ittifaklara katılım ile beraber partiler arasındaki münasebetlerin değişime uğradığını ve söylem farklılığına maruz kalındığını görüyoruz. Peki, bu değişiklikler dördüncü bir güç olarak karşımıza çıkan medyada nasıl yankı bulmuştur? Gazeteler ile siyasi partiler arasında ilişki olduğu su götürmez bir gerçektir, bununla birlikte gazeteler belirli bir ideolojiye sahiptir ve gazeteler bu ideolojiler eksenin haberleri kitlelere duyuran araçlardır. Partilerin nasıl ideolojik temayülü varsa şüphesiz gazeteler de belirli bir ideoloji ile hareket eder ve siyasi partilere yönelik haberlerini ona göre değiştirirler. Tezimizde inceleyeceğimiz mezkûr dört partiyi ideolojik olarak sağ cenahta yer alan Sabah ve Yeni Akit ve sol cenahta kendini gösteren Sözcü ve Birgün gazetelerin söylemlerine bakarak irdedeleyeceğiz. İttifaklar ile birleşen siyasi partiler, gazetelerdeki siyasi muhtevayı da değiştirmiş ve gazetelerin farklı politik partilere yaklaşımında farklılaşmalar saptanmıştır. Türk basınındaki bu değişiklikler, Shoemaker ve Reese'in(1996), gazetelerin gündemi ve haber içeriğini belirlemede çeşitli sebeplerin olduğu ve bu sebepler arasındaki en etkili etkenin ideoloji olduğunu belirttikleri “etkiler hiyerarşisi modeli” ekseninde anlaşılmaya çalışılacaktır.

Ek olarak, Türk basını ve Türk siyaseti arasındaki ilişkiyi anlamak ve Türkiye'deki kitle iletişim araçları ile siyasi erk arasındaki etkileşim anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu minvalde Türk siyaseti ve Türk medyasını normatif kuramlar ile açıklamanın zorluğunu belirtmek gerekir. Zira Türkiye'nin döneme ve iktidara bağlı olarak sürekli değişen siyasi yapısı doğrudan bir şekilde medyayı da etkilemiştir. Hal böyleyken medya, çeşitli siyasi yönetimler altında veya kriz dönemlerinde devletin kısılcasına alınmış, kontrol altında tutulmuş ve mevcut siyasi yapıyı yayıcı & meşrulaştırıcı bir yapıya dönüştürülmüştür. Yine aynı medya, dünyadaki trend ve tepkilerin sonucu olarak hür bırakılmaya, sansür ve kontrolden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Ancak özellikle 1980'den sonra Türk basının ne tamamıyla özgür ne de tamamıyla esir yapısı, haber almada özgür ama aynı zamanda yaptıklarından sorumlu hüviyeti; onun devletle olan ilişkisinin salt otoriter baskı veya salt liberal özgürlük ile

açıklanamamasına sebep olmaktadır. Türkiye'nin sürekli değişken yapısı da göz önüne alındığında, Türk basını ve Türk siyaseti arasındaki ilişkinin Türkiye'nin geliştirmekte olan bir ülke olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle de Gelişmeci Medya Kuramının baz alınarak Türk medyasında siyaset ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

Tezin Amacı, Araştırma soruları ve Hipotezleri

Bu tezin amacı Cumhuriyet İttifakı ve Millet İttifakı'nın kurulmasından sonra Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinin ittifaka katılım sağlayan AK Parti-MHP-CHP-Saadet Partilerine(SAADET) yönelik oluşturduğu söylemleri incelemek ve bu gazetelerin neden mezkûr bazı partiler konusunda yaklaşım ve tutumlarını değiştirdiklerini açıklamaktır. Bu değişikliği daha iyi anlatabilmek için Sözcü gazetesi ve SAADET Partisini ele almakta yarar vardır. İttifaklardan önce Sözcü gazetesi sahip olduğu sol kimlik nedeniyle SAADET Partisi hakkında çok az haber yapıyor ve parti hakkında önemli bir haberi köşesine taşıymıyordu. SAADET Partisinin politik demeçlerine yeterince önem göstermiyordu. Benzer bir ilişkiyi Sabah gazetesi ve MHP arasında da görülmekteydi. Ancak MHP, AK Parti ile ittifaka katıldıktan sonra burada bu gazetede MHP söylemi yumuşadı ve olumlu yönde değişti.

Bu hususları ele aldığımızda, karşımıza şu sorular çıkmaktadır: Gazeteler haberlerini ve neyi haber yapacaklarını gerçekten neye göre belirliyor? Türk basınında haber üretmede itici kuvvet nedir? Gazeteler salt ideolojik mi davranıyor yoksa tamamıyla kendilerine yakın hissettikleri partiye göre mi yoksa bu ikisinin sentezine göre mi? Türk medyasının siyasi partiler ve parti ideolojileri ile ilişkisi nasıldır? Bu tezin en temel amacı bu soruların yanıtını vermektir.

Tezin amacı doğrultusunda, çalışma dört temel soru üzerinde yoğunlaşmaktadır:

- 1- Gazeteler söylemlerini ideolojiye göre mi yoksa yakın oldukları partiye göre mi oluştururlar?
- 2- Gazetelerin haber üretme yaklaşımında kendilerine yakın hissettikleri partinin ideolojisi ne kadar önemlidir?
- 3- Türk basını ve siyasi partiler arasında karşılıklı ilişki ve etkileşim var mı?
- 4- 2018’de ittifakların oluşması, gazetelerin haber üretme yaklaşımını nasıl değiştirdi?

Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler gazete incelemeleri ile irdelenecektir:

- 1- Gazetelerin söylemlerini kendilerine yakın hissettikleri parti ve parti ideolojisine göre şekillendirmesi beklenmektedir.
- 2- Gazeteler kendi ideolojilerini korumak için ideolojilerine yakın hissettikleri partileri destekler. Bazen aynı amaç için, ideolojilerine zıt olan partileri bile destekler.
- 3- Gazeteler yakın olduğu siyasi partiye göre konum alır. Bu parti için ideolojisine yakın olan diğer partilere karşı cephe alabilecekleri gibi ideolojilerine zıt olan partiler lehinde olumlu haberler çıkarabilirler.

Araştırma Yöntemi

Bu tez çalışmasındaki temel soruların cevaplarına bakmak için yukarıda zikredilen Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinin ittifak öncesi ve sonrasında AK Parti, CHP, MHP, SAADET partileri hakkında yayımladıkları söylemler incelenecektir. Nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılarak, tezin araştırma içeriğini kuvvetlendirilmesi hedeflenmektedir. Nitel bir yöntem olarak yine mezkûr gazetelerde içerik analizi uygulanarak belirli bir ittifak birleşmesinden önce ve sonra yukarıda zikredilen ilgili partiler konusunda çıkmış, söylem dilinin değişikliğini daha iyi gösterebileceğimiz haberler incelenecek ve bu özel seçilmiş haberlerle değişikliğin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. İncelenen haberler ile gazete söylemleri analiz edilecek ve yorumsamacı bir dille değişiklik şerh edilecektir. Nicel

Çalışmada, gazeteler üzerinde siyasi hareketliliğın en yoğun olduğu 2015 ve 2018 genel seçimlerine 30 gün kala ilk sayfa haberleri incelenecektir. Söylem dilinin değiştiiğini göstermek için 7 Haziran 2015 genel seçimi ile 24 Haziran 2018 genel seçimlerine 30 gün kala yayımlanan gazetelerin ilk sayfasında yayımladığı siyasi haberler, yorum katılan siyasi haberler, köşe yazıları, ilgili gazetelerde söylemi paylaşılan partiler, gazetelerde yayımlanan parti reklamları irdelenmiştir. İttifakların oluşmasıyla birlikte gazetelerin partilere deėißen yaklaşımını ele alan bu tezde, nicel veriler ile sav kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Bulunan bulgular Excel programı vasıtasıyla istatistiksel veriye dökülmeye çalışılmış ve araştırma sayısal verilerle kuvvetlendirilmeye ve bilimsel bir temele oturtulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE SİYASET

1.1 Medya ve Siyaset İlişkisi Üzerine

Bireylerin hayatına doğrudan ya da dolaylı yollarla nüfuz eden siyasal icraat, karar ve politik tartışmalar toplumsal ilgiyle karşılanan önemli konular arasında yer almaktadır. Ancak bu alan doğal olarak bireylerin büyük çoğunluğu için doğrudan haber ya da bilgi sahibi olunamayacak karakteristikler taşımaktadır. Dolayısıyla, siyasal alanın toplumsal tabana yayılması medya aracılığı olmaksızın mümkün değildir (Damlapınar, 2018: 188).

Medyaya yönelik gerçekleştirilen ilk tanımlamalarda, medyanın toplumun çoğulluğunu yansıttığı, toplumsal ve siyasal olayları yorumlayan bir tür “tarafsız” ve “nesnel” yükseltici işlevi gördüğü düşünülürdü. Ancak kitle iletişim araçlarının farklı görüş ve fikirleri basitçe yaymaktan çok, statükoyu destekleyen belirli söylemleri seçici bir şekilde dile getirdiğinin fark edilmesi geç olmamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan medya sahipliğinin tekelleşmesi, ifade özgürlüğünü azınlığın ayrıcalığına dönüştürmüştür. Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından 2016 yılında yayınlanan bir rapora göre, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iletişim endüstrisinin yüzde 90'ını yalnızca altı şirket kontrol ediyor: Comcast, Walt Disney, News Corporation, Time Warner, Viacom ve CBS (Ogando, 2021: 371).

Basın, yayıncıların ve gazetecilerin ağırlıklı olarak hükümet yanlısı olmaları hasebiyle değil, meselelere bakış açılarını açıkça yansıtacak şekilde belli başlı siyasal eğilimlerle yakın ilişkiler kurdukları için siyasi otoritelerden gayri resmi olarak etkilenirler. Bundan hareketle bakıldığında, medya sistemlerinin, toplumsal anlamın önemli aktörleri olarak statülerine uygun müdahale, gözetim ve kontrol biçimlerine tabi tutulmaları bu durumun doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Mazzolini, 1987: 82).

Medya kuruluşlarına sahip olma ve onları kontrol etme, bir dizi bakış açısını yayınlama, medya teknolojilerine erişim ve cevap verme hakkına sahip olma mücadeleleri - başka bir deyişle, başkaları tarafından duyulma mücadelesi - sadece bireysel kimlikleri değil, içinde dolaştığımız daha geniş güç ağlarını da

şekillendirmektedir. Siyasetin manevraları, savaşın meşrulaştırılması, işlerin yürütülmesi, şöhret arayışı, kimlik kutlaması, dost arayışı ve düşmanların adlandırılması, hepsi bir dereceye kadar medya gücünün oyununa bağlıdır (Freedman, 2008: 6-7).

Medya-partiler arasındaki kuvvetli alakanın kaçınılmaz bir takım sonuçları vardır. Bunlar: 1) haber yapımcılığı mesleğinin, özellikle yayıncılıkta güçlü bir şekilde siyasallaştırılması, yani herhangi bir televizyon kanalını, haber bültenini, gazeteyi ve hatta bir muhabiri siyasal veya kültürel bir etiketle işmar etmek oldukça kolay olmuştur; komünist, sosyalist vb. 2) gazetenin siyasi güçlerin güç oyununun oynanmasında partizan araçları olarak hizmet etme eğilimi ve 3) haberlerde partiler arası tartışmanın ezici bir şekilde kapsanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bir seçim kampanyası sırasında, partiler iktidar için rekabet ederken medya üzerindeki baskılarını artırdıkları için bu olgular tipik olarak yoğunlaşmakta ve etkisini daha da arttırmaktadır (Mazzolini, 1987: 82).

Medya ve siyaset bağlamı incelendiğinde bir diğer husus olarak seçim olgusu önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde medya toplumla olan ilişkilerindeki yapısal dönüşümün de etkisiyle, siyasal konuların bireyler tarafından derinlemesine analiz etmesi, sebep sonuç ilişkilerini değerlendirebilmesini sağlayacak şekilde değil daha çok konuları skandal, sansasyonel tarafları ile sunma eğilimindedir. Siyasetin medyadaki tablosu bu bakımdan genel olarak değerlendirildiğinde, siyaset sorunları çözmek yerine problem üreten bir mekanizma, siyasal aktörler beceriksiz, çatışmacı, rüşvetle iş gören, kollamacı, kayırmacı güvenilmez kişilikler şeklinde resmedildiği görülmektedir (Damlapınar, 2007: 121).

Kamuoyunun seçim döneminde medya ve kamuoyu araştırmalarına ilgi düzeyinin yüksek olması seçimlere yönelik olarak verilecek olan araştırma içerikli haberlerin özellikle kararsız seçmen üzerinde daha fazla etkili olmasını sağlar. Bu durum yönlendirme amaçlı yapılan ve yayınlanana kamuoyu araştırmalarının seçmen üzerinde yaratacağı olumsuz etkinin boyutlarını büyütür. Özellikle bir siyasi parti veya adayla ilgili olumsuz bir kampanya yürütülmesi durumunda seçmen iradesi manipule edilebilir. Negatif kampanyaların kamuoyu araştırmaları ile desteklenmesi durumunda seçmenin daha büyük oranda etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu özellikleri

sebebiyle kamuoyu araştırma sonuçlarının seçim öncesi dönemlerde medya yoluyla eleştirilen bir mefhumdur (Güz ve ark., 2008: 21).

Partiler oy payını maksimize etmeye ek olarak iktidarı kazanmaya ve kamu politikası üzerindeki etkisini maksimize etmeye çalışabilirler (Strøm and Muller, 1999: 9) ancak “parti liderlerin tüm hedeflerini aynı anda gerçekleştirmesi nadiren fırsatını buldukları bir durumdur” (Strömbäck ve Van Aelts, 2013: 346).

1.2. Siyaset ve Medya’nın İnsan ile İlişkisi

Siyasal iktidarı elinde bulunduran grup ile bu grubun yönettiği kişiler arasında, her zaman ve her yerde, karşılıklı bir ilişki ve etkileşme vardır. Kamuoyu, bu ilişki ve etkileşme sürecindeki kesişme noktalarından biridir. Demokrasilerde eğitmek, bilgi vermek, eğlendirmek yeterli değildir. Kamuoyunun sağlıklı bir şekilde oluşabilmesine yardımcı olmak, kitle iletişim araçlarının görevidir (Ural, 2010: 65-66). Bununla birlikte kamuoyunun tercihlerine göre mi medyanın gündeminin oluştuğu yoksa medyanın öne çıkardığı olaylara göre mi izleyicinin tercihlerinin belirlendiği gazetelerin büyük kitlelere ulaştığı andan itibaren merak konusu olmuştur. Bu konuda kesin bir yargıda bulunmak zor olsa da bazı istisnalar dışında denilebilir ki: Yerel ve ulusal ölçekte toplumsal sorunların belirlenmesinde yani bir bakıma gündem oluşmasında medya etkilidir. Araştırmalara göre izleyiciler genellikle medyada yer verilen sorunları günlük hayatlarına taşımakta, o sorunları önem sıralamasında öne geçmektedir. Öyle ki olaylar medyada yer alış sırasına göre bile izleyiciler açısından önemli ya da önemsiz addedilmektedir (Göka, 2011: 71).

İletişim, bugünkü çağdaş demokrasilerde siyasetin ve kamusal yaşamın merkezi haline gelmiş vaziyettedir. Birçok yönetim biçimi, medyanın çeşitli alanlarını siyasi çalışmalarına dahil etmeden, kamuoyu oluşturma gibi bir dizi ilgili süreçle birlikte yönetişimin mevcut biçimleriyle gerçekleştiremeyeceği bir noktaya ulaşmıştır (Bennett ve Entman, 2000:1). Liberal bir demokraside kamusal alandaki sorunlar hakkında kararlar verebilmek için yurttaşlar bilgiye özgür ve sınırsız bir erişim ihtiyacı duyarlar. Medya artık siyasi eylem, kişisel kimlik ve kültürel aidiyet alanlarına uzak ve yabancı değildir, bununla birlikte bu ortamları deneyimleme biçimimize ve

bunların nasıl çerçeveslendiğine dair samimi bir katılımcı haline dönüşmüştür (Wahl-Jorgensen, 2019: 166 - 167).

Vatandaşlar, siyasetle duygusal bağları nedeniyle (aslında siyaseti umursadıkları için) siyasi hayata katılmaya motive olurlar. Siyasi katılım duygusal bir kökene dayanır ve onsuz var olamaz. Bir diğer nokta ise, hepimizi etkileyen meselelerin tartışması, konunun duyguya dayanan çekiciliği ve kullanılan dil tarafından şekillendirilir (Wahl-Jorgensen, 2019: 166- 167).

Dünya devletlerinin genel durumuna bakıldığında, etkili siyasi iletişimin merezinde kitle iletişim araçlarına bir kayma görmüştür. Geleneksel ve yeni medyanın stratejik kullanımında artan kompleks durum, insanların hem kamusal hem de özel yaşamlarında faaliyet gösterme biçimlerini değiştirmiştir (Bennett ve Entman, 2000:9). Medya günümüzde bireylerin siyasal konular, sorunlar ve problemler hakkında edineceği bilgileri ve alacağı haberleri dolaylı hale getirmiştir. Diğer bir deyişle birer seçmen olarak vatandaşlar, her türlü siyasal süreçte doğrudan bilgilenmenin yerine medya tarafından sunulan imajlar aracılığı ile fikir sahibi olmaktadır. Yeni kitlesel hayat tarzı içinde seçmenlerin büyük çoğunluğu oy verdiği partiyi, lider ya da aday sadece medya üzerinden değerlendirebilmektedir. Medya ve siyaset ilişkisi açısından değerlendirildiğinde, medyanın sunduğu imajlar bireylerin zihin dünyasını inşa eder hale gelmektedir (Damlapınar, 2007: 116-117).

Kitle iletişim araçları kullanıcıları, edinilmiş kanaatleri, içinde bulundukları sosyo-psikolojik şartlar, dönemsel şartlar, demografi gibi etmenlerle medya tercihlerine yön vermektedir(Gülnar & Akyüz, 2020: 257). Medya bazı olaylara yer vererek ya da bazı olayları görmezden gelerek toplumun gündemini ve kamuoyunu oluşturur. İnsanlar medyanın yer verdiği ve gündeme getirdiği olaylar hakkında bilgi ve fikir sahibi olurken, medyanın yer veremediği olay ve olguları öğrenemeyeceklerdir. Bu yaklaşım, medyanın etkileme ve inandırmaya yönelik gücünden ziyade, onun toplumun gündemini oluşturma ve bilgilendirme gücüyle ilgilidir. Ancak bu model kaçınılmaz olarak gündem oluşturma neticesinde kamuoyunun düşünce ve kanaatlerini de etkilediğini varsayar. Medyanın olaylara verdiği önem ve öncelik, kamuoyunun da önem ve önceliği haline gelir. Bu kuramın temel varsayımına göre, izleyiciler hem hangi konularla ilgileneceklerini hem de bu konu ve sorunlarla ne derecede ilgileneceklerini öğrenirler. Gündem belirleme yaklaşımının temelini daha

çok siyasal olaylar, özellikle seçimler ve seçim kampanyaları oluşturur (Ünal, 2010: 73).

Ekonomik göstergeleri takip eden devlet kurumlarının yayınladığı kaynak verileri, çok az sayıda seçmen tarafından ciddi bir şekilde takip edildiğinden dolayı, böyle bir paylaşımlı bilgi ortamının devamı haber medyasının aktif katılımına bağlıdır. Medya kuruluşları böylece seçimlerin hesap verebilirlik işlevine aracılık eder ve onlara seçmenlerin seçimleri ve politikacıların görevdeki davranışları üzerinde büyük potansiyel etki sağlayan bir rol verir (Garz & J. Martin, 2021: 278).

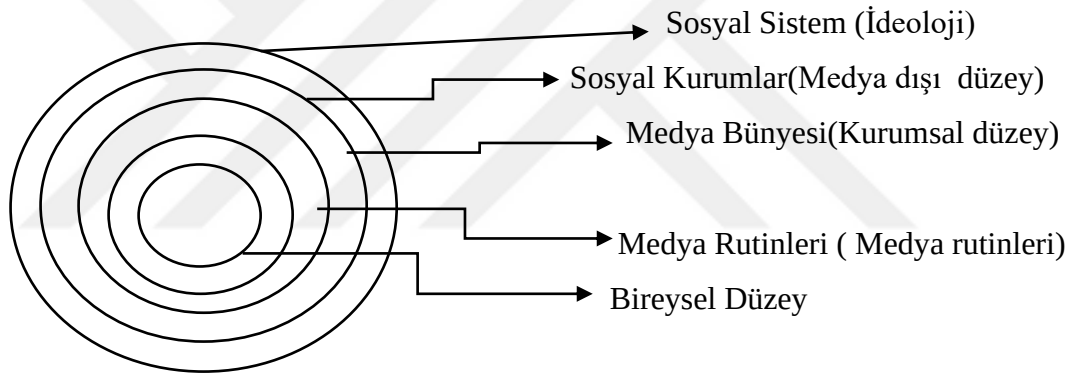
Politikacılar seçim zaferi ve konumlarını güçlendirmek için medya ile yakın bir ilişki yürütürler. Bununla birlikte, politik taraflar siyasi sistemde kendilerini yeniden öne çıkarmak için medyayı kullanmış ve medyada yer almak partileri kamuoyu tartışmalarında daha görünür kılmış olsa da, kamuoyunun bütün partilere ilişkin imajı her zaman olumlu olmayabilir (J. Rozel, 2008: 169). Siyasi liderler politik iktidarının devamlılığı veya kamuoyundaki görünümünü korumak için medya ile kuvvetli ilişki kurmaya çalışırlar. Aynı şekilde, medya / basın da siyasi partilerden aldıkları “faydaları” devam ettirmek için partiler ile yakın ilişki içerisinde. Medyanın yer vermediği veya aynı haberi başka türlü aktarması iktidarın gücünü halka fark ettirmeden sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Buradaki iktidar kelimesinden yalnızca hükümeti değil, siyasi erke haiz muhalif partileri de anlayabiliriz. Nitekim türkiye’de iktidara yakın / muhalefete yakın gazetelerin, aynı öneme haiz olayları, yakın bulundukları siyasi partinin çıkarı için başka yorumladıkları veya gazetelerin arka sayfalarında çok az değindikleri görülmektedir. Medyanın bu örtülü gücü, siyasi partilerin hissettirmeden iktidarını devam ettirme arzusundan gelir (Lukes, 1974).

1.3. Haber Üretiminde Ne Etkilidir? : İdeoloji, Medya Politik ve Kültürel Yaklaşım Teorileri ile Medyayı Anlama

Neyin haberleştirilip neyin haberleştirilmeyeceğine karar vermek aynı zamanda topluma neyin gösterilip neyin gizleneceği kararını da vermektir. Gazeteciler, medya kanalları, ajanslar yani haberi paylaşma kararı veren eşik bekçisi bir olayın haber değeri taşıyıp taşımadığına nasıl karar vermektedir ve bunu hangi etkenler belirlemektedir? Bu sorular çeşitli düşünürler ve bilim adamları tarafından

cevaplanmaya çalışılmış hususlar olmuştur. Bir olayı haberleştirip haberleştirmemeye karar veren eşik bekçisinin neye göre bu kararı aldığı konusunda üç temel yaklaşım öne çıkmıştır. Kurt Lewin ve David Manning White, eşik bekçisinin kara alma mekanizmalarından en etkili olanın gazetecinin kişiliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Buna göre gazetecinin kendisi, haber üretmede ve yayımlamada en etkin isimdir. Ancak Walter Gieber olmak üzere pek çok araştırmacı, bu yaklaşımı daha da genişletmiş ve habercinin haberi paylaşma nedeninin medyanın kurumsal yapısından kaynaklanan sebepler olduğunu ileri sürmüştür. Tüm bu unsurlara ideolojiyi dâhil eden ve etkileri daha da genişletenler ise Pamela Shoemaker ve Stephan Reese'in çalışmalarıdır (Deniz & Özel, 2018: 919).

Şekil 1. : Hiyerarşik modelde medya içeriğini belirleyen etkiler

(Şekil 1. Shoemaker - Reese, 2014: 9, İrvan, 2014: 98)

Shomaker ve Reese'in Şekil 1.'de oluşturdukları model, hiyerarşik bir şekilde medya ve haberde üretiminde neyin etkili olduğunu gösterir. Bu sistemde ideolojik düzeyin en dışarıda ve diğer bütün modelleri en içine alan katman olduğu görülmektedir (İrvan, 2014: 98).

Medya ve haber üretiminde en etkili faktör olduğuna inanılan ideolojinin tek ve kesin bir tanımı olmasa da William (1977: 55), ideolojiyi belirli bir sınıfa veya gruba özgü bir inanç sistemi; (ii) doğru veya bilimsel bilgiyle karşılaştırılabilecek yanıltıcı inançlardan (yanlış fikirler veya yanlış bilinç) oluşan bir sistem; (iii) anlamların ve fikirlerin genel üretim süreci olarak açıklamıştır.

Shoemaker ve Reese haberi belirleyen faktörleri belirtirken bu faktörler arasında hiyerarşik bir ilişkinin var olduğunu söylemiştir. Buna göre bu hiyerarşide en az

etkili düzey ilk düzey olan bireysel düzeydir – yani gazetecinin kendisi-. Bu hiyerarşi bireysel düzeyden sonra medya rutinleri düzeyi, kurumsal düzey, medya dışı düzey ve en etkili düzey olan ideolojik düzey şeklinde devam eder (Deniz & Özel, 2018: 919). Buna göre haberi belirlemede en etkili faktör olan ideolojik düzeyde, medya toplumdaki güçlü çıkar gruplarının uzantısı bir yapı olarak karşımıza çıkar. Egemen ideolojisinin devamlılığını sağlayan medyada, bu hakim ideolojinin yeniden üretiminde ve denetim sisteminin sürdürülmesinde rutinler, değerler ve kurumsal yapılar bir araya gelir (İrvan, 2014: 97-99).

Medyanın araçsal olarak ele alındığı, hâkim sınıfın varlığını devam ettirici bir olgu olarak işlendiği araçsal yaklaşımda ekonomi-politik yaklaşım ve propaganda modeli karşımıza çıkar. Marksist kökenli ekonomi- politik yaklaşım, medyada haber üretilmesini etkileyen ideolojinin sermaye ve sermayedarlarla karşılıklı ilişkisinin olduğunu söyleyerek ideoloji ve medya ilişkisine başka bir boyut getirir. Ekonomi-politik yaklaşım ideolojinin, gücünü sermayeyi denetlemesinden alan yönetici sınıfla doğrudan ilişkili olduğunu belirtir. Ancak, Marksist gelenek içerisinde ekonominin ideolojiyi ne kadar bütünüyle belirlediği konusunda fikir uyuşmazlıkları da söz konusudur. Medya içeriğinin son kertede toplumdaki ekonomik ilişkiler tarafından belirlendiğini savunan ekonomi politikçiler, ekonomik koşullarla ideoloji arasındaki bağlantının oldukça doğrudan olduğunu öne sürerler. Medya ve mülkiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen Altschull, basının, ister özgür isterse de devlet denetiminde olsun daima parayı verenlerin ideolojisini yansıttığını anımsatır. Buna göre medyada “parayı veren düdüğü çalar” mantığı vardır. Nitekim, ABD’de en zengin para babaları ticari medyayı finanse eden kişilerdir (İrvan, 2014: 105-107).

Ekonomi-politik yaklaşımı ekseninde ise Edward Herman ve Noam Chomsky’nin oluşturduğu Propaganda Modeli medya ve ekonomi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu iki düşünür, medyaya ekonomi-politik yaklaşımın en iyi bilinen iki radikal medya kuramcılarıdır. Chomsky ve Herman diğer radikal kuramcılar gibi medyanın egemen seçkinlere hizmet ettiği varsayımı ile başlar. Buna göre, reklam medyayı etkisi altına almaktadır. Bu modelde, baskı grupları bir zorla yaptırma mekanizması olarak ideolojik bir işlevi görürler (İrvan, 2014: 110).

Bir propaganda modeli, bu zenginlik ve güç eşitsizliğine ve bunun kitle iletişim araçlarının çıkarları ve seçimleri üzerindeki çok düzeyli etkilerine odaklanır.

Propaganda modeli, Paranın ve gücün, basılmaya uygun haberleri filtreleyebildiği, muhalifleri marjinalleştirebildiği ve hükümetin ve egemen özel çıkar gruplarının mesajlarını kamuoyuna ulaştırmasına olanak sağladığı yolları izlemektedir. Propaganda modelinin veya haber "filtrelerinin" temel bileşenleri şöyledir: “(1) *egemen kitlesel medya firmalarının büyüklüğü, yoğunlaşmış mülkiyeti, sahiplik serveti ve kâr yönelimi*; (2) *kitle iletişim araçlarının birincil gelir kaynağı olarak reklam*; (3) *medyanın hükümet, iş dünyası ve bu birincil kaynaklar ve iktidar temsilcileri tarafından finanse edilen ve onaylanan "uzmanlar" tarafından sağlanan bilgilere güvenmesi*; (4) *medyayı disipline etme aracı olarak "itiraz"*; ve (5) *ulusal bir din ve kontrol mekanizması olarak "antikomünizm"*. Bu unsurlar birbirleriyle karşılıklı etkileşimdedirler ve birbirlerini kuvvetlendirirler. Bu modeli birbirine sırayla bağlanmış borular gibi düşünebiliriz. Haberin bu borulardan – filtrelerden – tek tek geçmesi, her birinde denetlenmesi ve en sonunda basılmaya uygun bulunan ”temizlenmiş” kalıntının – haberin – kalması gerekmektedir. Bu model aynı zamanda aktarılabilecek söylem ve yorumun öncüllerini belirler, neyin haber değeri taşıdığına karar verir. Filtre kısıtlamalar o kadar güçlü ki ve sistemin içine o kadar temel bir şekilde yerleştirilmiştir ki, haber tercihlerinin alternatif temelleri neredeyse hayal bile edilememektedir (Herman & Chomsky, 1993: 2).

Bu minvalde düşünüldüğünde mevcut sistem içerisinde ekonomiyi yönlendirenler, aynı zamanda toplumda karar yetkisine de sahip kişilerdir. Bunlar egemen sınıf olma gücünü ellerinde bulundurur (Herman & Chomsky: 1993, Toprak & Koçak, 2021: 38). Bu egemen sınıf veya hâkim güç, sahip oldukları parasal iktidar ile medyayı kendi ideolojilerine göre yönlendirme maksadıyla kullanırlar. Varlığını devam ettirmek için parasal kaynağa ihtiyaç duyan medya, bu hâkim sınıfla çalışır ve karşılıklı diyalog geliştirir. Medyadaki bu filtreleme sisteminin oluşturduğu propaganda modelinde medya o kadar “normal” bir şekilde egemen sınıfın tahakkümü altındadır ki, bu haberi üreten haber üreticileri bile kendisini bağımsız zannedebilir. Ancak netice itibarıyla bu sistem, seçkinlerin propagandasını ustaca yapıp, egemen sınıfın varlığını sürdürmesine neden olmaktadır.

Kültürel çalışmalar yaklaşımı, ekonomi-politik ile Marksist yapısalcı yaklaşımın görüşlerini birleştirerek medya ve ideoloji arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan başka bir mefkûre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hegemonya görüşü kaba bir

altyapı/ üstyapı bağlantısına karşı gelmektedir, toplum ve medya arasındaki bağa daha yakından bakar ve bu ilişkiyi daha geniş bir kültürel bağlama oturtur. Kültürel çalışmaların anahtar kuramsal terimlerinden birisi hegemonyadır. Gramsci (1927/1971) tarafından ortaya atılan ve iktidarla pratik arasındaki bağlantıyı araştıran hegemonya kuramı, ekonominin belirleyiciliğini kabul etmiş olmakla beraber, ideolojinin rolüne kuvvetli bir vurgu yapmış ve bu kavrama geleneksel Marksistlere nazaran daha büyük bir özerklik tanımıştır (İrvan, 2014: 110-112). Kültürel çalışmalar yaklaşımındaki diğer önemli husus ise, haber üretiminde tamamıyla etkin okuyucu(liberal yaklaşım) veya tamamıyla pasif okuyucu(eleştirel yaklaşım) şeklindeki yoruma karşı çıkması ve bu konuda daha ılımlı bir yol izlemesidir. Bu yaklaşım okurun önemi ve etkisinin olduğunu belirtmekle birlikte tamamıyla okur eksenli haber üretiminin doğru olmadığını ifade etmiştir (Deniz & Özel, 2018: 919).

Hegemonya terimi, egemen düzenin egemenliğini sürdürmesini sağlayan araçları ifade eder ve Gitlin ise hegemonyayı, "yerleşik düzene yönelik kitlesel rızanın sistematik (ancak zorunlu olarak ve hatta genellikle kasıtlı olmayan) mühendisliği" olarak tanımlamaktadır. Kitle iletişim araçları önemli bir kültürel aygıt olarak anlaşılmaktadır ancak nispi özerkliğe haizdir; bu nedenle iktidardaki güçler içeriğin günlük üretiminin tüm yönlerini doğrudan denetleyemez. Ancak yine de, medya kurumları, sürekli olarak birleştirici bir güç olarak tutarlı bir ideoloji, alt sınıfların nihai olarak kendi tahakkümüne katıldıkları sosyal sistem yapısını yeniden üreten ve meşrulaştıran bir dizi ortak-duyu değerleri ve normları üreterek hegemonik bir işlev görür (Gitlin (1980)'den aktaran Shoemaker & Reese: 81).

Gramsci'nin hegemonya teriminde ise ideolojinin rolüne önemli bir vurgu yapılmaktadır. Gramsci hegemonya kavramına geleneksel Marksizm'den daha fazla özerklik vermekle birlikte yine de onu egemen yapıya bağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının kontrolü, iktidardakilerin otoritelerini sürdürmelerine yardımcı olmalıdır ancak bunu meşruiyetten ödün vermeden sürdürmesi gerekir. Bununla birlikte bu kontrol, sürekli olarak farklı değerleri özümsemesi ve bünyesinde barındırması gereken, çatışmalı ve dinamik bir süreç olarak kabul edilir (Gitlin, 1980: 51; Shoemaker & Reese , s. 81). Burada Gramsci'nin hegemonya kavramına açıklama getiren İrvan (2014: 95), tahakkümün/ hegemonya kavramının tümünden dâhil etme

anlamına gelmediğini aksine tahakküm altına alınan ve alınmayan konumlar içerisinde biçimlenen bir ilişkiler alanı olduğunu belirtmektedir.

Yukarıda zikredilen yaklaşımlara genel olarak bakıldığında, haberi etkileyen etkenler arasında en önemli hususun ideolojik eksen olduğu görülmektedir. Esasen, ekonomik temelli yaklaşımlar bile altyapı veya üstyapı ilişkisinde olsun ideoloji ile etkileşim halindedir. Kurulan ittifaklar nedeniyle yönelim ve değerlendirmelerinde umulmadık davranışlar sergileyen Türk basını anlamada, Shoemaker ve Reese'in hiyerarşik modeli benimsenecektir. Bu modelin benimsenmesindeki en temel hususun Shoemaker ve Reese'in ideolojinin gazeteler üzerindeki etkisini gösteren temel araştırma olmakla birlikte, etkin sebepler arasında hiyerarşik bir unsurun da bulunduğunu belirtmesidir. Böylece Shoemaker ve Reese, yalnızca tek bir sebeple medya ve yayım çıkarma arasındaki ilişkiyi açıklamaz. Hem diğer önemli alt saiklere de yer verir. Bu esnekliğin belirli bir kalıba sokulması zor olan Türk basını anlamamızı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu nedenler çerçevesinde tezin Shoemaker ve Reese'in "hiyerarşik modeli" esas alarak Türk basını anlaması sağlanacaktır.

1.4. Türkiye’de Medya’nın Durumu

Bu bölümde Türkiye’deki medyanın durumu Osmanlı’daki ilk gazete yayını olan *Bulletins des Nouvelles* (Haberler Bülteni)’den başlatılmıştır. Cumhuriyetin Kuruluşundan sonra ise Türkiye’deki Medya “1923-1950 Arası Dönem”, “1950-1980 Arası Dönem” ve “1980 Sonrası ve Günümüz” olmak üzere 3 temel dönemde başlıklandırılmıştır. 3 esas dönem ile sınıflandırılan Türk basınında, geçmişten günümüze gazetelerin söylem dili incelenecek ve gazetelerin haber üretme motivasyonlarında değişiklik olup olmadığı üzerinde durulacaktır.

1.4.1. Osmanlı’da Basının İlk Ayak İzleri

Modern medyanın ülkemizdeki gelişiminde ilk basamak olan gazete yayını, Osmanlı Devleti sınırları içinde 1795 yılında Fransa Elçiliği’nin matbaasında Fransızca olarak basılan *Bulletins des Nouvelles* (Haberler Bülteni) ile başlamıştır (Uçak, O. & Erkal,

A., 2019: 94). İlk Türkçe gazete ve ilk resmi gazete olma özelliğini taşıyan Takvim-i Vakayı, 1831 yılında Sultan 2. Mahmud'un isteğiyle yayın dünyasına girmiş ve üslendiği haber göreviyle birlikte Batılılaşma sürecindeki Osmanlı imparatorluğunda kamuya çağdaş yaşam, görüş ve düşünceler açısında yeni bakış açıları kazandırmada başarılı olmuştur (Öner, 2011: 150). William N. Churchill tarafından 1840'da çıkarılan ikinci Türkçe gazetesi Ceride-i Havadis ise ilk yarı özel gazete olma özelliği ile Türk basınında tam özel gazetelerin çıkarılmasına ön ayak olmuştur (Özçelik, (2010: 470). 1860 yılında Agâh Efendi ve Şinasi tarafından yayımlanmaya başlanan Tercüman-ı Ahval, özel teşebbüs tarafından ve hazineden yardım almadan yayımlanan ilk müstakil Türk gazetesi olur ki, bu yönüyle Türk basın tarihinde bir dönemin de başlangıcı sayılmaktadır (Nalcıoğlu, 2005: 256).

Osmanlı sürecinde, Türkiye'deki basın organları ile parti arasında cılız bir iletişim olduğu söylenebilmektedir. Zaten ilk Türkçe gazetenin bir padişah tarafından çıkarılması, Osmanlı'daki basın özerkliğinin sınırlılığı konusunda bize ipucu vermektedir. Parti kavramı ile ilk defa karşılaşan Osmanlı'da gazeteler haberlerini ya mevcut (Osmanlı devletinin) ideoloji ve gücünü sürdürmek için çıkarmışlar ya da yine mevcut ideoloji ve gücün ayıfılatmak için yayımlamışlardır.

1.4.2. 1923-1950 Yılları Arasında Genel Durum ve İletişim Düzeni

Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen basın çalışmalarına baktığımızda yeni devletin en önemli gazetelerinden biri olarak Cumhuriyet Gazetesi karşımıza çıkmaktadır. 8 Mayıs 1924'te Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından Yunus Nadi'nin kurduğu Cumhuriyet gazetesi, İstanbul'da Cumhuriyet rejiminin en yetkili sözcüsü olur. Falih Rıfkı Atay'a göre, *"Atatürk'ün kendi gazetesi saydığı Cumhuriyet Gazetesi, aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin itici kuvveti olmuştur"* (MEB, 2011: 40). Erken Cumhuriyet Döneminde kurulan bir diğer gazete olan Tan Gazetesi ise İş Bankası tarafından 1935 yılında kurulur. Ali Naci Karacan'ın yönettiği gazete, daha sonra Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel ve Halil Lütü Dördüncü tarafından satın alınarak yayın hayatına devam etmiştir (MEB, 2011: 40). Cumhuriyet ideolojisinin kabul edildiği yeni dönemde önemli bir diğer gazete olarak Akşam gazetesi varlığını sürdürmüştür. İstanbul'da, Eylül 1918- Ocak 1982 tarihleri

arasında yayınlanan gazete Kazım Şinasi Dersan, Necmeddin Sadak, Falih Rıfkı Atay ve Ali Naci Karacan tarafından bir akşam gazetesi olarak kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bir politika izlemiştir (Nalcıoğlu, 2005: 253).

İletişim alanının genel görünümünü anlayabilmek-ortaya koyabilmek için bu alanının şekillenmesinde rol oynayan siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin iyi etüt edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Türkiye'deki iletişim alanını da siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmeler ışığında irdelemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Özellikle siyasal alandaki gelişmelerin Türkiye'deki iletişim düzenine etkileri konusu büyük önem kazanmaktadır. Söz konusu olgular ışığında Türk Medyasını anlamlandırmak için 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-sonrası dönem olmak üç dönem önem arz etmektedir (Işık, 2012: 124).

19. yüzyıldaki modernleşme ve bürokrasideki rasyonelleşme merkez çevre karşıtlığını gideremeyerek, çevrenin temsilcisi eşraf ile merkezin temsilcisi bürokrat arasında yeni çatışma zemini oluşturmuştur. Bu bağlamda, kitlesel etkilerden büyük ölçüde yalıtılmış bir merkez yönetimi güçlü bir gelenekle birlikte yeni Türk Devleti'ne Osmanlı'dan geçmiştir (Kalaycıoğlu, 2000, Işık, 2012: 124). Merkez-çevre çatışmasındaki bu mirasın şüphesiz en büyük sebebi, zayıflamaya başlayan Osmanlı'da devletin devamlılığını sağlamak için merkeze sıkı sıkıya bağlılık ve çevreye karşı olan güvensizliktir. Merkezin büyük ve güçlü etkisi ile Cumhuriyet Türkiye'si basının daima ensesinde olacak ve onu şekillendirecektir.

Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıldığında, Şubat 1925'de ülkenin doğu bölgesinde devlet otoritesine karşı Şeyh Sait ayaklanması baş göstermişti. Bu ayaklanmayı bastırmak için de 4 Mart 1925'de Takrir-i Sükun kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan bu kanun basın hürriyetine de kısıtlamaları muhtevasında barındırmaktaydı. Bu kanunun kabul edilmesi neticesinde gazete ve dergiler kapatılmıştır (Kabacalı, 1980: 114). Bunlar arasında dönemin önemli gazetelerinden olan "Tevhid-i Efkar, Sebüllüreşat, Vatan ve Tanin bulunmaktadır (Kabacalı, 1980: 115-122). Takrir-i Sükûn Yasası ve İstiklal Mahkemelerinin yeniden kurulması, bu dönemde devrimlerin gerçekleştirilmesi ve halkı Cumhuriyet yönetimine karşı isyana teşvik eden İstanbul basınının engellenmesi yolunda alınmış önlemlerdi (Oğuzhan, 2019: 118).

Erken Cumhuriyet Döneminde basına yönelik gerçekleştirilen bir diğer devlet hamlesi ise 1931 Matbuat Nizamnamesi olmuştur. Aralık 1930'da Menemen İsyanından etkilenen Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF) tek partili rejimi bütün temelleriyle kurma ve cumhuriyet rejimini sağlamlaştırma arayışlarına başladı. Bu durum beraberinde tek sesli bir basın oluşturma çabasını da getirmiştir. Yaşanan sıkıntılara ek olarak basının eleştirileri devam ediyordu. Yönetim açısından bu durum, basının da tek partili düzenin koşul ve kurallarına göre düzenlenmesini gerektirdi (Şentürk, 2016: 203). Hükümet, yıllarca şikâyet konusu olan bu yeni Matbuat Kanunu tasarısını işte bu atmosfer içerisinde hazırladı. 5 Temmuz 1931 günü görüşülen gensoru önergesinde yirmi dolayında milletvekili söz alarak “muhalif” basını şiddetle eleştirdi ve oturum sonunda Matbuat Nizamnamesi kabul edildi. Kanunun basına yönelik gerçekleştirdiği en önemli kısıtlama, 50. Maddedir. “Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir” (Kabacalı (1994)’den aktaran Şentürk, 2016: 214). Bu madde ile yayınlanan haberlerin genel siyaset uygunluğu tartışılır olduğundan hükümete basın alanında sınırsız yetki vermiştir (Oğuzhan, 2019: 114).

Matbuatı, rejime, inkılap prensiplerine, devlet siyasetine ve millet ihtiyaçlarına göre denetleyecek bir kurum olarak Matbuat Umum Müdürlüğü oluşturulmuştur. Kanuna göre, Matbuat Umum Müdürlüğü’nün görevlerinden biri de Matbuat Kongresi’nin yapılmasıdır (Atatürk Ansiklopedisi, 2022: 1). Bunun üzerine Matbua Umum Müdürlüğü’nün basına yönelik gerçekleştirdiği Birinci Türk Basın Kongresi, siyasal erkin kararlarını basın organlarına onaylatması şeklinde sonuçlanmıştır. Kongrenin ardından gazetecilerin zorunlu bir meslek örgütüne-otoriteye bağlanmaları şeklindeki karar hayata geçirilerek, 1938 yılında Türk Basın Birliği kurulmuştur. 27 Haziran 1938’de çıkarılan 3511 sayılı yasanın, 14 Temmuz’da yürürlüğe girmesiyle kurulan Basın Birliği sayesinde basının siyasi otorite tarafından denetim altına alınması için önemli bir adım atılmıştır (Işık, 2012: 127). Gazetecilik yapabilmek için Basın Birliği’ne üye olma şartının aranması, üyeliği kabul edilmeyen ya da üyelikten ihraç edilen basın mensubunun İçişleri Bakanlığı kanalıyla sonuç almaya çalışması Basın Birliğinin şartlarından olmuştur. Işık bu şartların taraflı yayıncılığa davetiye çıkarılması anlamına geldiğini savunmaktadır (Işık, 2012: 127).

Tek parti yönetimindeki Türkiye’de basın da tek parti (CHP) ve onun ezici Kemalist ideolojisinin tesiri altında idi. Bu dönemde basında çok-sesliliğin sesi fazlasıyla kısılmıştır. Mevcut ideoloji karşısındaki gazete ve yayın organları da ivedilikle kapatılmıştır. Türkiye’de özellikle bu dönemde gazetelerin haber üretmedeki tek içgüdülerinin mevcut CHP ve Kemalist ideolojiyi korumak ve yaymak olduğu görülmektedir. Zira basının bunu yapmaktan başka bir çaresinin de olmadığını belirtmek gerekir, şüphesiz ki iktidarın cezalandırıcı nefesi bütün gazetelerin ensesindeydi.

1.4.3. 1950-1980 Yılları Arasında Genel Durum ve İletişim Düzeni

Türkiye için aslında 1950-1960 yılları arası demokratikleşme açısından büyük bir fırsat olarak ortaya çıkmıştı. Zira 1908’den bu yana iktidar ilk kez seçim yoluyla el değiştirmiş ve “sivil” olarak nitelenebilecek bir yönetim iktidara gelmiştir. Ancak ne var ki, Demokrat Parti (DP) seçim dönemlerinde vaat ettiği demokratik kurum ve kuralları tam olarak hayata geçirmemiştir. Hatta DP, muhalefetken yakındığı anti-demokratik yasa ve uygulamaları ayıklamadığı gibi, bir müddet sonra bunlara sığınıp kendisi yapar olmuştur (Çavdar, 2000: 86).

14 Mayıs 1950’de büyük çoğunlukla iktidara gelen Demokrat Parti’nin basına dair ilk icraatlarından biri, söz verdiği gibi Basın Kanunu’nu geçirmek oldu. Sosyal güvence, ilk kez basında sendikalaşma, işten ayrılana tazminat, sosyal yardımlar, gece çalışan gazeteciler için özel tramvay, hep bu kanunun getirdiği nimetlerdi. Gazete ve dergi çıkarmak için artık hükümetten izin alınmayacaktı ve gazeteciler, önceki yılların aksine artık kendilerini rahatlıkla savunabileceklerdi (Özgentürk’ten akt. Bulunmaz, 2012: 208).

Ancak Mart 1954’te basın aleyhine alınmış olan tedbirleri çok ağırlaştıran bu kanunlar, baştan aşağı antidemokratik hükümlerle doluydu. Gazete sahibi ve sorumlu müdürü olmak yeni şartlara bağlanmıştı (Deniz & Özçağlayan, 2020). Gazetecilerin kolaylıkla hapse atıldığı bir dönemde, altı aylık mahkûmiyet, bu mesleklerin icrasına engel kabul edilmişti. Muhabirlerde dahi aynı şartlar aranıyordu. Sorumlu müdürler, gazetelerinde imzasız olarak çıkan her yazının sahibini, sorulduğu takdirde, 24 saat

içinde savcıya bildirmek zorunda bırakılıyordu. Ayrıca, kanunun başlığında yalnızca yayın yoluyla ve radyo ile işlenecek suçlardan söz edilirken, kanun metninde (md. 7), sözü edilen yaptırımların “muayyen maksatlarla açık veya kapalı yerlerde yapılan toplantılarda” söylenecek sözlerin sahibine karşı da uygulanacağı hükme bağlanıyordu. Cevap ve düzeltme hakkı ise aşırı derecede genişletilmişti. Bu konuda kesin takdir yetkisi savcılara bırakılmıştı vs. (Eroğul, 2014: 181-182).

Radyo ise çok daha bastırılmış ve sansüre uğramış bir vaziyetteydi. Radyo bütünüyle muhalif fikirlere kapatıldığı gibi, iktidarın propagandasına, her türlü ölçüyü aşacak şekilde alet edilmişti. 1959 Ocak ayından itibaren açılmaya başlayan DP Vatan Cephesi ocaklarına kaydolananların adları radyo antenlerini saatlerce meşgul ediyordu. Radyo, haber verme işlevini hemen hemen tamamen yitirmişti (Eroğul, 2014: 245).

Çok partili hayatın ilk iktidarı olan Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile kapatılmış ve Türk basını askeri yönetim tarafından yeniden şekillendirilmiştir. Müdahaleden sonra, askeri yönetim tarafından basının lehine gibi gözüken yeni bir yasa çıkarıldı. Bu yasa sadece basın özgürlüğünü genişletmekle kalmamış, aynı zamanda istenmeyen gazetecilerin tahliyesine karşı da garantiler sağlamıştır. Bununla birlikte, ekonomik büyümeye ve sanayileşme oranında önemli bir artışa tanık olan 1960'larda ortaya çıkan yeni baskı teknolojileri ve daha iyi dağıtım olanakları ile tirajlar yüzbinlere ulaşmıştır. Fikir birliğine dayalı görüşleri benimseyen ve ticarileşmiş bir popüler basının ortaya çıkışı, siyasi haberler yerine eğlence üzerine yoğunlaşması, parti odaklı basının sonunu işaret eden yaklaşımın ilk ayak izleridir. Ancak yine de, devlet ile medya arasındaki sübvansiyon ve kayırmacılık ilişkileri yüksek düzeyde devam etmiştir (Kaya, 2010: 524-225).

Çok partili hayata geçişle birlikte basında da çok-seslilik ve bağımsızlığa dair girişimler yapılmış ve bir süre muvafık olunmuştur. Ancak bu hürriyet, yine uzun soluklu olmadı. CHP istibdatına karşı bir umut olarak gelen Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında hürriyet ve bağımsızlık anlamında gelişmelere izin verse de iktidarı kaybetme korkusu DP iktidarında basın üzerinde CHP ile aynı baskıyı kurmasına yol açmıştır. Hal böyleyken, basın mutlak DP etkisi ve korkusu altında yayınlar yapmış ve Türkiye’de basın, DP lehine propagandalar üretme mekanizmasına dönüşmüştür. Gazetelerin zaten ideolojik yaklaştığını belirtmiştik,

ancak DP iktidarında basın zorunlu olarak mevcut ideolojiyi sürdürmeye yönelik haber üretmiştir. 1960 darbesi sonrasında, askeri yönetimin etkisiyle basın bir süre yine iyice köşeye sıkıştırılmış, 1961 Anayasası ile basında sivil hürriyet kazanımları görünmüştür. Ancak 1970’li yılların kaotik dönemi Türk basınına yine direkt olarak yönlendirilen konuma getirmiştir. 1960 – 1980 yılları medya kuruluşları, kanunları ya da kurulu düzeni bozmaya yönelik yayın yapmaktan kaçınmış ve medya, yönetime sahip bulunan otoriteye mutlak bağımlılık gösterme mecburiyetinde kalmıştır. Medya yönetimin ve yönetimi sürdüren ideolojinin mutlak sürdürücüsü olmuştur.

1.4.4. Günümüz Medyasının Temeli Olarak 1980 Sonrası Genel Dönem ve İletişim Düzeni

24 Ocak 1980 Kararları Türkiye’de toplumsal ve ekonomik alanda önemli değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ekonomik alanda liberal politikalar uygulanmaya çalışılarak, ekonomik ve toplumsal alandaki değişim ve dönüşümler gerçekleşmiştir (Işık, 2012: 145). Türkiye’de Medya 1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında, Türkiye, iletişim altyapısındaki bir dönüşüm süreciyle yoksul bir medya ortamından yeni ve zengin bir medya ortamına süratli bir şekilde geçiş yapmıştır (World Bank, 1993).

24 Ocak Kararlarıyla serbest piyasa ekonomisine geçen Türkiye’de liberal ekonomi medyayı da etkilemiş ve adeta dar boğaza sokmuştur. Devletin medyaya yönelik sübvansiyonları kaldırması medyaya ekonomik buhran yaşatmıştır. 24 Ocak kararlarından 8 ay sonra gerçekleşen 12 Eylül Askeri Darbesinden sonra ise birçok gazete kapatılmış, kalanların ise siyasi içerikli haber yapmaları engellenmiştir (Işık, 2012: 145). Bu zorlayıcı gelişmeler, iletişim sektörünü etkilemiş, ancak çok güçlü basın işletmeleri karşı koyabilmiş ve gazeteler hızla iş adamlarının gazetelerine dönüşmüştür. Ortaya çıkan rekabet ortamında küçük gazeteler yok olmuş ve tekelleşmeler baş göstermiştir. 1980’lerden itibaren gazeteler artık büyük sermayelerin eline geçerek kar amacıyla çalışan işletmelere dönüşmüştür (İlgaz, 2012: 119).

12 Eylül askerinin darbesi basın üzerindeki etkisine bakıldığında, darbenin mimarları sivil toplum örgütlerini ve toplumu genelini pasifize edip, tepkisiz hale getirmek için ilk olarak bağımsız medya üzerinde yoğun bir baskı ve yıldırma politikasına girmiştir (İlgaz, 2012: 118). 12 Eylül döneminde basın birçok kısıtlamalar ve yeni düzenlemelerle karşı karşıya kalmıştır. 12 Eylül'ün katı yaklaşımı basını da etkileyerek, Basında apolitik bir yaklaşım modeli benimsenmiş, giderek halktan uzaklaşmıştır (İlgaz, 2012: 117). 1980 darbesinden sonra, basın yeni kısıtlamalar ve düzenlemelerle karşı karşıya kalmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlanmaması yanı sıra, gazetecilerin ekonomi çıkarlarını ve bağımsızlıklarını savunmalarını da zorlaştırmıştır. Toplu sözleşme ve grev yasalarında yapılan değişiklikler, çalışan gazeteciyi önemli ölçüde güçsüzleştirmiştir. Topyekûn olarak işveren karşısında düşünsel bağımsızlığını ve maddi çıkarlarını savunamayan gazetecilerden oluşan bir basın olduğu söylenemese gazetecilerde güçsüzleşmenin boyutları ciddidir (Oktay, 1987: 133).

1831'den 1983'e dek yazılı yayın organlarının büyük bölümü devlet desteğinde, işitsel ve görsel iletişim organları da devlet tekelinde işlevlerini yerine getirmekteydi. 1983'den sonra gelişen serbest pazar ekonomisi ve liberal rüzgârların etkisiyle basın yayın organlarının büyük bölümü tekelleri sermayenin eline geçti ve böylece basında patron imajı büyük değişime uğramıştır (Yiğenoğlu'ndan aktaran Taşdemir, 2013: 174). Basın alanındaki tekelleşmeler sonucunda pek çok yapıda bozulmaların meydana geldiği görülmektedir. Basının asli işlerinden olan kamuoyunu bilgilendirme görevi ve hükümet ve halk arasında köprü olma pozisyonu tekelleşmeler sonrasında kaybolmaya yüz tutmuştur. Tekelleşmeye ön ayak olan büyük sermaye grupları basının asli görevini kişisel menfaat ve kar odaklı kullanmaya başlamışlardır. Bu durumun oluşmasında ülkemizde gerçekleşen askeri darbe sonrasında siyasi içerikli haberlerin ve fikir gazeteciliğinin kısıtlanması ve aynı zamanda kapitalist sistemin kar elde edebilmek için birçok şeyi meşru görmesi önemli rol oynamıştır (Baran, 2018: 86).

Televizyon/radyo programcılığına baktığımızda, bu yayınlarındaki devlet tekeli, 1982 Anayasası'nın 133. Maddesi ile Temmuz 1993'e kadar korunmuştur. Bu yasal çerçeveye rağmen özel sektör, 1990'ların başında piyasaya girmişti. Özellikle batı Türkiye'deki yüksek güçlü uyduların yarattığı fırsattan yararlanan Özal,

Almanya'dan Türkiye'ye yayın yapmaya başlamış ve TRT tekeline etkin bir şekilde meydan okumuştur (Kaya & Çakmur, 2010: 526-527). Devlet tekelinin delindiği bu durumdan yararlanmak isteyen diğer grupların da alana el atmasıyla, Türkiye’de bir anda yüzlerce radyo ve televizyon istasyonu devreye girmiştir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da, mevcut gazete patronlarının radyo ve televizyon alanına el atarak çapraz tekelleşmeye yol açmaları olmuştur. Sonuçta ise, 2001 yılına gelindiğinde Türkiye’de gazetesi olup da, radyo veya televizyonu olmayan bir grup göstermek neredeyse imkânsız hale gelmiştir (Işık, 2012: 146).

Tekelleşme olgusunun sonucu olarak Türkiye’de basın mensuplarının sendikalaşması zor ve sorunlu bir olgudur. Çünkü basında holdingleşme sendikacılığa karşıdır. Sendikalar hem basını hem de basın çalışanlarının haklarını korumakla mükellef olduğu için gazete patronlarının kapitalist yaklaşımlarıyla bu durum bağdaşmamaktadır. Türkiye’de gazeteciler henüz kolektif bir bilince sahip olamamıştır. Güvencesiz çalışma koşulunun da etkisiyle yöneticilerin amaçları doğrultusunda ürünlerine yabancılaşmakta ve egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ederek üretim sürecine dâhil olmaktadır (Toktaş, 2010: 165). Bu tekelleşme gazetecilerin özgür bir şekilde haber yapmasına da mani olmaktadır. Ekonomik kaygılarla hayatlarını idame ettiren gazeteciler bağlı bulundukları gazete patronlarının istekleri ve dünya görüşü ekseninde haber yapma zorunda kalmıştır. Burada ideolojik bir zorunluluktan çok magazinsel içerik talebine dikkat çekmek isteriz. Tirajların artması için magazinsel içeriklere yönelen medya patronları sebebiyle çalışan gazeteciler de sosyal ve ekonomik bilgiyi arttıracak haberler yerine daha fazla dikkat çekme gayesiyle magazinsel haberleri de konu edinmeye başlamıştır. Medya patronlarının ideolojik görüşüne göre hareket etme gazetecilerin ve gazetelerin haber yapma özgürlüğüne ket vuran oldukça bir etkidir.

1980'lerin sonunda tekelleşme gündeme gelmiş ve 1990'lar basında medyanın tekelleşme çağının en önemli seneleri olmuştur. İlk olarak, Asil Nadir medya sektöründeki yatırımları ile tekelleşme girişiminde bulundu. Asil Nadir, 1968 yılında kurulan Günaydın gazetesini 1988 yılında satın aldı. 1980 yılında Milliyet gazetesini satın alan Aydın Doğan, bugüne kadar tekelleşme eğilimlerine katkıda bulunmuştur. Aydın Doğan, 1994 yılında bu kez Hürriyet gazetesini satın aldı. Dönüşüm süreci, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin gruplaşması ve diğer holdinglerin medya sektörüne

yaptığı yatırımlarla birlikte başlamıştır (Çağlayan, 2010: 13). Türkiye'de son çeyrek yüzyılda Doğan Medya Grubu, Çukurova Grubu, Doğuş Grubu, Turgay Ciner Grubu, Dinç Bilgin Grubu, Uzanlar Grubu, Erol Aksoy Grubu, İhlas Holding- Enver Ören Grubu öne çıkmaktadır (Kaya, 2009: 249).

Söz konusu mülkiyet yoğunlaşmaları ve sendikasılaştırma hareketleri, doğal olarak Türkiye’de basın özgürlüğüne büyük darbe vurmaktadır. Medya patronlarının inşaattan otomotive kadar diğer birçok alanlarda da faaliyette bulunmaları, basının “siyasilere ve rakip şirketlere karşı kullanılması” olgusunu da gündeme getirmiştir (Işık, 2012: 146).

Neoliberal politikalarla gerçekleştirilen yapısal dönüşümler günümüze kadar kitle iletişim sistemini etkilemiştir. Medya üzerindeki kamu tekelinin kaldırılmasından sonra, yasal uygulamalar olmadan çok sayıda radyo ve televizyon kanalı kurulmuştur. Türkiye'de kitle iletişim sistemindeki yapısal dönüşümlerin en belirgin yönü medya sahipliği ve medya sektörüne yatırılan sermayenin kalitesi ile ilgilidir. Yeni medya sahipleri bankalar, müteahhitler veya çoğunlukla her iki işi de yapan gruplardı. Bugün Türkiye'de medya sektörü, medya kuruluşlarından sermaye biriktiren gazeteci olmayan kişilerin egemenliği altındadır (Kaya, 2009: 245).

1980 darbesiyle birlikte basında apolitiklikleşme ve tekelleşme günümüz medyasını etkileyen en önemli sonuçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Darbe yönetiminin siyasi ilgiyi azaltmasına yönelik baskıları, basının politik meselelere bakamamasına neden olmuştur. Darbe sonrasındaki tekelleşme basını dönüştürmüş, sadece zengin kişilerin varlık sahası gösterebileceği bir yere çevirmiş, dahası gazetecilik ile ilişkisi olmayan ancak ekonomik güce haiz olan iş insanlarının ilgi alanına girerek gazetecilik anlayışında da değişiklikler yaşanmıştır. Zor durumdaki basının bu durumu yalnızca zengin ailelerin varlık göstermesine neden olmuş ve basında tekelleşmelerin başlangıcı olmuştur. Günümüzde ayrı isimlere sahip olmasına rağmen aynı iyeliğe haiz olan gazetelerin sebebi bu dönemin sonucudur.

1980 ve İttifaklar sonrası Türk basınının yine bağımsız bir yapılanmadan çok bir araç konumunda tutulduğu görülmektedir. 1982 Anayasasının basına verdiği hak ve özgürlükler, 1961 Anayasasına göre oldukça kısıtlı ve primitif kalmıştır. Türk ordusu, 1961 sonrasına nazaran daha kuvvetli bir şekilde yönetimde kalmayı tercih

etmiş ve basındaki etkisi de daha süreli olmuştur. Bu dönemde yine Kemalist ideoloji ekseninde propaganda yayınları yapıldı. Türk basını, 1980 ve 2008 yılları arasında Kemalist ve laik ideolojinin güçlü tesiri altındaydı, ana akım medyada temel güç, bu ideolojiyi sürdürenlerin elindeydi. Ancak AK Parti'nin iktidarını iyice pekiştirmesinin ardından (2008 Genel Seçimleri) Türk basınındaki güç dengesi sağ ideoloji yönünde değişim göstermiştir. 2018 tarihi ve ittifakların da başlamasıyla Türk medyasında partilere yaklaşımın Cumhur İttifakı ve Millet İttifakındaki konumlarına göre belirlendiği gözlemlenmektedir.

Tablo 1. Dört Basın Kuramı Tablosu (Siebert, vd., 1984:7)

	Otoriter	Liberal
Gelişmesi	16. ve 17. yüzyıl İngiltere’inde, geniş çapta benimsendi ve hala çoğu yerde uygulanmakta	1688'den sonra İngiltere ve ABD tarafından kabul edildi, diğer yerleri de etkiledi
Çıkışı	Monarşinin mutlak gücünün felsefesinden doğmuştur	Milton, Locke, Mill eserlerinden ve rasyonalizm ve doğal haklar genel felsefesinden
Temel Amaç	İktidardaki erkin politikalarını desteklemek ve geliştirmek ve de devlete hizmet etmek	Bilgilendirmek, eğlendirmek, satmak ama başlıca doğruyu keşfetmek ve hükümeti kontrol etmek
Medyayı Yönetme Yetkisi Kimdedir?	Kraliyet tescili veya benzer bir izne haiz kim varsa	Ekonomik araçlara haiz olan herkes
Medya Kontrolü Nasıl Yapılmaktadır?	Hükümet tescilleri, loncalar, ruhsat, bazen sansür	"Fikirlerin serbest pazarında" hakikatın "kendi kendini düzeltme süreci" vasıtası ve mahkemeler vasıtası ile
Ne yasaklanmıştır?	Siyasi monarşinin ve iktidardaki memurların eleştirisi	Karalama, müstehcenlik, ahlaksızlık, savaş zamanı ayaklanma
Aidiyet	Özel veya kamusal	Başlıca özel
Diğerlerinden Temel Farklılıklar	Hükümete ait olma zorunluluğu olmasa da, hükümet politikasını etkileyen araç	Medyanın hükümeti denetlemesi ve toplumun diğer ihtiyaçlarını karşılaması

	Sosyal- Sorumluluk	Sovyet- Totaliter
Gelişmesi	20. yüzyılda Amerika'da	Sovyet Rusya'da, bazı benzer şeyler Naziler ve İtalyanlar tarafından yapılmış olsa da
Çıkışı	W.E. Hocking'in yazısı, Basın Özgürlüğü Komisyonu, ve uygulayıcıları; medya kodları	Hegel ve 19. yüzyıl Rus fikir adamlarının karışımıyla oluşturulmuş Marksist, Leninist- Stalinist düşünce
Temel Amaç	Bilgilendirmek, eğlendirmek, satmak ama başlıca anlaşmazlığı tartışma düzlemine yükseltmek	Sovyet sosyalist sistemin başarısına ve devamlılığına ve özellikle parti diktatörlüğüne katkıda bulunmak
Medyayı Yönetme Yetkisi Kimdedir?	Söyleyecek bir şeyi olan herkes	Soylu ve Ortodoks parti üyeleri
Medya Kontrolü Nasıl Yapılmaktadır?	Toplum görüşü, tüketici eylemi, profesyonel etik	Gözetim ve hükümetin ekonomik veya politik eylemi
Ne yasaklanmıştır?	Verilmiş özel hakların ve önemli sosyal ilgilerin ciddi işgali	Taktiklerden farklı olarak parti hedeflerinin eleştirisi
Aidiyet	Hükümet kamusal hizmeti garanti etmeyi üstlenene kadar özeldir	Tamamıyla kamusal
Diğerlerinden Temel Farklılıklar	Medya sosyal sorumluluk şartlarını üstlenmelidir, buna uymadıkları takdirde birileri mutlaka medyanın eylemlerini izlemelidir.	Devlete ait olan, yalnızca devletin kolu olarak yakından kontrol edilen medya

1.5. Medya- Siyaset İlişkisine Sistemsel Yaklaşımlar

Medya ve siyaset ilişkisi bağlamında kuramlar, medyanın siyasi yönetimlerde görevini nasıl yaptığını ortaya koymak amacıyla ele alınmaktadır. Siyasetin yönetim tarzına göre medyanın işleyişi, pozisyonu, yöntemi tamamen farklılaşabilmektedir. Medyanın haber verme ve bilgilendirme işlevlerinin yanında kamuoyu oluşturma ve eğitime gibi işlevleri de siyasi yönetimlere göre yeniden şekillenmektedir. Siyasal yönetimlerin baskıcı ve otoriter anlayışlarına uygun olarak medyanın iktidarın istediği bilgi ve haberleri sunması söz konusu iken demokratik bir tarzda oluşan siyasal anlayışların da medyaya daha özgürlükçü yaklaştığını söylemek mümkündür. İktidarların yönetim yaklaşımlarıyla bu medya bakışları Siebert, Peterson, & Schramm (1956) tarafından normatif medya kuramları olarak ele alınmış ve McQuail ise bu kuramlara “Gelişmeci Kuram ve Demokratik Katılımcı Model” kuramlarını ilave ederek medya ve siyaset ilişkisini altı kuram açısından değerlendirmiştir (Akdağ, 2020: 1178-1779). Siebert, Peterson, & Schramm tarafından 1956 yılında “Basının Dört Kuramı” başlığıyla ele alınan normatif kuramlar medya ve siyaset ilişkilerini açıklamak için aktarılmıştır. Otoriter Basın Kuramı, Liberal Basın Kuramı, Sosyal-Sorumluluk Kuramı ve Sovyet-Totaliter Basın Kuramı olmak üzere dört teori ele alınarak medya ve siyaset ilişkisi incelenmiştir.

1.5.1. Otoriter Basın Kuramı

Otoriter Basın Kuramı, toplum ve teknoloji bugün ‘kitle iletişim araçları’ olarak adlandırılan bu üretim araçlarını oluşturabilecek kadar geliştiğinde çoğu ülke tarafından neredeyse direkt olarak benimsenen teori olmuştur. Günümüzde çoğunlukla terk edilmiş olsa da birçok modern toplumda basın sistemlerinin temelini oluşturmuştur (Siebert vd., 1984: 9).

Otoriter Kuram 16. ve 17. yüzyıllarda İngiltere’de gelişmiştir. Kuramın iktisadi ve teknik temellerini Gutenberg tarafından bulunan baskı tekniği oluştururken; sosyal, düşünsel ve siyasi temellerini ise Eflatun, Machiavelli ve Hobbes gibi felsefeciler oluşturmuştur (Ünlü, 2020: 15). Batı dünyasında matbaanın yayılmasından sonra otoriter teori, Batı ülkelerinde popüler basının işlevini ve çağdaş toplumla ilişkisini belirlemek için temel bir referans noktası olarak varlık göstermiştir (Siebert vd. 1984: 9).

Otoriter Medya Kuramı, basın alanında yapılmış ilk düzenlemelere hâkim olan, tarihsel geçmişi en eski ve en çok uygulanmış olan kuramdır. Kuram; basında özel girişimcilğe fırsat tanımamış, sadece siyasi iktidara ve yönetenlere bağlı olunan monarşi ile yönetilen yapılarda geçerli olabilmıştır. Hükümet ve devletin baskısının karşısında basının tarafsız olmasının beklendiği düzenleme biçiminden, siyasi gücün otoritesinin doğrudan aracı olarak kabul edildiği biçimlere kadar geniş bir kesim bu kategoride düşünülmektedir (Kaya'dan aktaran Ünlü, 2020: 15).

Kuram, medyanın kontrolünün sadece otorite eliyle olmasını, herhangi bir şekilde otoriteyi zayıflatıcı veya eleştirici haber veya yayın yapmamasını temel almaktadır. Medyanın sınırlandırılması için otoriteyi elinde bulunduranlara gerekli ortamı oluşturan kuram tarihsel ve coğrafi olarak en yaygın olma özelliğine sahiptir (Akdağ, 2020: 1178).

Akdağ (2009), kuramın prensiplerini şöyle sıralamıştır: (1) Medya kuruluşları, kanunları ya da kurulu düzeni bozmaya yönelik yayın yapmaktan kaçınmak zorundadır. (2) Medya, yönetime sahip bulunan otoriteye bağlı olmalıdır. (3) Medya, siyasi ve ahlaki değerlere ve çoğunluğa karşı olmamalıdır. Kurama göre, kuralları uygulamak için sansür uygulanabilir. (4) Mevcut otoriteye karşı çıkma, kabullenilene saldırma, resmi politikaya sataşma ya da moral değerlere saldırı suç değerlendirilmesi olarak görülmektedir. (5) İletişimciler kendi medya kuruluşları içinde bağımsızdırlar (Akdağ, 2020: 1178).

1.5.2. Liberal Basın Teorisi

İngiltere ve Amerika'da kitle iletişim araçlarının otoriter ilkelere özgürlükçü ilkelere geçişi yüzyıllar alan bir tekaddüm olmuştur. 1689 tarihli İngiliz Hukuk Kanunu, basından hiç bahsetmemiş ancak basın özgürlüğü, bireyin keyfi iktidardan korunmasına yönelik ısrarlı talebin tanınmasında zımnen yer almıştır (Siebert vd. 1984: 47). On sekizinci yüzyıla geldiğimizde İngiliz hukukçuları, basın özgürlüğünün sınırlarını belirlemeye yönelik ilk girişimi yapmışlardı. İki seçkin İngiliz yargıç, Lord Mansfield ve Baş yargıç Blackstone, muhafazakâr İngiliz geleneğine dayalı yeni bir yorum geliştirdiler. Her ikisi de mahkemelerin ve parlamentonun tanımladığı şekliyle hukukun basın özgürlüğü kavramına üstünlüğünü savundu. Her ikisi de lisanslama biçimindeki sansürün yasa dışı olduğunu

düşünüyordu (Siebert vd. 1984: 49). Blackstone'un "basın özgürlüğü gerçekten de özgür bir devletin doğası için esastır, ancak bu, yayınlara önceden hiçbir kısıtlama getirmemekten ve yayınlandığında cezai meseleler için sansürden kurtulmaktan ibaret değildir" şeklinde başlayan söylemleri Amerikan eyaletlerinde geniş çapta yankı bulmuştur (Blackstone'dan aktaran Siebert, 1984: 50).

Liberalizmde insan, rasyonel bir canlı ve kendi içinde bir amaca haiz varlık olarak b. Bireyin mutluluğu ve esenliği toplumun amacıdır ve insan düşünen bir canlı olarak dünyayı kendi etrafında düzenlemeye ve çıkarlarını geliştirecek kararlar almaya muktedirdir. İnsanlar, kendi sorunlarını çözmek için tanrı vergisi akıl gücüne sıklıkla başvurmasalar da, uzun vadede, bu bireysel kararların toplamı ile medeniyet davasını ilerletme eğilimindedirler. İnsan, düşünme, hatırlama, deneyimlerinden yararlanma ve sonuca varma yeteneğinde hayvanlardan farklıdır. Bu eşsiz yetenek nedeniyle insan eşsizdir. O, uygarlığın hem asıl birimi hem de taşıyıcısıdır. bireyin gerçekleştirilmesi bu nedenle nihai amaç haline gelir - insanın, toplumun ve devletin hedefi (Siebert vd., 1984: 40). Liberal düşünceden beslenen liberal medya kuramı, kişilerin istedikleri şeyleri yayınlayabilme konusunda özgür olmasını kabul etmektedir. Bu bir anlamda düşünce, ifade, örgütlenme, toplantı hak ve özgürlüklerinin bir uzantısı olarak liberal demokratik sistemle örtüşmektedir. Liberal medya, toplumdaki çeşitli bireylerin istek ve ihtiyaçlarını tatmin edebilmektedir. Medya organlarına müdahale, düşüncenin ve toplumun gerçeğe ve doğruya ulaşmasını engellemektedir (Akdağ, 2020: 1178).

Liberal Basın Kuramına göre; (1) Medyaya sansür uygulanmamalıdır. (2) Fakat kanunlara karşı gelinmesi, kişi haklarının ihlali gibi durumlarda mağdur kişi ve kurumlar için yasal güvencenin sağlanması zaruri hale gelmektedir. (3) Bireyin, azınlıkların korunması ve devlet ciddiyeti gibi durumların konu edilmemesi çoğu insan için medya hürriyetinden önce gelmektedir. (4) Yayın yapma ve dağıtım için ruhsat ya da önceden izin alma zorunluluğu olmaksızın, yayıncılık her ferde ve topluluğa açık olmalıdır. (5) Hükümete, bürokratlara veya partilere yönelik saldırılar, cezaya tabi tutulmalıdır. (6) Yayınlanacak enformasyon noktasında sınırlama olmamalıdır (Akdağ, 2020: 1178).

1.5.3. Sosyal Sorumluluk Kuramı

Liberal Medya Kuramı'nın Batı Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uygulamalarında, başlangıçta öngörülemeyen birtakım sıkıntılar yaşanması üzerine, ABD'de oluşturulan Hutchins Komisyonu'nun çalışmaları sonucunda literatüre Sosyal Sorumluluk Kuramı adıyla yeni bir kuram girmiştir. Basın alanında görülen mülkiyet yoğunlaşmalarının had safhaya ulaşması, basının halka karşı olan sorumluluklarını ikinci plana itmesi, tamamen ticari kaygılar nedeniyle ilan ve reklam verenlerin, yayınların nitelik ve niceliği üzerinde etkinliğinin artması gibi olgular kuramın çıkış noktalarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işlerlik sağlaması ve varlığını sürdürebilmesi için basına büyük görevler düştüğü noktasından hareket eden Sosyal Sorumluluk Kuramı ile, basının bağımsızlığı ile topluma karşı görev ve sorumlulukları arasında bir denge kurması gerektiği öne sürülmüştür (Kaya, 1985: 52-53)

Geleneksel teori geliştikçe basına altı görev yüklenmiştir: (1) Kamu meseleleri hakkında bilgi, tartışma ve tartışma sağlayarak siyasi sisteme hizmet etmek. (2) Kendi kendini yönetmeye muktedir kılmak için halkı aydınlatmak. (3) Hükümete karşı bir eşik bekçisi olarak hizmet ederek bireyin haklarını kollamak. (4) Öncelikle reklam yoluyla mal ve hizmet alıcılarını ve satıcılarını bir araya getirerek ekonomik sisteme hizmet etmek. (5) Eğlence sağlamak. (6) Özel çıkarların baskılarından kurtulmak için kendi mali yeterliliğini sürdürmek (Peterson, 1984: 74).

Sosyal sorumluluk teorisi genel olarak bu altı işlevi kabul etmektedir ancak medya sahipleri tarafından bu görevlerin farklı yorumlanması ve basının bunları gerçekleştirirken takındığı tutumu eleştirmektedir. Sosyal Sorumluluk Teorisi, toplumu aydınlatma ve bireyin özgürlüklerini korumada hemfikiridir ancak basının bu görevleri yerine getirmekte yetersiz kaldığı görüşünü belirtir. Basının ekonomik sisteme hizmet etme rolünü de benimser, ancak bu görevin demokratik süreçleri teşvik etme veya halkı aydınlatma gibi diğer işlevlerden önce gelmesine izin vermez. Eğlencenin sağlanmasında basının önemli olduğunu ifade etmekle birlikte eğlencenin ancak iyi eğlence olması şartıyla kabul edilebilir olacağını vurgular. Sosyal Sorumluluk Teorisi, basının finansal olarak kendi kendini desteklemesi ihtiyacını

kabul eder, ancak gerekirse belirli bireysel medyayı piyasada kendi yolunu kazanmak zorunda kalmaktan kurtarır (Peterson, 1984: 74).

Sosyal Sorumluluk ve Liberal yaklaşım arasındaki ana ayrım hükümetin rolü noktasında odaklanmıştır. Liberaller, hükümetin medyada hiçbir rolünün olmamasını veya bunun en az seviyede olması noktasında ısrar ederlerken; Sosyal Sorumluluk Yaklaşımını savunanlar ise; hükümetin arka planda kalarak medyayı özdenetim yoluyla sorumlu olmaya zorlaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Işık, 2012: 31).

Kuram, toplumsal görev ile bağımsızlığı bağdaştırmaktadır. Mülkiyet olarak özel kişi ya da kuruluşlara ait olan medya kuruluşları yalnızca hedef kitle ve medya patronlarına karşı değil, geniş oranda topluma karşı sorumludur. Bireysel özgürlükler ve seçim, medya özgürlüğü ve medyanın topluma karşı görevleri açısından üç prensibi uzlaştırmaya çalışmaktadır. Buna göre medya kuruluşları topluma karşı birtakım görevleri olduğunu kabul ederek bunları yerine getirmelidir. Bu görevler yapılırken bilgi verici olma, gerçeklik, doğruluk, nesnellik gibi standartlar göz önünde tutulmalıdır. Medya kanunlar çerçevesinde kendi kendisini sınırlandırıcı ve düzenleyici olmak durumundadır (Akdağ, 2020: 1179).

1.5.4. Sovyet Totaliter Medya Kuramı

Sovyet- Totaliter Medya Kuramı; o zamanki adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde doğup, gelişmiş bir kuramdır. 1917 Rus devriminin ardından, ülkenin her alanında Marks, Engels ve Lenin'in prensipleri doğrultusunda düzenlenmesi, iletişim alanında da bu yeni yapılanmayı ortaya çıkarmıştır (Işık, 2012: 35).

Scraham'a (1984: 121) göre kitle iletişimi araçsal olarak, yani devletin ve partinin bir aracı olarak kullanılır. Buna göre; (1) Medya, devletin ve Partinin bir aracı olarak kullanılır. (2) Medya, devlet ve Komünist Partinin etkisinde olan araçlar ile yakından bütünleşmiştir. (3) Medya, Devlet ve parti içinde bir birlik aracı olarak kullanılırlar. (4) Medya, neredeyse yalnızca propaganda ve ajitasyon araçları olarak kullanılır. (5) Medya, mutlak surette uyulması gereken sorumluluk ile karakterize edilir.

Sovyet Totaliter Medya Kuramı'na göre, mutlak özgürlük mümkün değildir. Sosyalist toplumda sınıf çatışmaları bulunmadığı için medya da ona göre hareket etmek durumunda kalır ve yayın politikalarını politik çatışmalardan uzak olarak düzenlemektedir. Sosyalist medya kar amacı gütmmez. Burada önemli bir faktör olarak da medya, toplumun şekillenmesinde, sosyalleşmede, gayri resmi sosyal kontrolde ve planlanmış ekonomik amaçlara doğru toplumun yönlendirilmesinde önemli rol üstlenmektedir. Kuram, medyanın siyasi organlar tarafından kontrolünü kabul eder ve diğer farklı durumlarda siyasi hayatın diğer araçları ile iç içe olmasını sağlamaktadır (Akdağ, 2020: 1179).

1.5.5. Gelişmeci Kuram

Basının dört kuramını gözden geçiren Denis McQuail, ekonomik, toplumsal ve siyasal alandaki gelişmelerin sonucu olarak Siebert ve arkadaşlarının geliştirdiği normatif medya sistemlerini temel alan, iki yeni kuram daha ortaya atmıştır. Ekonomik, toplumsal ve siyasal alandaki gelişmelere bağlı olarak mevcut kuramlara eklemeler yapılması gerektiğini savunan McQuail'e göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, teknik ve profesyonel kaynakları gelişmiş ülkelere farklıdır. Bu sebeple de söz konusu ülkelerdeki gelişmelerin yeni bir kuramla açıklanması gerekmektedir (Işık, 2008: 38).

Kitle iletişim araçlarının ayrı bir 'gelişim teorisi' olarak ele alınmasının sebebi, gelişmekte olan ülkelere bazı ortak koşulların, diğer teorilerin uygulanmasını sınırlaması veya potansiyel faydalarını gereği gibi yansıtamamasıdır. Gelişmiş ülkelerin yaşadığı bu dört farklılık, onun mevcut normatif teorilerle uyuşmasına engel olmaktadır. Bu farklılıklardan ilki, gelişmekte olan ülkelere tam teşekküllü bir kitle iletişim sistemi için gerekli bazı koşulların olmamasıdır: bunlar iletişim altyapısı; mevcut izleyici gibi sorunlardır. Bir diğer farklılık ise; teknoloji, kabiliyet ve kültürel ürünler yolunda eksik olan şey için gelişmiş dünyaya bağımlılık meselesidir. Üçüncü olarak, gelişmekte olan toplumlardaki kurumların birincil bir ulusal görev olarak ekonomik, politik ve sosyal kalkınmaya değişken bağılıkları vardır. Dördüncü farklılık ise, gelişmekte olan ülkelerin beynelmilel politikadaki benzer kimliklerinin ve çıkarlarının farkında olmaları giderek artmasıdır (McQuail, 1983: 94).

Gelişmekte olan ülkelerin dört ortak özelliği geçmiş bölümlerde ele alınan normatif medya kuramlarından belirli biçimlerde sapmayı zorunlu kılmaktadır. Örneğin Liberal Medya Yaklaşımı'nın öngördüğü özellikler veya serbest girişim ve dolaşım ilkeleri bu ülkelerde uygulanamamaktadır. Aynı şekilde, Otoriter Kuram'ın da ulusal hedeflere ulaşmak için gerekli olan kolektif çabalara izin vermesi her zaman mümkün olmamaktadır (Işık, 2012: 39).

Gelişmekte olan ülkelerdeki medya konumlandırmaları için uygun bir zemin hazırlayan Gelişme Aracı Kuramı, her şeyden önce kitle iletişim araçlarının toplumsal gelişme ve kalkınma amacıyla kullanılabileceği fikrine dayanmaktadır. Bilindiği üzere, kitle iletişim araçlarının bilgi ve diğer olumlu değerleri, yenilikleri toplumun en ücra köşelerine kadar aktararak, toplumun gelişmesine ve birliğine katkıda bulunabileceği yönündeki görüşler bu araçların var olduğu ilk günlerden beri dile getirilmiştir (Alemdar ve Kaya, 1983; 58). Gelişme Aracı Kuramı ile medyanın diğer olgularla birlikte milli hedefler doğrultusunda kullanılması suretiyle ülkenin gelişme ve kalkınma hamlelerine öncülük edebileceği savunulmaktadır (Işık, 2008: 148-149).

Gelişmeci Kuram; kitle iletişim araçlarının ülkenin potansiyelini harekete geçirmeye yönelik, "olumlu gelişme görevleri" üstlenebileceği, ulusal hedeflere ulaşmaya katkı sağlayabileceği ve toplumsal değerleri tahrip etmek yerine, yapıcı olabileceği şeklindeki düşünceye dayanmaktadır. Böyle bir süreçte medyanın ülkenin gelişme, ekonomik, kültürel ve siyasal hedeflerine göre konumlandırılması ve gerektiğinde de devletin alana kısıtlamalar getirebilmesi öngörülmektedir. Dolayısıyla iletişim araçlarının özgürlüğü, ülkenin ekonomik ve toplumsal hedefleri doğrultusunda sınırlandırılabilir (Işık, 2012: 40).

Ortaya çıkan kalkınma teorisinin en önemli normatif unsurlarından biri gelişmekte olan ülkelerde özellikle bağımlılığa, yabancı egemenliğine ve keyfi otoriterliğe karşı olmasıdır. Bu amaçla, medyanın ve gazetecilerin belirli özgürlükleri, bu amaca yardımcı olma sorumluluğuna tabidir Medyanın Gelişmeci teori ile en mühim ilişkisi, ekonomik kalkınmanın (dolayısıyla sosyal değişimin) kabul edilmesidir ve çoğu zaman buna bağlı "ulus inşası", baskın bir hedef olarak kabul edilir (McQuail,1983: 95).

McQuail(1983: 95), gelişim medya teorisini açık bir şekilde örnekleyen ulusal medya sistemlerinin münferit örneklerini bulmak zor ol olduğunu belirtmekle birlikte, ana ilkeleri şöyle şekillendirmiştir: (1) Medya, ulusal olarak oluşturulmuş politika doğrultusunda olumlu kalkınma görevlerini kabul etmeli ve yerine getirmelidir. (2) Medya özgürlüğü ekonomik önceliklere ve toplumun kalkınma ihtiyaçlarına göre kısıtlamaya açık olmalıdır. (3) Medya içeriklerinde milli kültüre ve dile öncelik vermelidir. (4) Gazetecilerin ve diğer medya çalışanlarının, yayma görevlerinde toplanma ve özgürlüklerinin yanı sıra sorumlulukları da vardır. (5) Kalkınma amaçları doğrultusunda, devletin medya yayınlarına ve sansür, sübvansiyon ve doğrudan kontrol araçlarına müdahale etme veya kısıtlama hakkı vardır.

1.5.6. Demokratik Katılımcı Model

Pek çok teori gibi, hem diğer teoriye karşı bir tepki olarak hem de yeni medya kurumu biçimlerine doğru olumlu bir hareket olarak gerçek bir tecrübe olarak ortaya çıkmıştır. Konumu esas olarak gelişmiş liberal toplumlardadır, ancak onu kalkınma medya teorisinde bulunan bazı unsurlarla birleştirir, özellikle toplum temelinde dikey iletişimden ziyade yatay iletişimin değerine vurgu yapar. Bu kuramın oluşturulmasındaki temel etken, özel sektöre ait medyanın ticarileşmesine ve tekelleşmesine, sosyal sorumluluk normuna göre kurulan kamu yayıncılığı kurumlarının merkezileşmesine ve bürokratikleşmesine karşı tepki oluşturmuş olmasıdır (McQuils, 1983: 96).

Demokratik katılımcı teorisinin merkezi noktası, politik bir toplumda “alıcının” ihtiyaçları, çıkarları ve özlemlerinde yatmaktadır. İlgili bilgiye ulaşma hakkı, cevap verme hakkı, küçük ölçekli topluluk, çıkar grubu, alt kültür ortamlarında etkileşim için iletişim araçlarını kullanma hakkı ile ilgilidir. Teori, tek tip, merkezileştirilmiş, yüksek maliyetli, son derece profesyonelleşmiş, devlet kontrolündeki medyanın gerekliliğini reddeder. Çokluğu, ölçeğin küçüklüğünü, yerelliği, kurumsuzlaşmayı, gönderici-alıcı rollerinin değiş tokuşunu, toplumun tüm seviyelerinde iletişim bağlantılarının yataylığını, etkileşimi destekler. Özgürlükçülük, ütopyacılık, sosyalizm, gerçekçilik, eşitlikçilik, yerelcilik gibi teorik unsurların bir karışımı vardır. Teoriye göre inşa edilen medya kurumları, sosyal yaşamla şu anda olduğundan daha yakından ilgilenecek ve seyircilerin doğrudan kontrolünde

olmayacak, denetleyicileri satın almak yerine kullanıcılarının belirlediği koşullara erişim ve katılım fırsatları sunacaktır (McQuils, 1983: 97).

Katılımcı Demokratik Medya Kuramı'nın temel hareket noktası kaynak konumundaki iletişim araçlarını değil; alıcıyı yani, izleyici, okuyucu, dinleyiciyi ön plana almasıdır. Bu bağlamda halkın yönetime katılımını ilke edinen kuram, herkese iletişim araçlarına erişimde eşit fırsat verilmesi gerektiğini, böyle bir çerçevede grupların etkileşiminin de sağlanacağını ileri sürmektedir. İletişim araçları da varlık nedeni olan halkın kontrolünde, onlara görüş ve düşüncelerini açıklama fırsatı veren, yerleşmiş ve etkileşimci bir araç olarak faaliyetlerini sürdürmelidir (Işık, 2012: 42). Işık (2012: 42), Katılımcı Demokratik Medya Kuramı'nın önermelerini şöyle sıralamıştır: (1) Yurttaşlar ve azınlık grupları, medyaya erişme ve gereksinimleri doğrultusunda bilgilendirilme- hizmet edilme hakkına sahiptirler. (2) Medyanın örgütlenmesine ve içeriğinin belirlenmesine siyasi otorite etki etmemelidir. (3) Medyanın varoluş nedeni şirketler ya da müşteriler değil, izleyiciler olmalıdır. (4) Gruplara, örgütlere ve yerel topluluklara kendi medyalarına sahip olma hakkı tanınmalıdır. Küçük çaplı, karşılıklı etkileşimci ve katılımı kolaylaştırıcı medya, tek yönlü profesyonelleşmiş medyadan daha iyidir. (5) İletişim, alanda çalışanların inisiyatifine terk edilemeyecek kadar önemlidir.

1.6. Türkiye'yi Medya Kuramları Çerçevesinde Konumlandırma

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan 1980 yılına kadarki dönemlerde, fiili şartlarındaki değişimlerle birlikte çok partili sistemin geçici olarak ortadan kalkması gibi siyasal atmosferde yaşanan olumsuzluklar göz önüne alındığında, genel özellikleri itibarıyla Otoriter Basın Kuramının özellikleri göstermektedir. Uygulanan devletçi ve merkezîyetçi politikalar, ülkedeki medya sisteminin de temel belirleyicisi olmuştur. 1961 Anayasası ile elde edilen hürriyete yönelik kazanımlar, uzun ömürlü olamamıştır. Sonraki dönemlerde yapılan düzenlemeler ile kitle iletişim araçları gerçek anlamda işlevlerini yerine getirememişlerdir (Işık, 2008: 161). Otoriter Basın Kuramının ilkeleri arasında olan; basın, otoriteye bağlılığı ve otoritenin & kanunun dışında yayın yapamayacağı ilkesi, Türkiye'de özellikle 1923-1950 arası dönemde belirgin bir şekilde kendini gösteren olgular olmuştur. 1950'de Demokrat Parti ile

medyanın kısmi olarak özgürleştii düşünölse de Demokrat Parti de selefi CHP gibi, kıyıcı otoritesini kullanarak medyayı kısıncı arasına almıştır. Bu nedenle 1923 – 1960 arası dönemi Otoriter Basın Kuramı ile açıklamanın mümkün olduğu söylenebilir.

1980 sonrası durum incelendiğinde ise, yukarıdaki bölümde ana hatlarıyla sunulan söz konusu kuramların her birinden izler bulunduğu görölmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse; Türkiye Örneğini normatif kuramların herhangi birine oturtmak mümkün olamamaktadır. Her türlü aksaklık, eksiklik ve olumsuzluklarına rağmen, 1980’li yılların ardından siyasal ve ekonomik alanda neoliberal politikaların uygulanmaya çalışılması, yazılı basın alanında serbestlik ilkesinin uygulanması ve görsel-işitsel iletişim alanında ön denetim ve sansürün söz konusu olmaması Türkiye’de otoriter bir yaklaşımın olmadığına bir göstergesi olmaktadır. Ayrıca, anayasanın yanı sıra alanla ilgili diğerk kanunlar ve uygulamalar, ülkede liberal kuramın da tam olarak uygulanamadığını ortaya koymaktadır. Basın Konseyi ve diğerk özdenetim girişimlerinin başarısızlığı ve halkın medyaya olan güvensizliği ise Türk Medyası’nın Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı’ndan uzak olduğunu göstermektedir (Işık, 2008: 152-153). 1980 Darbesi ve 1982 Anayasası’nın ardından Türk siyaseti ve basınında liberalizm etkisi görölmektedir. Kitle iletişim araçları olsun liberalizm ile “özgürleşmeye” çalışmıştır. Anayasal olarak bu haklar sağlanmış gözükse de pratik anlamda Türk basını liberal özellik gösterememiştir. 1923-1950 arasındaki gibi sıkı bir baskı rejiminden söz edilememekle birlikte tamamıyla hür bir medya varlık bulamamıştır.

Liberal Basın teorisi dünyadaki liberal eğilimlerin hâkim olduğu zaman diliminde Türkiye’yi de etkisi altına almış ve basının kısmen daha serbest hareket etmesini sağlamıştır. Dünyada liberal eğilimlerin etkin olduğu dönemlerde de Türkiye’deki siyasî yapı nispeten daha özgür olmuştur. Burada üzerinde durulması gereken husus şudur ki, dünyadaki değişimin Türkiye’de genelde siyasî hayatı özel-de ise basın özgürlüğünü yönlendirdiğidir (Demir’den Aktaran Çakır, 2008: 63).

1980 yılından itibaren uygulanmaya çalışılan serbest pazar ekonomisi ve çoğulcu sistemin bir yansıması olarak Liberal Kuramın geçerli olması gerekirken, toplumun bu sürece hazırlıksız yakalanmasını da etkisiyle kuramın öngörülerinin uygulanmasında yaşanan sıkıntılar olumsuz bir ortam oluşmasına neden olmuştur

(Çakır, 2008: 153). 1980’li yılların ardından Liberal Kuramı benimsemeye ve liberalist politikalara alışmaya çalışan Türkiye’de kuvvetli bir dilemma oluşmuştur; demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla tam olarak işletildiği Toplumsal Sorumluluk Kuramını uygulayan ülkeler kadar özgürlükçü olmayan, Otoriter Kuramın uygulandığı ülkeler kadar da baskıcı olmayan bir yapı ortaya çıkmaktadır.” (Işık, 2002: 258). 1980 sonrası dönem ve 2018 İttifaklar sonrası dönemin Türk basını açısından pek farklı olmadığı söylenebilir. Zira 2018’de gerçekleşen ittifaklar sonrasında da Türkiye’yi yukarıda zikredilen herhangi bir kuramla net bir şekilde açıklamak mümkün değildir. 2018 sonrası için denilebilir ki, ittifaklardan günümüze kadar gazetelerde etkili olan motivasyon, gazetelerin Cumhuriyet İttifakı veya Millet İttifakından birine olan yakınlıkları olmuştur.

Türkiye’de hangi basın kuramlarının Türkiye için geçerli olduğu konusunda bilimsel araştırmalar oldukça sık ve kısıtlıdır. Ancak Prof. Dr. Erkan Yüksel’in 'Türk Basını Hangi Kurama Uyar?' yazısı gelişmeci kuram ve Türkiye konjonktürü arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Gelişmeci Kuram, adıyla da ilişkili olarak gelişmekte olan ülkelerdeki medyanın belirli ekonomik ve siyasi kalkınma hedefleri yönünde ulusal gelişmeyi desteklemesi ve teşvik etmesi anlayışına dayanır. Burada gazeteciler modernleşmenin aracı olarak tanımlanır. Ulusal kalkınma için devlet medyayı yönlendirebilir ya da sınırlandırabilir. Doğrudan ya da dolaylı olarak medyayı denetleyebilir, ekonomik yönden destekleyebilir ya da kayırabilir. Bu anlamda basın özgürlüğü, ekonomik öncelikler ve sosyal kalkınma lehine, ulusal çıkarlar adına kısıtlanabilir. Gazeteciler haber ve bilgi almada özgür, ancak bunları yayınlamada sorumluluk sahibidir. Bu anlamda bakıldığında Türkiye’deki medya ortamının Gelişmeci Medya Kuramı’na diğerlerinden belki de daha yakın olduğu söylenebilmektedir (Yüksel, 2015).

Elde bulunan kuramlar ve Türkiye’nin genel konjonktürü değerlendirildiğinde Türkiye’yi tam olarak bir teori ile bağdaştırmak mümkün olmasa da 1980 sonrası için Gelişmeci Kuramın sahip olduğu özellikler, Türkiye’yi açıklamaya daha yakın bir kuram olduğu görülmekte ve bu araştırma bu kuram üzere dayandırılmaktadır. Demir(2007)’in *“üzerinde durulması gereken husus şudur ki, dünyadaki değişimin Türkiye’de genelde siyasî hayatı özel-de ise basın özgürlüğünü yönlendirdiğidir”* sözü neden normatif kuramların tam olarak Türkiye’deki medya yapısını

tanımlamadığını açıklamaktadır. Türkiye normatif kuramlara veya Demokratik Katılımcı Kurama uymamaktadır; çünkü gelişmekte olan bir ülke olması hasebiyle sabit bir durum sergilemez ve bu akışkanlık ülkemizin dünyadaki değişikliklerden yönlendirilmesine neden olmaktadır. Bu genel vaziyet bizi Gelişmeci Kurama götürmekte ve Türkiye'deki basın durumunu daha iyi şerh edebilmemize yardımcı olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İTTİFAKLAR VE PARTİLER

2.1. Seçim İttifaklarının Tanımı

Bireyler, gruplar, devletler vb. arasındaki anlaşma, uyuşma, bağlaşma olarak tanımlanabilecek ittifak kavramı, taraflar arasındaki karşılıklı ortak yarara dayanan bir ilişkiyi ifade eder. Seçim ittifakı ise siyasal aktörler arasında genel ve/veya yerel seçimlerden azami faydayı sağlayabilmek için kurulan birlikteliktir. Bir ülkede gerçekleştirilen seçimlerde kullanılan geçerli oyların sonuca nasıl yansıtacağını belirleyen teknikleri ifade eden seçim sistemleri, siyasal yapı içerisindeki aktörlerin davranışları üzerinde doğrudan etkilidir. Bu yapının en önemli aktörlerinden biri olan siyasî partiler arasındaki ittifak arayışları, seçim sistemlerinin belirleyici olduğu siyasî davranışlardan biridir (Savut, 2020: 34) .

16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumu Türkiye siyasal sistemine etki edecek birçok farklı dinamiği beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de seçim ittifaklarının partiler için bir gereklilik haline gelmesidir. Hem başkanlık hem de parlamenter sistemde görülen seçim ittifaklarının seçim öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde farklı modelleri bulunmaktadır. Seçim öncesi ittifaklar partilerin seçimde iş birliği yaparak siyasal kazanımlarını maksimize etmeleri esasına dayanırken seçim sonrası ittifaklar ise partilerin hükümet kurma sürecindeki iş birliğini içermektedir (Miş ve Duran, 2018: 7) .

Seçim ittifakı veya seçim paktı, yalnızca seçimlerde yer almak için var olan siyasî partiler veya bireyler arasındaki işbirliğidir. Partiler, çoğunlukla koalisyon hükümetlerine yol açan seçim öncesi ittifaklar veya seçim sonrası anlaşmalar yapabilirler. Genellikle ön koalisyonlar, koalisyon ortaklarının koltuk paylarını belirler, ancak seçimden sonra ayrılma konusunda serbesttirler. Hiçbir parti parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğunu alamazsa, hangi hükümetin kurulacağını ve görevden elde edilen faydaların nasıl dağıtılacağını seçim sonrası pazarlık belirler. Öte yandan, ön seçim paktları, seçim sonrası koalisyon hükümetlerini veya partiler arasında görev paylaşımını zorunlu olarak önermez (Taşkın, 2019: 4) .

Partiler arasındaki ittifakın çeşitli tasnifleri olsa da en yaygını Duverger'in yaptığı bu tasniftir (Duverger'den aktaran Uzun, 2018: 144):

“Seçim, Parlamento ve Hükümet İttifakları: (...) Bunlardan birincisi aday, ikincisi milletvekili, üçüncüsü de bakan düzeyinde yer alır. Bu üç çeşit ittifak bir arada bulunabileceği gibi, ayrı ayrı da olabilir.”

Duverger'nin yaptığı bu üçlü tasnif bağlamında seçim ittifakları; seçimlerde avantaj sağlamak amacıyla, aday düzeyinde yapılan partiler-arası işbirliği anlaşmalarıdır. Bu anlaşmalar, kimi zaman seçimler neticesinde parlamentoda temsil imkânı yakalamak isteyen küçük partiler arasında, kimi zaman da zaten bu imkâna sahip olan ama tek başına elde edilebileceği sayıdan daha fazla milletvekilliği kazanıp avantaj sağlamak isteyen partiler arasında yapılır. Bu durumlarda partiler; ortak aday gösterme, ortak aday listeleri hazırlama yahut -özellikle iki turlu seçimlerde- farklı bölgelerdeki adaylarını karşılıklı olarak birbirlerinin lehine adaylıktan çekme gibi, adaylar üzerinden seçim stratejileri geliştirirler (Uzun, 2018: 144) .

2.2. Türkiye’de İttifak Sisteminin Uygulanmaya Başlanması ve Partilerin İttifaka Katılma Süreçleri

Türkiye’de hükümet sistemi tartışmaları aslında seçim ittifaklarının kapısını aralayan unsur olmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti’nin öncülüğünde 2007 ve 2010 yıllarında anayasada kapsamlı değişiklikler yapıldı. 2007’de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi tartışıldı ve bu tartışma referanduma sunuldu. Referandumdan geçen Cumhurbaşkanını halkın seçmesi hakkı, 2017 referandumunun da mihenk taşı olmuştur (Yeni Şafak, 17 Nisan 2022). Dört siyasi partinin anlaşamadıkları en önemli konulardan biri, hükümet sistemi idi. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) parlamenter sistemin devamından yanaydılar. 2016 yılında İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), sistem değişikliğini öneriyor ve parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmesini savunuyordu. AK Parti’ye göre, yukarıda zikredilen 2007 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi hükümet sisteminde değişiklik yapmayı mecbur kılıyordu. Çünkü halk tarafından

seçilen ve demokratik meşruiyetin gücünü arkasına alan bir siyasinin parlamenter sistemin bir gereği olan sembolik cumhurbaşkanı gibi davranması beklenemezdi. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçimiyle birlikte fiili olarak başkanlığa geçilmişti, bir anayasa değişikliği ile bunu hukukileştirmek gerekiyordu (Coşkun, 2017: 5).

15 Temmuz Darbe girişiminden sonra 7 Ağustos 2016'da Yenikapı'da darbeye karşı ortak tepki ve milli beraberliği göstermek adına Demokrasi ve Şehitler Mitingi düzenlendi. AK Parti, CHP ve MHP genel başkanlarının katıldığı mitingde liderler darbeye karşı tepkisini belirtti (Demir, 2016). Bu mitingle beraber AK Parti ile MHP arasındaki siyasi yakınlaşma başladı. Devletçi ve milliyetçi söylemin siyasette belirginleşmesi iki partiyi siyaseten olarak yakınlaştıran nedenler olmuştur. Bu süreçte yaşanan Fırat Kalkanı, El Bab ve Afrin Harekatı konusunda MHP, AK Parti'ye tam destek verdi. PKK ve FETÖ terör örgütlerine karşı pozisyonları örtüşen iki parti için ittifakın sosyolojik çerçevesi de şekillenmeye başladı (Ulaş & Yılmaz, 2019: 84) .

AK Parti hükümet sistemini değiştirme çabalarını belirtirken, 15 Temmuz darbe girişimi ardından Milliyetçi Hareket Partisi lideri AK Parti'nin işini kolaylaştıracak bir girişimde bulunmuştur; Devlet Bahçeli Cumhurbaşkanlığı Sistemini öne sürmüştür. MHP'nin bu hareketinden kuvvet alan AK Parti işbirliğiyle Cumhurbaşkanlığı Sistemi için referanduma açılan kapı aralanmıştır. AK Parti ve MHP heyetleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda AK Parti'nin hazırladığı teklif TBMM Anayasa Komisyonuna geldi. Komisyon teklifi Oylamasının ilk turu 15 Ocak'ta tamamlandı. Onaylanan değişikliği yürürlüğe koymak için yapılan nihai oylama referandum sınırı olan 330'u geçerek 339 oyla kabul edildi ancak doğrudan yürürlüğe girmesi için gerek olan 367 barajının altında kaldı. Mecliste kabul edilen 18 maddelik yasa tasarısı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın onayına sunuldu. Cumhurbaşkanının onayıyla birlikte Resmi Gazete'de yayımlanan anayasa tasarısının 16 Nisan'da referanduma sunulacağını Yüksek Seçim Kurulu açıkladı (Yeni Şafak, 17 Nisan 2022). 16 Nisan 2017 referandumu %51.4 Evet - %48.6 Hayır ile kabul edildi ve böylece parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçildi (Sabah, 17 Nisan 2016).

16 Nisan 2017’de yapılan halk oylaması ile kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yeni bir yönetim sistemini benimsemenin ötesinde anlamlar taşımaktadır. 2017 Anayasa referandumu ile yürürlüğe giren yeni sistemle Cumhurbaşkanının yürütmenin temel unsuru haline gelmesi, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin önemini daha da arttırmış ve seçimlerde salt çoğunluğu sağlama çabası siyasi partileri ittifak arayışına yönlendirmiştir. Yeni siyasal kültürün en önemli dinamiklerinden birisi seçimlerde partiler arasında ittifak ve iş birliğine gitmenin gerekliliğidir. Yeni sistemde ittifak cumhurbaşkanının seçimleri kazanabilmesi için yüzde 50’nin üzerinde oy alması zorunluluğu ile doğrudan ilgilidir. Diğer taraftan yüzde 10’luk seçim barajının devam etmesi ve cumhurbaşkanının yürütmede gerekli duyduğu yasaların meclisten geçmesi için yeterli parlamento desteğine ihtiyacı da seçim ittifaklarının gerekliliğini doğurmuştur (Miş ve Duran, 2018: 8). Türkiye’de, ittifak kurma yolunun açılmasından önce parlamenter sistemde siyasi partiler için ortak liste, parti listesinden aday olma gibi haklar bulunmaktaydı. Türkiye’de ittifakların oluşmasına izin veren süreç, siyasi partiler arasında ittifak kurmayı sağlamakla birlikte bu süreçten önce partiler arasındaki birlikteliğin yanlış olduğu söylenemez. Partilerin koalisyon hakkı olmakla birlikte ittifak kurma hakları yoktu (Savut, 2020) .

Cumhurbaşkanlığı Sistemi için yapılan referandumun arasından ittifak için ilk adımlar, Kasım 2017’de MHP lideri Devlet Bahçeli’nin seçim barajı meselesini tartışmaya açması ile başlamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın seçim barajının düşürülmesi yerine seçim öncesi ittifakların düşünülebileceğini belirtmesi seçim ittifakları meselesini bir anda siyaset gündeminin en üst sıralarına taşımasına sebep olmuştur (Miş ve Duran, 2018:8). İttifak söylemlerinin görünürlüğü artarken AK Parti ve MHP birbirine siyaseten iyice yaklaştılar. İki parti arasında ittifak demeçleri açıktan verilmeye başlandı. MHP Lideri Devlet Bahçeli 30 Kasım 2017’de katıldığı bir canlı yayında ittifakı çizerek anlatmış ve "adına 'Cumhur İttifakı' diyelim" demişti (Sözcü, 20 Şubat 2018) .

2018 Ocak ayına gelindiğinde, Bahçeli, MHP’nin Cumhurbaşkanı adayı göstermeyeceğini açıkladı. Bahçeli, *“MHP’nin Cumhurbaşkanı adayı yoktur. Genel başkan aday olmayacaktır. MHP ittifak olursa ittifakla, olmazsa kendi partisi olarak milletvekilliği seçimlerine girer, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Yenikapı ruhuyla hareket ederek, Recep Tayyip Erdoğan’ı destekleme kararı alır.”* sözleri ile MHP net

bir şekilde aday göstermeyeceğini ve Erdoğan'ı desteklediğini belirtmiştir. (Hürriyet, 8 Ocak 2018). MHP'nin Cumhurbaşkanı aday göstermeyeceklerini belirtmesi MHP'nin zaten Erdoğan'ı destekleyeceğinin bariz bir göstergesidir. Bu açıklama aynı zamanda iki partinin ittifak konusu üzerine ne kadar ciddi düşündüklerinin de göstergesiydi. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan 20 Şubat 2018'de AK Parti-MHP ittifakının ismini Cumhur İttifakı olarak açıklamıştır ve ittifak böylece resmîyet kazanmıştır (Sözcü, 20 Şubat 2018).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş süreci çalışmaları devam ederken, MHP liderinin 17 Nisan 2018 tarihinde erken seçime gitme çağrısında bulunması Türkiye'de siyasi gündemi bir anda değiştirmiştir (Bilgili, 2019: 44-45). Sabah (18 Nisan 2018) Gazetesi MHP'nin bu çağrısını "MHP Genel Başkanı, parti grubunda sürpriz bir çağrı yaptı: 'Türkiye 3 Kasım 2019'a kadar sabredemez. Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilleri seçimlerini bu yıl 26 Ağustos'ta yapalım, oyunları bozalım'" şeklinde gündeme taşımıştır.

Siyasi ortamı hareketlendiren MHP'nin bu çağrısı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 19 Nisan 2018 tarihinde Bahçeli ile görüşmesi akabinde 24 Haziran 2018 tarihinde erken seçime gitme kararı alması ile karşılık bulmuştur. Kasım 2019'da yapılması beklenen Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin erkene alınması aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine de 24 Haziran 2018 sonrasında geçilmesini ifade etmektedir (Bilgili, 2019: 44-45). AK Parti ve MHP görüşmelerinin ardından seçim tarihi 24 Haziran 2018 olarak belirtilmişti. İki partinin bu kararına Sabah (19 Nisan 2018) Gazetesi "*Türkiye'nin önünü açmak için 24 Haziran'da Sandığa*" ifadesini kullanırken Sözcü Gazetesi (19 Nisan 2018) "*Milletin derdi geçim, bunların derdi seçim. Acil seçim 24 Haziranda*" manşetiyle ele almıştır.

Erdoğan, erken seçim kararının alınmasında, siyasal sistem üzerinde formüle edilen değişikliklerin bir an önce işlerlik kazandırılmasının demokratikleşmeyi, istikrarı ve kalkınmayı daha da geliştireceği düşüncesinin etkili olduğu açıklamasını yapmıştır. Erken seçim kararının alınması ile birlikte halk tarafından ikinci kez oylanacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine partilerden kimlerin aday gösterileceği ve nasıl bir seçim kampanyası izleneceği de merak konusu olmuştur. İlk olarak Erdoğan, AK Parti ve MHP'nin kurmuş olduğu Cumhur İttifakı'nın Cumhurbaşkanı adayları olarak

belirlenmiştir (Bilgili, 2019: 44-45). Cumhur İttifakı kurulmuş ve Cumhurbaşkanı adayı net bir şekilde belli olmuştur. Ancak muhalefet kanadından hala net bir şekilde cumhurbaşkanı adayı gösterilmemiş dahası bir Cumhur İttifakı gibi bir ittifak da kurulmamıştır. Cumhur İttifakı'nın bu süreçte oldukça hızlı davrandığına dikkat çekmek gerekir. Nitekim ittifak kurulduktan 1 ay sonra Bahçeli'nin çağrısıyla erken seçim kararı alınmıştır. Bu erken seçim kararı henüz ittifak kurmayan ve Erdoğan karşısında kuvvetli bir rakip adayı bulunmayan muhalefete karşı öne geçme ve 2018 seçimlerinde avantaj sağlama için oldukça önemli bir adımdır.

Cumhur İttifakı kurulmuşken muhalefetin de bir ittifak içine girmesi beklenmekteydi. Millet İttifakı'nın önemli partilerinden olan İYİ Parti, bu noktada değinilmesi gereken bir noktadır. İYİ Parti Genel Başkanı olan Meral Akşener MHP milletvekili idi. Ancak Akşener'in Bahçeli ile yaşadığı sorunlar sebebiyle; MHP Disiplin Kurulu, Akşener'i Eylül 2016'da ihraç etti (NTV, 9.Ağustos 2016) . Tartışmaların odağında olan Akşener 2018 seçimleri yaklaşmışken 25 Ekim 2017'de İYİ Parti'yi kurdu (Sözcü, 25 Ekim 2017) . İYİ Partinin kurulmasıyla muhalefete taze kan gelmiştir. İYİ Parti karşı ittifakta önemli bir parti haline gelecektir.

Öne alınan erken seçim kararından sonra, AK Parti ve MHP'nin ittifak oluşumunda pro-aktif bir süreci işletmesi karşısında ana muhalefet partisi CHP ile siyasal arenaya kurumsal anlamda yeni giriş yapan İYİ Parti kanadında ise ilk görüşme Nisan ortalarında (20 Nisan) kamuoyuna duyurulmadan gerçekleşmiştir. Söz konusu görüşmede Cumhur İttifakı karşısında sahaya sürülebilecek ittifak modelleri, seçim güvenliği, sandık başlarında ortak hareket edilmesi ve teknik altyapının paylaşılması konularının ele alındığı basına yansımıştır. Görüşmede ayrıca Cumhur İttifakı'nın cumhurbaşkanı seçimini ilk turda kazanmaya yönelik stratejisi karşısında muhalefetin de ilk turdaki rekabete ortak adayla girip girmeyeceği noktasında nabız yoklanmıştır. Ancak Meral Akşener'in cumhurbaşkanı adaylığını erken ilan etmesi nedeniyle bu formülün görece az bir şansa sahip olduğu da görüşmeden yansıyan konu başlıkları olmuştur (Cumhuriyet (2018)'den aktaran Bekiroğlu & Balcı, 2019: 10).

Cumhur İttifakı'nın kuruluşundan 1 ay sonra Türk siyasi tarihinde oldukça ilginç bir durum vuku bulmuştur. Meral Akşener önderliğinde kurulan İYİ Parti 2018

seçimlerine girmeye çalışıyordu. Ama grubu tamamlayamayan İYİ Parti'ye seçim onayı YKS'dan gelmemişti. Bu sebeple 22 Nisan'da Türk siyasi tarihinde ender yaşanan bir durum gerçekleşti ve bir siyasi parti başka bir siyasi partinin seçime girebilmesi için kendi vekillerini ilgili partiye gönderdi. Sözcü Gazetesi (23 Nisan 2018) bu olayı "İttifak'a Sürpriz Gol" manşetiyle ve *"Yargıtay İYİ Partinin seçime katılmasını tescil etmesine rağmen YKS'den ses çıkmaması CHP'yi harekete geçirdi. 15 CHP'li vekil CHP vekili Bülent Tezcan'ın öncülüğünde İYİ Parti'ye geçti. İYİ Parti böylece grubu kurabilmiş ve seçime hak kazanmıştır."* haberiyle paylaşmıştır (Sözcü, 23 Nisan 2018). Esasen CHP'nin İYİ Partiye böyle bir jest yapması, iki parti arasındaki kurulacak olan ittifakın zahiri adımlarıydı. Nitekim ertesi gün CHP, İYİ Parti ve SAADET kendi cumhurbaşkanı adaylarını çıkaracak olsalar da en çok oyu olanı ortak olarak destekleyeceğini belirtmiştir. Aynı gün, Kılıçdaroğlu, Saadet Partisi Başkanı Karamollaoğlu ile görüşmüştü. Kılıçdaroğlu'nun Karamollaoğlu'na gitmesi SAADET'in oynadığı kilit rolden dolaydır. AK Parti'ye karşı çoğunluğu elde etmeye alışan CHP bütün imknları değerlendirmeye çalışmıştır (Sözcü, 24 Nisan 2018). SAADET'in ideolojik konumundan ötürü AK Parti ile ittifak yoluna gitmesi beklense de durum tam tersi olacak şekilde gelişmiş ve iki zıt ideolojik parti ittifak kurma yoluna gitmiştir.

Devam eden süreçte ittifak kurulacağı düşünülen bu üç parti, cumhurbaşkanlığı için çatı aday konusunda bir türlü mutabakat sağlayamamıştır. Karamollaoğlu eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül' aday gösterirken CHP kayıtsız durmuş ve kamuoyuna bu konuda açık bir aday ortaya koymamıştır. Bu muallak durum devam ederken Merak Akşener kendisi için cumhurbaşkanlığı adaylığına yönelmiş ve imza toplamıştır (Demirkol & Balcı, 2021:354). 2018 Seçimlerine doğru ilerleyen süreçte Millet İttifakı Cumhurbaşkanı adayını henüz belirleyememişken, Mayıs ayında İYİ Parti'ye katılan 15 milletvekili yeniden CHP'ye dönmüştür. CHP Grup Başkanvekili zgr zel "Tarih onları yaptıkları bu kutlu görevle anacak" diye belirtmiştir (AA, 2018, 10 Mayıs).

5 Mayıs 2018'e geldiğimizde CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu ve ittifak içinde bulunmasa da İYİ Parti'ye destek verecek olan Demokrat Parti Genel

Başkanı Gültekin Uysal'ın ortak imzası ile nihayet ittifak kurulmuş ve ismi “Millet İttifakı” şeklinde belirlenmiştir (Sözcü, 5 Mayıs 2018).

İttifaklar konusunun sürpriz partisi olan SAADET'in ideolojik çizgisinden ötürü Cumhur İttifakı yerine Millet İttifakında olması dikkat çekicidir. Esasen Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu 9 Şubat 2018 günü görüşmüştü ama Karamollaoğlu bu görüşmeden sonraki demeçlerinde hep Türkiye'nin önemli sorunlarını sıralayıp, bu sorunların çözümü konusunda adım atılmadıkça bir ittifaka yanaşmayacaklarını ifade etmişti. Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yöneltilen SAADET ittifakına dair sorulara “bizim açımızdan kapanmış değil, yasal olarak kapanmadığı ana kadar” karşılığını vermesi kamuoyuna iki partinin ittifak olarak YSK'ya başvuracağını düşündürmüştür. Ancak, bu açıklama Karamollaoğlu ve SAADET'te herhangi bir davranış değişikliği oluşturmadı ve Erdoğan 6 Mart 2018'de: *“Bu çatının altında olmasını arzu ettiğimiz partiler kendilerine başka yol arkadaşı seçiyorsa onlara da güle güle demekten başka elimizden bir şey gelmez.”* (Hürriyet, 8 Mart 2018) diyerek kopuşu belirtmiştir. Ardından Hayati Yazıcı'nın NTV'deki programda yaptığı *“...Kapımız kimseye kapalı değil. Siyasi partiler ülke gerçekliğini görmeleri gerekir. Ama bunu görmeyen arkadaşlar varsa bunu görmeyen siyasiler varsa yalvaracak halimiz yok”* (Sözcü, 7 Mart 2018) demeci AK Parti-SAADET ittifakının gerçekleşemeyeceğinin göstergesi olmuştur.

Zeyrek (8 Mart 2018)'e göre AK Parti - SAADET görüşmelerinin durmasının nedeni, MHP'nin, Saadet Partisi'nin ittifaka bir ana unsur olarak değil, AK Parti saflarında katılmasını istemesiydi. AK Parti'de de SAADET'in Numan Kurtulmuş ve partisi Has Parti gibi “bütünleşerek” katılması beklentisi vardı. Saadet Partisi yönetimi böyle bir ittifakın partiyi bitireceği endişesi taşıyor. Bu endişe SAADET'in ittifaka karşı soğuk durmasına sebep oldu. Karamollaoğlu'nun SÖZCÜ'ye (10 Haziran 2018) verdiği röportajda *“...hükümet problemleri çözmekten aciz. Çünkü kimseyi dinlemiyor. En ufak bir ikaz, en ufak bir tehdit sanki düşmanlıkmiş, husumetmiş gibi algılanıyor. Bundan dolayı da artık bu ülkede geri dönmeyecek bir kitle var, onun için önce yönetim değişecek arkasından bu kutuplaşmaya neden olan kuvvetler ayrılığını rafa kaldıran sistem değişecek ...”* sözleri SAADET'in AK Parti'nin yönetimde sahip olduğu tavır ve siyasi eylemlerden rahatsız olduğunu

gösteriyor. Niye ittifak ettiklerinin cevabını “*İttifak ettiğimiz konu birlikte seçime girelim ama bir konuda kuvvetler ayrımı prensibini meclise girdikten sonra süratle harekete geçirelim. Yürütme cumhurbaşkanı yetkilerini kullansın, meclis cumhurbaşkanını denetlesin. Adalet, yürütmenin kesinlikle etkisinde kalmasın, adalet onun için mülkün temelidir. Bu konuda ittifakımız var.*” olarak vermesi Erdoğan ve AK Parti iktidarına karşı güçleri birleştirerek rahatsız olunan değişiklikleri kaldırmak olduğu görülebilir. SAADET’in varlığını koruma kaygısı ve genel olarak AK Parti’nin siyasi hamlelerinden rahatsızlığı partiyi Millet İttifakı ile ittifak kurmaya neden olmuştur.

İttifak görüşmelerinin sebebi ve kurucu unsuru olan Cumhur İttifakı’nın kuruluş dinamiklerine bakıldığında iç siyasetteki gelişmelerin ittifakın meydana gelmesinde büyük rol oynadığı görülmektedir. 15 Temmuz 2016’da gerçekleşen başarısız darbe teşebbüsünden sonra her iki siyasal partide beka sorunu çerçevesinde birlikte politika yürütmüştür. Özellikle darbe girişiminin ardından gerçekleşen Yenikapı mitingi her iki partinin de ortak bir ruh geliştirmesini sağlamıştır (Aksoy, 2019: 29).

“Yenikapı ruhuyla” somut bir şekilde başlayan yakınlaşma ittifak kurma ile neticelenmiştir. Zaten yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi düşünüldüğünde ittifak kurma kaçınılmazdı. İktidarını sürdürmek isteyen AK Parti, bir ittifaka muhtaçtı nitekim AK Parti’nin oylarında yaşanan düşüklük onun itici kuvveti olmuştur. Her halükarda, mevcut konjonktürde Türkiye’de herhangi bir partinin tek başına %50’yi aşması hayli zordu. Cumhurbaşkanlığı sisteminin getirdiği 50+1 yani iktidara ulaşabilmek için oy oranının %50’den fazla olması ittifaklar sürecinin asıl sebebidir. Elbette kurulan Cumhur İttifakı’na karşı muhalefet partisinin sessiz kalması beklenemezdi. Nitekim muhalefet de Cumhur İttifakından 1 ay sonra karşı atak olarak millet İttifakını kurmuştur. Ancak bu noktada Cumhur İttifakı’nın yaptığı hızlı atak gözden kaçırılmamalıdır. MHP lideri Bahçeli’nin erken seçim talebiyle hızlıca ele alınıp kabul edilen erken seçim kararındaki amacın henüz ittifak kuramamış ve doğal olarak Erdoğan’la rekabet edebilecek bir cumhurbaşkanı adayı gösterememiş muhalefet üzerinde oldukça zekice hazırlanmış bir baskı ve yıldırma idi. Bu sayede Cumhur İttifakı aynı zamanda gövde gösterisi de yapmıştır diyebiliriz. Bu gövde gösterisi, 2018 seçimlerine çoktan hazırlanmış bir ittifak ve kararlar üzerinde kolayca anlaşılan iki partinin tezahürüdür. Öte yandan muhalefetin uzun bir zaman çatı

cumhurbaşkanı adayı konusunda anlaşılmadıklarını hatırlatmakta fayda var. Cumhuriyet İttifakı hazır dururken Millet İttifakı anlaşamamış ve karışık durmaktadır. Burada ele alınması gereken diğer nokta neden muayyen partilerin birbiriyle ittifak kurduğu kadar neden ittifak kurmadığıdır da... Nitekim burada en sürpriz ittifak hiç şüphesiz Millet İttifakındaki mütedeyyin ve muhafazakar parti olan SAADET ile seküler siyasetin kurucusu ve hamisi görünümündeki CHP'nin birleşimidir. İdeolojik konumlarından ötürü SAADET'in AK Parti ile ittifak kurması ve dolayısıyla Cumhuriyet İttifakında olması beklenirdi. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere SAADET'in AK Parti ile yaşadığı fikir ayrılıkları ve varlığını kuvvetlendirme nedenleri onu Millet İttifakı'na itmiştir.

2.3. Seçim İttifakları: Parlamento ve Başkanlık Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme

Bu kısımda parlamenter ve başkanlık sistemlerinde ittifak mefhumu üzerine durulacak ve iki sistem arasındaki farklılıklar anlaşılmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Başkanlık Sisteminde Seçim İttifakları

Federe ve adem-i merkeziyetçi sistemlerde yoğun olarak görülen Başkanlık Sistemi seçim ittifakının da şeklini etkileyen faktörlerden biri olmuştur. Gerçi, federe sistem ve adem-i merkeziyetçi sistemler yaygın kanının aksine aynı kavramlar olmasa da doğurdukları yönetim biçimi aynıdır (Castaños, 2023: 2). Başkanlık sisteminde seçim ittifaklarının iki boyutu mevcuttur. İttifaklar, başkanlık seçimleri ve parlamento seçimleri için yapılır. Burada özellik arz eden husus başkanlık pozisyonunun siyasi partiler için önemli bir yere sahip olduğudur. Siyasi partilerin birincil amacı bu otoriteyi elde etmektir. Bu nedenle, partilerin tek başına çoğunluğu sağlayamaması durumunda, partiler ittifak kurma eğiliminde olurlar. Başkanlık sisteminde mevcut olan çoğunluk kuralı bir nevi partileri ittifak kurmaya zorlar. Başkanlık seçimi dışında bu sistemin ikinci ayağı parlamento seçimleridir. Başkanlık seçimi ile parlamento seçimleri arasında organik bağın varlığı, bir seçimde oluşan ittifakın diğerinde de oluşmasını sağlar. Bu nedenle, başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde

genel eğilim, hem başkanlık hem de parlamento seçimlerde ittifak kurmaktır. Farklı bir ifade ile her iki seçimde de ittifakların kapsamı birbirine bağımlı gibidir ve bir seçimde elde edilen başarı diğerinin sonuçlarını etkileme ihtimali yüksektir (Duran(2018)’dan aktaran Akay & Narçiçek, 2022: 171).

Siyasi partilerinin kurmuş olduğu ittifaklar sadece seçim sisteminin yapısından kaynaklanmamaktadır. İttifaklara yol açan bir diğer değişken de hükümet sistemleridir. Başkanlık sistemi ve parlamenter sistemde siyasi parti ittifakları farklı nedenlere görülmektedir. Bu ittifaklar genellikle siyasi partilerin temsil edilme veya iktidara ulaşma noktasında seçimlerde belirlenen barajları geçme kaygısı ile oluşmaktadır. Nitekim seçim barajının yüksek olduğu ülkelerde siyasi partilerin seçimler öncesinde ittifaklar kurmaktadır (Akman, 2020: 1612)

Başkanlık sistemlerinde de, şayet siyasi hayatta çok sayıda etkili siyasi partiler mevcutsa, bir tek parti hem başkanı seçebilecek hem de yasama meclisinde çoğunluğu sağlayabilecek oy tabanına sahip olamayabilmektedir. Bu durumda, siyasi partiler hem seçilecek başkanın kim olacağı, hem de parlamentoya üye gönderme ya da sadece başkanlık seçimlerinde ittifaka gidebilmektedirler. Bu durumda, yasama faaliyetleri yürütülürken müttefik partiler müşterek hareket edebilmekte, hem de başkan kabinede ittifak ettiği siyasi parti üyelerine kabinede görev verebilmektedir. Bu tür ittifaklar parlamenter sisteme mahsus klasik koalisyon yönteminden farklıdır. Çünkü parlamenter sistemlerde kabine kolejyal yapılı olduğu halde, başta ABD olmak üzere Türkiye’de de benimsenen başkanlık (Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı) sistemlerinde başkanın kabinesi kolejyal yapılı değildir. Bu kabinede her ne kadar başkan ya da cumhurbaşkanı ile kabine üyeleri ihtilafa düşseler de başkan ya da cumhurbaşkanı kararları tek başına alacağı için, bir sistemsel tıkanma yaşanmayacaktır (Küçük & Aydoğdu, 2018: 26-27).

Ancak her durumda çoğunluğun sağlanması adına seçim ittifakları kaçınılmaz olabilmektedir. Dolayısıyla bu perspektiften ittifaklar değerlendirildiğinde, tıkanıklıkların giderilmesi açısından da ittifakların önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir (Akay & Narçiçek, 2022: 171). Seçimler ikinci tura kaldığı takdirde partilerin asıl amacı çıkarlarını maksimize etmek ve doğrudan olmasa da dolaylı olarak başkanlık seçimlerinde etki yaratmaktır. Bu sebeple kendi adayları ikinci tura

kalamayan partiler ikinci tura kalan partilerin adayları etrafında bir ittifak kurmaktadır. Bu partilerin oluşturduğu ittifaklar başkanlık seçimlerinde gidişata yön verebilmektedir. Dolayısıyla seçmenin kendi adayı dışındaki partilerin adaylarına yönelik ikinci tercihi başkanlık seçimlerinde daha çok etkili olmaktadır (Miş ve Duran, 2018: 16).

2.3.2. Parlamenter Sistemlerde Seçim İttifakları

Parlamenter demokrasilerde tek parti iktidarının oluşumu güç olduğundan siyasi istikrarsızlık ihtimali daha yüksektir. Bu sistemde yürütme yetkisi isteyen siyasi partiler seçim öncesi ve sonrasında bir şekilde ittifak kurmak zorunda kalır. Dolayısıyla ya seçim zamanında bağımsız olarak rekabet edebilir ve daha sonrasında ittifak arayışına girebilir ya da seçimden önce başka bir partilerle ittifak kurabilirler (Miş ve Duran, 2018: 22).

Parlamenter demokrasilerde yürütme yetkisini kullanmak isteyen siyasi partiler tipik olarak bir tür koalisyonla girmeye zorlanırlar. Hükümet koalisyonları hakkında geniş bir literatür olsa da, seçim öncesi koalisyonlar hakkında çok az şey biliniyor. Yazar tarafından oluşturulan ve burada sunulan yeni bir veri kümesi kullanılarak bu koalisyonların sistematik bir analizi, 1946'dan 1998'e kadar yirmi sanayileşmiş parlamenter demokrasideki tüm potansiyel seçim öncesi koalisyon ikilileri hakkında bilgi içerir. Seçim öncesi koalisyonların ideolojik olarak uyumlu partiler arasında oluşması daha olasıdır. Ek olarak, beklenen koalisyon boyutu büyük olduğunda (ancak çok büyük olmadığında) ve potansiyel koalisyon şürekâsının boyutu benzer olduğunda oluşma olasılığı daha yüksektir. Son olarak, parti sistemi ideolojik olarak kutuplaşmışsa ve seçim kuralları birbiriyle çelişiyorsa oluşma olasılığı daha yüksektir (Golder, 2006: 193).

Seçim koalisyonlarının oluşumunu anlamak en az üç nedenden dolayı önemlidir. Birincisi, seçim koalisyonlarının seçim sonuçları ve nihai olarak uygulanan politika türleri üzerinde önemli bir etkisi olabilir. Biri sağda biri solda olmak üzere iki parti bloğunun olduğu bir seçim düşünüldüğünde, sağcı blok soldan daha fazla seçmen desteğine sahiptir. Soldaki partilerin bir seçim koalisyonu oluşturduğunu ve her

bölgede ortak bir aday çıkardığını varsaydığımızda, sağdaki tarafların koalisyona katılmadığı takdirde seçimi kaybetmeleri muhtemeldir. Bu örnekte, seçmenlerin çoğunluğunun benzer politikaları destekleyen bir grup siyasetçiye oy vermesi ve bu siyasetçilerin yine de yeterince koordinasyon sağlayamayarak seçimi kaybetme olasılığı ortaya çıkıyor. Sonuç, sol partinin seçmenlerin çoğunluğunun istediği politikaları uygulamak için seçilmesidir (Golder, 2006: 193).

Parlamente sistemlerde siyasi partiler tek başlarına hükümet kuramadıkları zaman, diğer partilerle bir araya gelerek hükümet kurarlar. Yürütme gücünün bir kurul tarafından paylaşıldığı “kolejyal yapılı” bu hükümette, her bir koalisyon ortağının bakanı yer alır (Ömercioğlu, 2014: 1). Başbakan, farklı partilerden gelen bakanlarla birlikte çalışarak Bakanlar Kurulunun yönetimini gerçekleştirmeye çalışır. Bakanlar Kurulu kolejyal yapılı olduğu için, Bakanlar Kurulunun karar alabilmesi ancak oybirliği ile mümkün olabilmektedir. Değişen konjonktürel şartlara ve diğer daha başka belirleyici etkenlere bağlı olarak koalisyon hükümeti içerisinde, koalisyon ortakları arasında ihtilaf çıktığı zaman sistem tıkanabilmekte, ya hiç karar alınamamakta veya kararlar gecikmeli olarak alınabilmektedir (Küçük & Aydoğdu, 2018: 26).

2.4. Türkiye’de Seçim İttifaklarının Yasal Çerçevesi

AK Parti ve MHP'nin, siyasi partilerin seçim ittifakına ilişkin düzenlemeyi içeren ortak kanun teklifi, TBMM Başkanlığı'na sunulması ile Türkiye’de seçim ittifakları gündeme gelmiştir (NTV, 21 Şubat 2018). Yapılan düzenlemeler ile, seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partilerin ittifak halinde seçime girebilmelerine olanak tanınmıştır. Partiler kendi aday listelerini oluştururken, yüzde 10 seçim barajının tespitinde de partilerin bireysel oyları değil, ittifakın oy oranına bakılması kararlaştırılmıştır (BBC News Türkçe, 12 Haziran 2018).

21 Şubat’ta AK Parti ve MHP uzlaşısı ile seçim ittifakları üzerine hazırlanan yasal düzenlemeler TBMM Başkanlığına yasa teklifi olarak sunuldu ve kamuoyuna açıklandı. Düzenleme Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Siyasi Partiler Kanunu, Mahalli İdareler Kanunu ve Milletvekilliği Kanunu

olmak üzere dört kanunda önemli değişiklikler içermektedir. Söz konusu yasa teklifi kabul edildiği takdirde siyasi partilerin parlamento seçimlerinde yasal olarak ittifak kurabilmesinin önündeki engelleri kaldırmış ve ittifakların kapsamını netleştirmişti. Öncelikle ittifakın geçerli toplam oyu yüzde 10’u geçtiği takdirde bu ittifaka dâhil olan siyasi partilerin her biri, tek başlarına yüzde 10’luk oy oranına ulaşamamasalar da barajı geçebilme hakkına haizdir. Dolayısıyla yüzde 10 barajının mahiyeti ittifaka dâhil olan partiler için değişmektedir. Seçim ittifakları düzenlemesinin hayata geçirilebilmesi için, siyasi partilerin seçimlerde başka bir siyasi partiyi destekleme kararı almalarını yasaklayan mevcut kanun maddesi de kaldırılmıştır (Miş ve Duran, 2018:2 6).

2018’deki yasal düzenlemeyle 21 partilerin seçim ittifakı yapabilmeleri hukuki bir zemine taşındı. Aynı zamanda bir siyasi partinin kendi adına seçime katılmaması halinde üyelerinin, başka bir siyasi parti tarafından aday gösterilebilmeleri de hükme bağlandı. Daha önceki dönemlerde Milletvekili Seçim Kanunu, partiler arasında seçim ittifakı kurulmasını yasaklamasına rağmen yasal boşluklardan yararlanılıyordu. 2018’de çıkarılan kanun ittifakların seçimde iş birliği yapabilmesi açısından yasal bir ortam sağladı. Öyle ki kanunla birlikte seçimlere ittifak halinde girmek belirli açılardan avantaj bile sağladı. Mesela seçim çevrelerinde milletvekili sayısı hesaplanırken ittifak ortaklarının oy sayısı birbirlerine eklendi. Bu şekilde ortaya çıkan “artık oy sistemi” özellikle son milletvekillerinin normal şartlarda alması gereken değil ittifakla seçime giren partilere geçmesi sonucunu doğurdu (Beriş, 2023: 25).

2.5. Partiler ve İdeolojileri

Siyasi partilerin seçmenler nezdinde makul zemine oturması için çeşitli gerekçeler ve teoriler bulunmaktadır. En yaygın teorilerden birisi ise sınıf temelli bir yaklaşım ve parti seçimidir. Mutlak bir sınıf-temelli oy vermede işçi sınıfının sol eğilimli işçi partisi veya sosyal-demokrat partiye, orta-sınıfın da merkezdeki liberal partilere veya daha sağında yer alan muhafazakâr partilere oy vermesi beklenmektedir (Taşkın & Özer, 2020, 143). Türkiye’de siyasal partilerin politika, söylem ya da daha genel ifadeyle ideolojik yönlerine bakıldığında ana hatları ile laik, milliyetçi, İslamcı ve

muhafazakâr olarak ayrışmalar çizdiği görülmektedir (Kalaycıoğlu, 2012: 173)’dan aktaran Taşkın ve Özer, 2020: 146).

Türkiye’de siyasal partiler ana hat itibarıyla ile laik, milliyetçi, İslamcı ve muhafazakâr olarak ayrıştıkları için seçmen de bu derecede seküler veya mütedeyyin / muhafazakâr veya modern olma ölçütüne göre parti seçmektedir. Türkiye’de sınıf temelli parti seçimi çok yaygın olmasa da özellikle orta-sınıfın da merkezdeki liberal partilere veya daha sağında yer alan muhafazakâr partilere oy vermesi beklentisi Türkiye’de kısmen geçerli bir değerlendirmedir. Ele alınan siyasi partilerde CHP Kemalist/ seküler ağırlıklı sol/ merkezin solu tabanına, MHP milliyetçi ağırlıklı sağ muhafazakâr tabana, SAADET mütedeyyin ağırlıklı sağ muhafazakar tabana ve AK Parti Demokrat ağırlıklı milliyetçi ve mütedeyyin sağ tabana oturmaktadır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. İncelenen Partilerin İdeolojik Konumları

Partiler ve İdeolojileri	Partilerin Sağ – Merkez – Sol İsimlendirmedeki Konumları	Partilerin İdeolojik Yelpazedeki Konumları
CUMHUR İTTİFAKI	Sağ	Milliyetçi-Muhafazakar
AK Parti	Sağ	Muhafazakâr İslamcı
MHP	Aşırı Sağ	Milliyetçi Muhafazakâr
MİLLET İTTİFAKI		
CHP	Merkez Sol	Sosyal Demokrat Atatürkçü
İYİ Parti	Merkez / Merkez Sağ	İlmli Herkesi yakala (Catch-All) Parti
Saadet Partisi	Aşırı Sağ	İslamcı Milliyetçi

		Muhafazakar

2.5.1. Cumhuriyetçi Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından 9 Eylül 1923'te "Halk Fırkası" adıyla kurulmuştur. Bu fırka, Cumhuriyeti'n ilanının ardından 10 Kasım 1924'te "Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF)" adını almıştır (Tahir, 11: 2613). Parti, ülkenin geri kalmışlığını ve çökme tehlikesini ortadan kaldırmak, çağdaş ve ileri bir toplum yaratmak amacıyla devrimler yapmayı planlıyordu. Bu amaçlara ulaşmak ise ancak gücünü halktan alan ve belirli bir program dâhilinde bu amaçları gerçekleştirmeye odaklanmış bir siyasal parti ile mümkün olabilirdi (Cumhuriyet Halk Partisi, t.y.). Devrimlerin gelişim sürecine paralel olarak, 6 ilkenin de aşamalı bir şekilde parti programına girdiğini söylemek gerekir. 1927 yılında toplanan CHF Kurultayı'nda kabul edilen Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Laiklik ilkelerine, 1931 yılında toplanan CHF Kurultayı'nda Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri ilave edilmiştir. 1935 yılındaki CHP Kurultayı'nda ise, bu ilkeler Kemalizm olarak tanımlanmış ve CHP ile Kemalizm bütünleşmiştir (Atatürk Ansiklopedisi, t.y.). 1935 yılındaki dil devriminin etkisiyle partinin adı Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirildi. 1936 yılında devlet-parti bütünleşmesiyle tek parti rejimi yasallaştı, 1937'de de CHP'nin altı oku, Anayasa'ya girdi (Övür, 2011: 4-5).

Yukarıdaki saiklerden ötürüdür ki CHP ve Kemalizm özdeşleşmiş ve CHP genel olarak Mustafa Kemal'in prensiplerini yayma ve koruma misyonunu üstlenen parti görünümünde olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin kurucu elitleri aynı zamanda CHP üyeleri de olduğu için CHP ister istemez elitist parti görünümünü almıştır. Bu elitizm ve elitizmin sahip olduğu zihniyet CHP'de ilerleyen zamanlarda özellikle çok partili hayata geçişte rakipleri sebebiyle onun kırmak zorunda kalacağı bir pranga halini alacaktır. Övür (2011)'ün de dediği gibi devlet-parti bütünleşmesindeki parti olan CHP, aynı zamanda devletin de ta kendisiydi. Ancak 1950 seçimleri mağlubiyetleri ile birlikte CHP de değişim arayışlarında kendini bulacaktır.

2.5.1.1. CHP: Kemalist, Sosyal Demokrat ve Merkezin Biraz Solundaki Parti

CHP'yi ideolojik olarak tek bir başlık altına konumlandırmak oldukça güçtür. CHP deyince akla ilk gelen ögelerden biri hiç şüphe yok ki Mustafa Kemaldir. Onun baskın lider kimliği dolayısıyla Kemalizm partiyi şekillendiren ve ideolojisini simgeleyen öge olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak CHP'yi çok partili hayatla birlikte yeni rakipleri ve değişen vatandaş talebi sebebiyle değişim içinde ve kendine “uygun” ideolojik çözümler ararken görmekteyiz.

CHP özellikle tek iktidarlık yıllarında ve Demokrat Parti sonrasında “Değişmez Genel Başkanlık” ve “Kemalizm” “Milli Şef” olgularını ziyadesiyle kullanmıştır ve partiyi harekete geçiren temel içerikler bu ilkeler olmuştur. Bu ilkeler somut bir şekilde CHP'nin 1927 yılı Büyük Kongresi'nde ortaya çıkmış ve pratik karşılığını devam eden yıllarda bulmuştur(Uzun, 2010: 237). Mayıs 1935'te, 4. kurultayda CHP ile Kemalizm CHP Programı kitabının giriş bölümünde (Cumhuriyet Halk Partisi, 1935) “partinin güttüğü bütün esaslar, Kamalizm prensipleridir” ilkesi ile CHP, Kemalizm ideolojisini tamamen içselleştirmiştir (Uzun, t.y.).Esasen Kemalizm ne kadar günümüz CHP'sini de şekillendirse de onun net ve tam bir yorumu gerçekleştirilememiştir. Atatürk'ün, milletin ruhundan mülhem prensiplerimiz söylemiyle kaynağını gösterdiği diriliş ve yenilenme olgularına da karşılık gelen Kemalizm, akıl ile bilimi temel alır ve bilim toplumu oluşturmak ülküsüyle hareket eder (Atatürk Ansiklopedisi, t.y.). Prof. İsmet Giritli'nin anlatımıyla: “Kemalizm, bir çağdaşlaşma-modernleşme-yenileşme-Batılılaşma hareketinin ideolojisidir.” (Giritli (1984)'den aktaran Albayrak, 2010: 328). Buradaki yenilenme kavramının hiç şüphesiz geleneksel Osmanlı yapılanmasının Avrupa esas alınarak modernleşmeye atfettiği görülebilir. Akıl ve bilimsel vurgu ise Kemalizm'in pozitivist temellere dayalı olduğunu ve inanca dayalı dini içeriklerin yerine daha seküler bir paradigmanın güdüldüğü vurgusunu verir.

CHP'nin kurucu elitleri tek parti olmanın verdiği rahatlıkla iktidarını sürdürürken CHP'de değişim kaygısı güden isimler ileride bu mutlak iktidarı kıracaktı. CHP'de Celâl Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü gibi isimlerin CHP'de değişiklik yapılması yönünde bir önerge olan dörtlü takriri sunmasıyla parti içinde ikirciklik öne çıkmıştı. Nihayet bu isimler CHP'den ihraç ve istifa nedeniyle

çıktı. Devam eden süreçte Demokrat Parti(DP) kuruldu, içerden ve dışardan gelen baskılarla Türkiye çok partili hayata geçmişti ve 1950’de DP seçimlere CHP ile girdi. Bu seçimlerde Demokrat Parti 27 yıllık CHP iktidarını devirdi ve iktidara geçti.

Daha 4 yıllık bir parti olan Demokrat Parti’nin CHP’yi alt ederek iktidara geçmesi CHP’de büyük şaşkınlık yaratmıştır. Mağlubiyetin nedeni araştırılırken önemli sebeplerden birinin CHP’nin halka karşı elitist ve tepeden inme tavrı olduğu zahir ve CHP değişim yolları arıyordu. DP’nin 1950 zaferinden sonra CHP klasik “tek parti dönemi ilkelerini sürdürmesine karşın”, yeni döneme ayak uyduracak “değişim” arayışlarını devam ettirdi (Övür, 2011: 5).

Değişim arzusu Bülent Ecevit tarafından “Ortanın Solu” olarak formüle edildi. Şüphesiz ki sol kavramının kullanımında o yıllarda yükselmekte olan sol muhalefeti kendi bünyesinde toplamak kaygısı da vardı. Bu açılımın mimarlarından olan Bülent Ecevit, 1966 yılında CHP Genel Sekreteriydi (Övür, 2011: 6). Ecevit siyasi yelpazeye böldüğü Türkiye’de dönemin lider partisi adalet partisini ortanın sağına, CHP’yi ortanın soluna koyarken Türkiye işçi partisini ortanın daha da soluna konumlandırarak kendisi ve diğer partiler arasında bir ayrım yapmıştır (Bozkır, 2005: 235). 1960’lı yılların ortalarından başlayarak ‘ortanın solu’ ve ‘demokratik sol’la Bülent Ecevit, “C.H.P halka gitmelidir” derken, ivedilikle “bürokratik ve soğuk yüzlü devlet imajını, halktan uzak soğuk yüzünü üzerinden atarak Partiyi bir ‘devlet partisi’ olmaktan kurtarmak amacındaydı (Altunoğlu & Eşkinat, 2014:10-11). “Ortanın Solu” adı verilen bu dönüşüm CHP’nin tarihsel mirası ile retorikte bir sorun yaşamamasına rağmen siyasal pratikte klasik bir Kemalizm’le belirli açılardan bir kopuşu da ifade etmektedir (Atagenç, 2019: 496-497).

Miş’e göre; CHP’nin isminde “halk” olsa da bir “devlet partisi” olarak kurulduğu için, partili elitlerin gözünde değişmesi gereken CHP değil, halktır. Çünkü hem Osmanlı hem de Cumhuriyet modernleşmesinin amacı, “yukarıdan aşağıya modernleştirmektir”. Bu üstenci yaklaşımın CHP’de çok kez değişim arayışlarının başarısız olmasına neden olmuştur (Miş, 2023). Miş’e göre CHP’de daima var olan bu üstenci ve elitist yaklaşımın ne kadar değiştirilmek istense de başarılı olunamamış, CHP tepeden inme yaklaşımını halk nezdinde hep korumuştur.

Halka gitmenin yolu olan “ortanın solu” üzerinden yapılan değişim tartışmaları, 1970’lerde “demokratik sol” söylemi ile sürdürölmüştür. 1990’lardan itibaren “Anadolu solu”, “üçüncü yol” gibi değişim münakaşaları devam etmiştir (Miş, 2023).

1990’larda ise Özal ile başlayan Türkiye’nin dünyaya açılma dalgası ekonomiden sosyal hayata birçok şeyi değiştirmişti. Komünizm kapitalizme dayanamamış ve yıkılmıştı ve otomatik olarak komünizm tehlikesi de kalkmıştı. Şimdi dünyadaki büyük cephe kavgası bitmişken Türkiye kendi kendisiyle baş başa kalmıştı. Bir yandan Kürt sorunu diğer yandan “başörtüsü” ile simgeleşen mütedeyyin kesimin varlık savaşı... Sahada kendine yer bulmaya çalışan ancak bir şekilde varlığı bastırılan bu hizipler açık şekilde var olmak ve pazardan pay sahibi olmaya çalışıyordu. SHP’de toplanan eski CHP’liler bu sorunlara çözüm üretmek istese de iç çatışmalardan ötürü başarılı olamamışlardı (Övür, 2011: 9). Deniz Baykallı CHP tam da bu dönemde devreye girmişti çünkü ona göre CHP’nin asıl misyonu rejimin değiştirilmesini engellemekti (Övür, 2011: 9). Baykal bu dönemde kurucu ideolojinin savunucusu görevini üzerine almıştır.

Ancak Baykal hakkında çıkan Kaset skandalının ardından istifa etmiş ce CHP’de yönetim değişmiştir. Baykal’ın yerine gelen Kemal Kılıçdaroğlu da yine değişim söylemi ile CHP’de yenilenme istemiştir. “Yeni CHP” sloganı ile farklılaşmak isteyen Kılıçdaroğlu’nun hedeflerinde geniş halk kitlelerini buluşturmak vardı. Kılıçdaroğlu parti kadrolarını gençlere, kadınlara ve farklı siyasî eğilimlere açarak CHP’yi halka yaklaştırmayı hedeflemişti. Ve Kılıçdaroğlu’nun önemli değişik söylemi ise laiklik yerine sosyal devleti öncelemesiydi (Altunoğlu & Eşkinat, 2014: 14).

Kılıçdaroğlu Milliyet’e verdiği röportajda: “*Laikliğe Takılıyoruz Esas Sosyal Devlet Elden Gidiyor*” demiştir (Milliyet, 28 Eylül 2010). O’na göre, asıl tehdit altında olan ‘sosyal devlet’tir. İşçi ve emekçilerin, emeklilerin, yoksulların, işsizlerin, kısacası toplumun dezavantajlı kesimlerinin gündelik sorunlarını dile getirmek, laiklik ve milliyetçilik söylemine sıkışıp kalmaktan daha manidardır (Altunoğlu & Eşkinat, 2014: 14).

2.5.2. Milliyetçi Hareket Partisi

Millet Partisi'nden, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne (CKMP) kadar gelen parti silsilesi, Milliyetçi Hareket Partisi'nin "ön tarihini" oluşturmaktadır. Millet Partisi, 1948 yılında Mareşal Fevzi Çakmak ve Osman Bölükbaşı önderliğinde bir grup milliyetçi-muhafazakâr siyasî elit tarafından kurulmuştur. 1950 genel seçimlerinde %3,1 oy alarak sadece Osman Bölükbaşı milletvekili seçilebilmiştir. Demokrat Parti iktidarının, aşırı solda yaptığı tevkife bir denge oluşturma maksadıyla Millet Partisi'ni 1954 yılında resmen kapatmasının ardından, bu partinin eski kurucuları kısa bir süre sonra Osman Bölükbaşı'nın genel başkanlığında aynı yıl Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kurmuşlardır. 1958 yılında Türkiye Köylü Partisi ile birleşmiş ve neticede Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP) adıyla siyasî hayatını sürdürmeye devam etmiştir (MHP Maltepe İlçe Başkanlığı, t.y.).

CKMP, 1961 genel seçimlerinde % 14 oy alarak CHP ve AP'den sonra üçüncü parti olmuşsa da Alparslan Türkeş'in siyaset sahnesine çıktığı tarihe kadar aktif partileşme sürecini başarıyla tamamlayamamışlardır. CKMP'nin 8-9 Şubat 1969 Olağanüstü Büyük Kongresi'nde delegelerin büyük desteğini alan "Milliyetçi Hareket Partisi" adı kabul edilmiştir. Büyük Kongreden sonra toplanan ilk genel idare kurulunda partinin amblemi "Üç Hilâl" olarak kararlaştırılmış ve aynı toplantıda MHP Gençlik Kolları için de "Hilâl içinde Kurt" amblemi benimsenmiştir (MHP Maltepe İlçe Başkanlığı, t.y.).

2.5.2.1. MHP, Milliyetçi ve Sağ Parti

Yukarıda da zikredildiği gibi MHP'nin öncesindeki iki kilit parti Millet Partisi (MP) ve ardından kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (ÇKMP)'dir. 1948'de bir grup muhafazakâr-milliyetçi aydınlar tarafından kurulan Millet partisi 1954'te Demokrat Parti tarafından kapatılmıştı. 1958'de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ile tekrar siyasette var olmaya çalışan erken dönem milliyetçi hareketin ideolocya örgüsü radikal milliyetçi Nihal Atsız ve Onun İslam'a uzak asabiyetçi düşünceleri tarafından örülmüştür (MHP Maltepe İlçe Başkanlığı, t.y.). Ama 1969'da Alpaslan

Türkeş öncülüğünde bu radikal Türkçülük, İslam ile inceltilmiştir. MHP, 1980 darbesinden sonra sahip olduğu İslami muhtevayı daha da arttırmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisinin (MHP), geçmişten bu yana Türkiye'nin siyasî hayatında sahip olduğu ağırlığın, elde ettiği oy oranlarının ötesine geçtiği bilinir. (Beriş, 2023: 10). MHP tarihinin hiçbir döneminde tek başına iktidarı elde edecek kudrete sahip olmadı ancak MHP'nin varlığı Türkiye siyasetinde varlığı daima dikkate alınan bir parti olmasına sebep olmuştur. Bunun en büyük sebeplerinden birisi hiç kuşkusuz milliyetçi değerler üzerine kurulan bu partinin Türkiye'deki milliyetçi Türkçü insanlarca varlığının korunmasıdır.

Millet Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin fikir babası sayılan Nihal Atsızdır. Atsız'ın fikirleri, düşünceleri ve yazıları Türk sağının ve Türk milliyetçiliğinin en uçta duran, en radikal örneklerini ileri sunmaktaydı. Türklük kavramına büyük önem atfeden Atsız, Türk olmanın ancak ve ancak doğuştan geldiğini düşünmekte, bir Osmanlı mirası olan “Türksen Müslümansın” bakışına karşı gelmekteydi (Erdal, 2020: 792). Atsız, “İslam’a araçsal olarak dahi bir değer atfetmemekte, “Türklerin eski dini” olan Şamanizm’i kültürel bir unsur olarak benimsemekteydi (Yaşlı, 2014: 380).

Şüphesiz ki Atsızdan bahsedince Turancılık kavramına da değinmekte fayda vardır nitekim Turancılık günümüz MHP'sini de şekillendiren önemli olgulardandır. Osmanlı'dan itibaren Turancılık olgusu, Pan-Türkizm ile eş manalı olarak kullanılmıştır. Landau, Turancılığı, Orta Asya bozkırlarında, sınırları tam olarak belirlenmemiş düşsel bir toprak parçasında yaşayan tüm halkların nihai birliği ve huzuru olarak tanımlamıştır. Yazara göre Macarlar, Finliler ve Estonyalıları da içine alan Turancılık, Pan-Türkizmi de kapsayan çok daha geniş bir kavramdır (Landau(1999)'dan aktaran Öztekin, 2018: 232). Pan-Türkizmden İslam ışığında Türkçülüğe geçişte militan ülkücü hareket oldukça önemli bir neden sağlamıştır. CKMP'de özellikle 1967-1969 yıllarında Türkiye'de sol güçlerin yükselişine Türkeş ve arkadaşları “sola karşı bir sokak gücü” maksadıyla eğitim kampları oluşturmuştu. Bu kamplarda ülkücü gençlere silah ve yakın dövüş derslerinin yanı sıra ideolojik eğitim de verilmiştir. Sola karşı bir sokak gücü olarak ülkücüler, 1970'lerin sol-sağ çatışmasında sağın askerleri olmuştur. 1970'lere damgasını vuran eğitim almış bu

lkclerin profili “taşralı, Sünni, muhafazakâr, alt-orta sınıf gençlik” idi. Ülkücü hareketin İslamileşmesindeki en önemli faktörlerden biri de, zaten tabanın bu karakteristiği olmuştur (Yaşlı, 2015: 379).

CKMP’nin adının Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), ve ambleminin de üç hilal olarak değiştirildiği 1969 Adana Kongresi ise partinin Türk-İslam sentezini resmi doktrini olarak benimsediği tarihi bir dönüm noktasına, Nihal Atsız’ın Turancı fikirlerinin mağlubiyetine işaret eder. Müslümanlığı Türk etnik kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamayı ve Türklüğe atfedilen üstünlüğü ve yükseliş “Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız” sloganı ile İslam’la taçlandırılmıştır. Bu kurultay, uzun süre partinin yapısını şekillendiren Atsız’ın Türkçülük anlayışı ile Milliyetçi Hareket’in yollarını ayırdıkları bir kavşak noktasıdır (Ravanoğlu Yılmaz, 2002: 785-786). MHP’nin en temel hedefi öncelikle müreffeh bir Türkiye oluşturduktan sonra baskı altındaki diğer Türki devletlere de yardım sağlamak ve onlara özgürlüklerini vermektir. Bu bağlamda MHP’nin Kıbrıs, Orta Asya Türkleri ve Azerbaycan Karabağ sorunu çerçevesinde politika ürettiği görülmüştür (Erdal, 2020:193).

Ancak MHP, Türki devletler bir kenara henüz Türkiye refahını bile sağlamaya muktedir olamamıştı. 12 Eylül 1980 darbesinin ortaya çıkardığı tahribattan MHP de yeterince nasibini almıştır. Parti kapatılmış ve parti yeleri hapishaneye atılmıştır (Milliyetçi Hareket Partisi, t.y.). 1980 darbesi, MHP’nin, ideolojik öncüllerini mercek altına alması sonucunu doğurdu. Dolayısıyla partinin genel siyasal yaklaşımında din doz belirli ölçülerde yükseldi; ‘Türk-İslâm sentezi’ MHP’nin rotasını belirleyen ana eksen görünümü kazandı. Esasen ‘90’lı yılların başında Soğuk Savaşın sona ermesi ve tek kutuplu bir dünya düzenine geçiş, milliyetçi hareketlerin öneminin azalacağını düşündürüyordu. Ancak 90’lı yıllar Türkiye’de terör eylemlerinin şedid geçtiği yıllardı ve devletin güvenlikçi bakış açısı MHP’nin oylarının giderek yükselmesini beraberinde getirmişti (Beriş, 2023: 10).

1990’lı yıllarda terör nedeniyle popülerliği artmasına rağmen MHP, 1995 seçiminde seçim barajını aşamayarak meclis dışı kalmıştır. 1997’de Alparslan Türkeş’in vefatıyla da büyük bir sarsıntı yaşayan parti bütün alkantılarda etrafında

toplandıkları liderin ölümünden sonra kendilerine yeni bir lider aramışlar ve Devlet Bahçeli ile MHP milenyuma girmiştir (Bektaş & Köse, 2020: 14).

2.5.3. Saadet Partisi

Saadet Partisi (SAADET veya SP) Necmettin Erbakan'ın başlattığı Milli Görüş Hareketi ekseninde kurulmuş olan siyasi hareketin son Milli Görüş partisidir. Milli Görüş Hareketinin siyasal anlamda partileşme süreci başlangıç noktası olan Millî Nizam Partisi (MNP) 16 Ocak 1970'te Necmettin Erbakan'ın başatlığında kurulmuştur (Özdemir,2015: 166). MNP'nin kurulması İslam'a referans vererek İslami emirleri ve öğretileri, İslami bir hayat tarzını kamusal mahalde yaşamak için gerekli siyasi meşruluğu gündeme getiren bir partinin var olması manasını taşımıştır (Yorgancılar (2012)'dan aktaran Doğanay, 2021: 171).

Anayasa Mahkemesi, 21 Mart 1971'de "laik devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunması prensiplerine aykırı olduğu" gerekçesiyle Milli Nizam Partisi'ni kapattı. MNP kapandıktan sonra kurulan Milli Selamet Partisi (MSP) Erbakan tarafından 11 Ekim 1972'de kuruldu (Yeni Akit, 11 Ekim 2021). MSP ile devam eden Milli Görüş Hareketi 1974-1978 yılları arasında dört kez iktidar ortağı olacak kadar kuvvetli bir konuma gelse de (Özdemir,2015: 166) yine 12 Eylül Askeri İhtilalinde askeri mahkemeler tarafından dini söylemleri ön plana çıkartmaları sebebi ile suçlanmış ile kapatılmıştır (Yalanız & Zabun, 2021: 752).

12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinin ardından cuntanın demokratik hayata dönüş kararıyla kurulan Refah Partisi üçüncü Milli Görüş partisi olarak olan Milli Görüş geleneğini devam ettirmiştir. Refah Partisi(RP) öncekilerden farklı olarak daha az dinsel kavramlara haiz olup dış politikada yönünü daha batıya çeviren bir parti olmuştur (Özdemir, 2015: 189). 1995 seçimlerinden %21,4 oy oranıyla birinci parti olarak çıkmayı başaran RP, Türkiye siyasetinde ilk kez İslam referanslı bir parti olarak sistemin en büyük partisi haline gelmiştir (Zariç, 2017: 315). Ancak yine irtica korkusu nedeniyle, Refah Partisi 1998 yılında Post-Modern Darbe olarak adlandırılan e-muhtıra ile Anayasa Mahkemesi tarafından laik düzene aykırı

faaliyetlerin odağı olduğu gerekçesi dayanak tutularak kapatılmıştır (İhtiyaroğlu, 2015: 189).

2001 yılında Fazilet Partisi'nin de kapatılmasından sonra farklı bir tutum doğrultusunda hareket ederek Milli Görüş'ten ayrılan eski SAADET'liler yani "Yenilikçiler" Milli Görüş çizgisinden daha da uzaklaşarak Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AK Parti) kurmuşlardır. Geleneksel Milliyetçi Hareket öğretisini içinde tutanlar olarak adlandırılan Gelenekçiler ise yeni bir partiyi Saadet Partisi (SAADET) kurmuşlardır böylece SAADET Milli Görüş kimliğinin hamisi olarak Türk siyasetine atılmıştır (Yılmaz, 2016: 1174).

2.5.3.1. Saadet Partisi, Mütedeyyin, Milli Görüşçü ve Sağ Parti

Millî Görüş, evvel-i emirde bu toprakların ruhundan çıkan bir çilenin, bir idealin, bir davanın adıdır. Bu dava İslâm davasıdır.(Millî Görüş Hareketi Manifestosu). Milli Görüş hareketi dini, siyasi, sosyal ve ekonomik bir harekettir. Prof. Dr. Necmettin Erbakan bu hareketin kurucusu ve en önemli temsilcisidir. Temelini iman ve İslam ahlakına dayandıran hareket, milli bir şuur oluşturarak Türkiye'nin her alanda büyümesini, ekonomik bağımsızlık kazanmasını ve Türkiye ile diğer İslam ülkeleri arasında işbirliğini hedefler. Siyaseti de bu dava için en önemli araç olarak görür (Yılmaz, 2016: 1182).

Hiç şüphesiz ki Saadet Partisi ve selefi olan önceki partilerde en önemli husus İslam'a verilen atıftır. Milli Görüş hareketi İslam'ın siyasete aktif katılımını ve sosyal / kamusal alandaki varlığını sağlamaya çalışan bir parti olmuştur. Milli Görüşü ve SAADET ideolojisini anlamak için Necmettin Erbakan'ın şu sözlerine dikkat edelim (Kasadar, 2022):

"MNP milletin iman davasını kendisine şiar edinmiştir. Türkiye'de bugün üç yol vardır. Birinci yol, solculuk, sonu komünizm yolu, bu yolda CHP vardır, ikinci yol kozmopolit masonluk yolu, bu yolda AP levhası var. Üçüncü yol ise MNP yoludur, Hak yolu iman yolu. Önümüzdeki seçim sonunda, yani 1973 yılında sizleri Ayasofya Camiinde namaz kılmaya davet ediyorum."

Erbakan'ın sözlerindeki “iman davası”, “hak yolu”, “iman yolu” söylemleri hiç şüphesiz ki Milli Görüş Partilerinin hedefini ve muhtevasını bize belirtmektedir. Milli Görüş Hareketi, 1970 Milli Nizam Partisinin kurulmasından itibaren içeriğindeki dini referansı hiç bırakmamış, bu dini referans da Milli Görüş partilerinin hep “irtica tehlikesinin” yuvası olarak görülmesine sebep olmuş ve daimi bir şekilde kapatılma ve engellere maruz kalmıştır. Milli Görüş partileri kapatılmalarına rağmen ilk fırsatta sürekli varlık mücadelesi ortaya koyup eni partilenmelerle siyasete katılmaya çalışsa da bu baskı ve engellemeler parti içinde bazı İslami hassaların ve kavramların azalmasına sebep olmuştur.

Milli Görüş Hareketi'nin ilk partileri olan MNP ve MSP, sırtını Batı'ya dönerek ülkenin dış politika yönelimini tersine çevirmeye çalışan, küçük sanayici ve tüccara dayalı bir ulusal gelişmeyi öngören partilerdi. Ancak bu partiler yargı ve ordunun tesir ve nüfuzundan dolayı kapanınca Milli Görüş parti misyonunda değişiklikler gerçekleştirmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinin ardından cuntanın demokratik hayata dönüş kararıyla kurulan üçüncü Milli Görüş partisi olan RP, anti-Batıcı ve yönelimi İslam ülkelerine dönük olan dış politika anlayışına sahip, daha az dinsel kavramlardan oluşan, daha demokratik söylemiyle iktidara ulaşabilmiş ancak irtica nedeniyle kapatılmıştır. Refah Partisi'nden sonra kurulan Fazilet Partisi(FP), selefi olan partilerden farklı olarak yönünü Batı'ya çeviren, söylemini demokrasi, insan hakları ve özgürlükler üzerine bina eden, daha seküler bir ekonomi anlayışını benimsemiştir. Ancak bu değişme çabaları kendinden önceki Milli Görüş partilerinin makûs kaderini paylaşmasına mani olamamıştır. Başka bir ifadeyle FP, 28 Şubat sürecinden ders çıkaran, bu bağlamda değişen; ancak kaderi değişmeyen bir siyasi partidir (Özdemir, 2015: 189).

28 Şubat yenilgisini, mevzi bir kayıp olarak niteleyen Milli Görüşçüler farklı kurumlar altında örgütlenmeye ve Saadet Partisi'ni siyasi varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Ancak gerek toplumda, "ne zaman iktidara gelseler engellenecekler" algısının yaratılmasında, sorunların İslamcılığın ideolojik yenilgisine dayandığını eklenince farklı bir yapı altında daha popüler örgütlenmelere gitmeyi tercih edenler olmuştur. SAADET ile Milli Görüşü devam ettiren “gelenekçiler” ve yeniliğin şart olduğunu düşünerek AK Parti'ye giden yolu açan “yenilikçiler” arasında farklılaşma başlamıştır (Yılmaz, 2005: 615). Gelenekçi kol olsa da Saadet Partisi'nde 28 Şubat

döneminin de etkisiyle, zannedilenin aksine laiklik konusunda tutum değişikliğine gidilmiştir. SAADET, Milli Görüş Hareketi'nin kurduğu daha önceki partilere nazaran daha yumuşak bir tavır alınmıştır (Zariç, 2017: 322).

2.5.4. Adalet ve Kalkınma Partisi

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2018 seçimlerine kadar neden sürekli bir şekilde iktidara geldiğini anlamak için kısa bir serencam yapıp geriye bakmakta fayda var. 1950'de Demokrat Parti, 27 yıldır tek parti döneminin tek iktidarı olan CHP'yi mağlup edip iktidara geldiğinde, demokrasi kaygısında olan Türk'ün ateş ile imtihanı başlamıştı. Ancak Türkiye, demokrasi savaşında 1960 Askeri darbesiyle ilk hezimetine uğramıştır. 1960 darbesi ve 1961 Anayasası ile bireysel hürriyetler ve sosyal haklarda ilerleme görülse de, özellikle Komünizmin baş göstermesi ve eylemlerinin artması ile Süleyman Demirel Hükümeti, 12 Mart muhtırası sebebiyle istifa etmiş ve demokrasiye bu sefer “askeri gölge” düşmüştür. Ancak, 1971 muhtırasından sonra sağ - sol çatışmasının iyice arttı ve neredeyse iç savaş tehlikesine doğru giden Türkiye'de kaos hali 1980 darbesiyle bastırıldı ve 1961 Anayasasından daha sert ve baskın bir anayasa yürürlüğe girdi (Miş, 2022).

12 Eylül darbesinin ardından, askerler tarafından ‘*bir türlü akıllanmayan*’ halka 1983 seçimlerinde doğru partiyi seçtirmek darbeciler tarafından Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi kurulmuştur. Bunlardan birini seçme zorunluluğu seçimde istibdat eleştirilerinden kaçmak için kazanmasına ihtimal verilmeyen Anavatan Partisi'nin (ANAP) seçimlere girmesine müsaade edilir. Seçmen darbecilerin işaret ettiği partilerden birini değil, ANAP'ı destekleyince ANAP iktidara gelir ancak 1987-2002 arasındaki her seçimde farklı bir partiyi sandıktan birinci çıkmıştır ancak çıkan partilerin tek başına hükümeti kuracak gücü olmamıştır. 1989'da Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile 2002'ye kadar 11 farklı hükümet iş başına gelmiştir. 13 senede 11 farklı hükümet demek şüphesiz ki güçsüz ve dikiş tutturamayan bir siyasi mekanizma demektir. 1990'lar Türk siyasetinin kırılğan, geleceği belirsiz ve “bol koalisyonlu” dönemidir. 2002 seçimlerinde iktidara gelen AK Parti işte böyle bir karışık tarihi arka planla gelmiştir (Miş, 2022).

2.5.4.1. AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi

Muhafazakâr demokrasi kavramı, ilk olarak kendini Fransa'daki göstermiştir. Hristiyan ve kültürel gelenekleri korumaya çalışan ancak tarihi nedenlerle Hristiyan Demokrat etiketi kullanamayan muhafazakârlar siyasal hayatta var olabilmek için isim değişikliğine gitmiş (Akdoğan, 2003: 107) ve muhafazakâr demokrasi ile günümüze evrilen siyasal hareketin adımlarını atmıştır. Muhafazakâr demokrasi, demokrasiyi; siyasetin yapılacağı, bir mekanizma ve değerler bütünü olarak görmek ve sahiplenmektedir. Muhafazakâr demokrasi, gerçek anlamda demokratik açılım ve değişim beklentisi içerisinde olanların ve özgürlük ortamını siyasal İslam için bir araç gibi görenlerin başvurduğu ve kullanmak istediği bir araçtır (Uluçakar, 2018: 367-368).

Türkiye’de muhafazakâr demokratlık deyimi, sarıh biçimde, siyasal İslam’a ve Milli Görüş geleneğine resmi aidiyet beyanında bulunmayan bir siyasal duruş olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Dahası bu siyasal duruş, güçlü vurgularla, İslam kültürüyle demokrasinin bütünleştirilebileceğini ispata niyetli söylem ve pratiklerle kendini göstermiştir. Nitekim dikkatli bakıldığında bu söylem başlangıç aşamasında İslamiyet’i kapitalist dünyayla uyumlaştırma işlevini yerine getirmeye matuf bir yol haritası da izlemiştir (Uluçakar, 2018: 367).

Şunu belirtmek gerekir ki esasen AK Parti özellikle ilk safhalarında açık ve net bir şekilde siyasal kimliğini dile getirmekten kaçınmıştır. Ancak muhafazakârlık ve demokratlık söylemleri diyaloglarında yer almıştır. AK Parti’nin teorik ve siyasal kimliği önsözünü Recep Tayyip Erdoğan’ın yazdığı Dr. Yalçın Akdoğan(2004) tarafından yazılan Muhafazakâr Demokrasi kitabı ile şekillenmiştir (Fedayi, 2004: 151). Erdoğan AK Parti’nin siyasi kimliğini Akdoğan’ın kitabında “*Adalet ve Kalkınma Partisi, siyaset felsefesini Muhafazakâr demokrasi olarak belirlemiştir.*” diyerek açıkça dile getirmiştir (Akdoğan, 2003:6).

Recep Tayyip Erdoğan’ın 15 Ocak 2004’te uluslararası muhafazakârlık ve demokrasi Sempozyumunda AK Parti’nin muhafazakâr ve demokrat kimliğini daha vurgulu bir şekilde ortaya koymuştur (Barış, 2014: 218). AK Parti kimlik politikasıyla hem iç statükoya (sivil, asker, bürokrasi ve iş adamları) ve hem de dış statüko'ya(ABD, Avrupa ülkeleri...) öncelikle ne olmadığını anlatmak istemiştir. Yani he içeride hem de dışarıda tehlikeli sayılan İslamcılık ile arasına çizgi çekmek istemiştir. “Ben

zannettiğiniz gibi İslamcı değil, muhafazakârım." Erdoğan, Batılı ideolojiye eklemlenerek iç ve dış irtica endişelerini gidermeye çalışmıştır (Fedayi, 2004: 156).

Ekonomik yaklaşımda AK Parti, içinden doğduğu Milli Görüş çizgisinden önemli farklılıklar göstermektedir. Erdoğan, Milli Görüş Partilerinin aksine ekonomi alanında piyasa ekonomisini benimseyen, dış politikada da Batıyla işbirliğine önem veren bir çizgi takip etmiştir (Şahin, 2013: 165).

AK Parti 2002 seçimlerinden sonra, aşırı bürokratik ve hantal ve devletçilik sayesinde de piyasa rasyosunun icap ettirdiği verimlilikten uzak bir şekilde kullanılmakta kullanılmasına dayanan eski rejimin tasfiye etmek için uğraşmıştır. Eski rejimin tasfiye oluşu, eski rejimi meşru ulaştıran ideolojinin de hegemonyasını kaybetmesidir (Yılmaz, 2006: 52).

Çok partili siyasete geçişle birlikte Türkiye’de siyasetin üzerine oturduğu temel eksen “merkez-çevre” yine AK Parti’nin kimlik tanımlama unsurlarından biridir. Asker-sivil bürokratik seçkinler ve büyük sermayenin temsil ettiği, tepeden inmece bir yaklaşımla çağdaşlaşma projesinin sahibi olan merkez (CHP) karşısında, ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan dışlanmış köylüler, küçük esnaf ve zanaatkâr, Kürt etnik kimliği ve dini cemaat ve tarikatların taleplerini merkeze taşıyan bir çevre hareketi vardır (Yıldız, 2004: 6). Gençlik yıllarından itibaren Milli Görüş içerisinde hareket eden Erdoğan hem doğup büyüdüğü çevre hem de içinden geldiği siyasi çevre açısından hep merkezden uzak ve merkez siyasetinin karşısındadır (Bingöl & Akgün, 2005: 5).

Erdoğan’ın 2002 seçimlerini kazanıp iktidara geldikten sonraki *"Artık merkez biziz", "her kesimden oy aldık. 'Din eksenli değil merkez partisi' olduğumuzu gösterdik. Ülkeyi muhalefetle beraber yöneteceğiz"* (Milliyet, 4 Kasım 2002) söylemi AK Parti’nin merkez parti kaygı ve hedefini göstermektedir. AK Parti’nin kendini merkeze konumlandırması aslında eski rejimin tasfiyesi ve kendi rejiminin sosyal hayatta etkinliğini daha da arttırmaktı. AK Parti muhafazakâr demokrasi kavramını Türkiye’nin gündemine ve yönetim tarzına anlam katacak bir kavram olarak sunmuştur (Barış, 2014: 218).

AK Parti’nin ilk siyasi zaferinde Sabah gazetesi bu durumu “Anadolu İhtilali” manşetiyle paylaşmıştır (Sabah, Kasım 2002). Burada aslında Anadolu yukarıda zikredildiği gibi çevredir ve AK Parti “çevre parti” yerine konulmuştur. İhtilal

kelimesi ise artık merkez yerine çevrenin varlığının ve dolayısıyla daha milli ve İslami saiklerin varlık ve etki sahası bulacağını belirtmektedir.

2.6. Türkiye’de Muhafazakâr/ Sağ Parti Geleneği: Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi ve AK Parti

Türkiye için konuşacak olursak muhafazakâr partinin tanımı genel itibariyle tarihi, kültürel ve dini ihtiyaçlara haiz olan ve bu olgular ekseninde politika üretip, bu unsurların toplumda yer edinmesini destekleyen partidir. Türkiye’de muhafazakâr parti geleneğinin oluşması hiç şüphesiz 1950 itibariyle Demokrat Parti başatlığında başlamıştır. AK Parti’nin en temel kökeni bu muhafazakâr parti geleneğinin kurucusu olan DP’ye dayanmaktadır. “Muhafazakâr” ve aynı zamanda “demokrat parti” geleneği ise hem yukarıdaki mezkûr olguları muhafaza edici hem de demokrasiyi inanıp destekleyerek bu ikisinin sentezini gerçekleştiren parti geleneğine tekabül etmektedir.

AK Parti’nin iktidara gelmesindeki sebeplerden biri olan muhafazakâr parti geleneği modern Türkiye Cumhuriyetinde Demokrat Parti(DP) ile başlamıştır (Bingöl & Akgün, 2005: 9). Muhafazakâr demokrat geleneği Türk demokrasi tarihinin 1946’dan bu yana ana damarlarından birini temsil etmektedir (Barış, 2014: 218). Demokrat Parti dönemi muhafazakâr kesim üzerindeki baskıların kalktığı dönemdir. DP bir anlamda baskı altında tutulan muhafazakârların yeniden filizlenip siyasi arenada söz hakkı taleplerini dillendirdikleri bir siyasi ortamı oluşturmuştu. Bu bakımdan kendisinden sonra gelecek Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Refah Partisi ve AK Parti gibi sağ-muhafazakâr partilere iktidarın yolunu açacak süreç DP ile başlamıştır (Bingöl & Akgün, 2005: 9).

Demokrat Parti ile başlayan muhafazakâr parti kültürü Türk milliyetçiliğini de etkilemiştir. Bu etnik milliyetçi muhafazakâr düstur, özellikle 1970’li yılların siyasi çatışmalarının sonucu olarak İslam ile harmanlanmış ve 'Türk-İslam Sentezi' gerçekleştirilmiştir. 1970'lerde aşırı milliyetçi MHP'nin kolu olan Aydınlar Ocakları tarafından Türk milliyetçiliği ile muhafazakâr İslamcı hassaların birleşimi vurgulanarak özdeşleştirilmeye çalışılmıştır (Taşkın, 2020: 12).

Demokrat Parti 1970’lerde İslami kimliği ile hareket ederek Necmettin Erbakan’ın öncülüğünde ortaya çıkan Milli Görüş hareketinin de mihenk noktasıdır. Milli Görüş hareketi, Türkiye’de milli değerlerin İslami hassa çevresinde korunmasını ve komünizm / modernizm tehlikesine karşı muhafazayı ilke edinmiştir (Yılmaz, 2016: 1165). Bu sayede İslam ve siyasetin iktidara tercüme edilen yüzlerinden birini Türkiye siyasetinde 30 yılı aşkın bir süredir temsil eden Milli Görüş Geleneği başlamıştır. Ancak Milli Görüş Hareketi, 28 Şubat sürecinden büyük yara alarak çıkmıştır ve sonucu olarak dinin siyasetle ilişkisinin konusunda sorgulama zemini oluşturmuştur. Bu süreçte Milli Görüş Geleneğinin kendisiyle hesaplaşması, Fazilet Partisi içinde “Gelenekçiler-Yenilikçiler” saflaşmasını doğurmuştur. Yenilikçiler, yani siyaset ve din arasında ılımlı bir yol izleyen ancak dini de tamamen bırakmayan, liberal ve Batı eksenli yenilikçiler Adalet ve Kalkınma Partisinin kurmuşlardır (Yıldız, 2004: 5). 28 Şubat muhtırasından lideri Erbakan’ı sorumlu tutan, demokratik, hukuki, liberal ve Batı eksenli politikalara yönelmeyi tercih eden muhalif bir kanat olan bu “Yenilikçiler” AK Parti’yi kuran ana kurucu üyelerden olmuştur (İhtiyaroğlu, 2015: 184-185). Milli Görüş ilkelerinden taviz vermeyen “Gelenekçiler” ise Saadet Partisini kurmuşlardır.

Başlarda aşırı milliyetçi olan ve eski Türk ananelerini korumayı hedefleyip İslam’ı bünyesinde barındırmak istemeyen milliyetçi hareket Alpaslan Türkeş öncülüğünde evrilmiştir. MHP’yi bir kitle partisine dönüştürmeyi hedefleyen Türkeş, İslam unsurunun Türk seçmenine hitap etmekteki gücünü iyi kavramış ve MHP’nin Türk-İslamcı ideolojisini de siyasi yarışta başarılı olabilmek maksadıyla geliştirmiştir. Bu milliyetçi muhafazakâr bakış açısı, izleyen yıllarda Türk siyasetinde daha da güçlenecek ve sağ kanattaki çeşitli siyasi partilerce farklı düzey ve formlarda da olsa sahiplenilecektir. Bu anlamda Türk-İslamcı düşünce, Soğuk Savaş yıllarında komünizm tehdidine karşı sağın farklı eğilimlerinin birliğini sağlamak noktasında son derece pratik bir işlev görmüştür. Aydınlar Ocağı gibi sivil kurumların kültür ve akademi alanındaki faaliyetleri bu düşüncenin toplumsal tabanını daha da genişletmiştir (Kakışım, 2010: 227-228). Dolayısıyla artık Turancılık anlayışı, ulus-inşa sürecinin resmi ideolojiden koparak, Osmanlı İmparatorluğu’nu da kapsar bir içerikle karşımıza çıkmıştır. Milliyetçi – muhafazakâr bir zemine oturan bu yeni

anlayış, Anadolu toprakları için çok daha kapsayıcı niteliği ile Türk siyasal hayatında yerini almıştı (Bektaş & Köse, 2020: 10).

2.7. 2002-2018 Yılları Arasında AK Parti, CHP, MHP ve SAADET'in Seçim Sonuçları

Tablo 3. Partilerin 2015 ve 2018 Genel Seçimlerinde Elde Ettikleri Oy Oranları

Partiler ve 2015-2018 Seçim Sonuçları	2018 Genel Seçimi Oy Oranları	2015 Genel Seçimi Oy Oranları
CUMHUR İTTİFAKI	%53.62	-
AK Parti	%42.49	%40.87
MHP	%11.13	%16.29
MİLLET İTTİFAKI	%34.03	-
CHP	%22.67	%24.95
İYİ Parti	%10	-
Saadet Partisi	%1.34	%2.6

(Kaynak: www.yok.gov.tr. Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.)

AK Parti, CHP, MHP, Saadet Partisi ve İYİ Parti'nin 2015 – 2018 Genel Seçimlerinde oy oranları Tablo 3.'de görülmektedir. Görüldüğü üzere 2015 Genel Seçimleri Sonucunda partilerin bireysel olarak oy durumu, Cumhurbaşkanlığı Sisteminin getirisi olan “hükümeti sağlamak için %50 oy oranının geçilmesi” zorunluluğunu sağlayamıyordu. Bu nedenle ittifaklar kurulmuş ve görüldüğü gibi Cumhur İttifakı %53.62'lik oy oranı ile istenen şartı sağlayıp iktidarı elinde tutmuştur. İlgili partilerin 2002'den 2018'e kadar elde ettikleri oy oranları aşağıda verilmiştir.

2.7.1. AK Parti

2002 seçimleri ile AK Parti, oyların yüzde 34,28'ini alarak tek başına iktidar olmuştur. 2004 Yerel seçim ile tekrar zafer yaşayan AK Parti 16 Büyükşehirin 11'ini kazandı. AK Parti öncülüğünde, Avrupa Birliği ile kuvvetli üyelik müzakereleri başladı. Erken dönem AK Parti sürecinde Türkiye ekonomisi büyüdü. 27 Nisan 2007'de AK Parti seleflerinin kaderinden kaçamadı ve 367 krizi ve e-muhtıra ile karşı karşıya kaldı. 2007'de Laiklik ve askerin siyasetteki yeri tartışmaları büyüdü ancak bu sorunlar 2007 Genel Seçimlerinde %46,6'lık oy oranı ile AK Parti'nin ezici üstünlük kurarak iktidara gelmesine mani olamadı. 2007'de AK Parti ve MHP'nin desteklediği Abdullah Gül cumhurbaşkanı olarak seçildi. AK Parti ve MHP'nin ortak teklifi ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine dair referandum yapıldı ve referandum sonucunda cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceği kararlaştırıldı. 2008'de Ergenekon davası açıldı. Aralarında birçok üst düzey komutanlar darbe teşebbüsü ve Danıştay'a saldırı ile yargılandı. Aynı yılda 'laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu' gerekçesiyle AK Parti'nin kapatılması istemiyle dava açıldı. Kapatma davası reddedildi ve AK Parti siyasi hayatına devam etti. 2011 Genel seçimlerinde AK Parti yine % 49,5 oy aldı, bu AK Parti'nin kendi başına aldığı en yüksek oy oldu ve iktidarını sürdürdü. AK Parti Mart 2013'te PKK'ya karşı Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki terör olaylarını azaltma maksadıyla Çözüm Sürecine girdi. Aynı yıl Mayıs ayında aylarca süren ve ciddi eleştiri ile karşılaşılın Gezi Olayları patlak verdi. Aralık 2013'de ise Fethullah Gülen Cemaati - AK Parti kavgası başladı. AK Parti ile Fethullah Gülen Cemaati arasındaki kavga, iyice su üstüne çıktı. Hükümet 17 ve 25 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilen yolsuzluk ve rüşvet operasyonlarını darbe girişimi olarak değerlendirdi. Erdoğan, Gülen Cemaati'ni "paralel yapı" olarak tanımladı.

7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde AK Parti, hükümet kuracak çoğunluk sağlayamadı, yeniden seçim kararı alındı. İki seçim arasında PKK ve IŞİD saldırıları yoğunlaştı, Suruç'ta 34, Ankara'da 109 kişinin öldüğü intihar saldırıları gerçekleşti. Bu kaotik ortam sonrasında gerçekleştirilen 1 Kasım'daki seçimlerde AK Parti, yüzde 49,5 oyla yeniden hükümeti kuracak çoğunluğu sağlamıştır. Seçimden 1 sene sonra 15 Temmuz 2016'da darbe girişimi gerçekleşti. Yurtta Sulh Konseyi isimli askeri örgüt tarafından darbe yapılmaya çalışıldı ancak darbe başarılı olamadı. O

gece 251 vatandaş öldürüldü. Darbe girişiminin ardından 2017’de tekrar Anayasa Değişikliğine dair referandum yapıldı. Bu referandum ile partili cumhurbaşkanlığının ve başkanlık sisteminin önü açıldı böylece Erdoğan hem AK Parti genel başkanı hem de devlet başkanı olarak görev yapabilecekti. 24 Haziran 2018’de Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildi, Türkiye hükümet sistemine değiştirerek yarı-başkanlık denilen ancak Erdoğan’ın tabiriyle “Türkiye modeli Başkanlık Sistemine” kucak açtı. O gün, seçmenler ilk kez cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimi için aynı gün sandığa gitti. Erdoğan, yüzde 52,4 oyla ilk turda yeniden cumhurbaşkanı seçildi (Kızılkaya & Bakiler, 2 Kasım 2022).

2.7.2. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP, AK Parti’nin ilk kez seçimlere girip iktidar olduğu 2002 Genel Seçiminde % 19,39 oy aldı, 178 milletvekili çıkardı. 2007 Genel Seçiminde ise CHP yüzde 20,88 oya ulaştı ancak ve 112 milletvekili sayısında ciddi düşüş oldu. CHP yine ana muhalefet olarak AK Parti’nin gerisinde kaldı ve tek başına iktidar kuvvetine haiz olamadı. 2007’de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilip seçilmemesine dair anayasa değişikliği referandumunda AK Parti’nin değişiklik talebine karşı gelen ve “Hayır” cephesinde duran CHP, AK Parti ve MHP’ye karşı % 31,05’le kaybetti. Aynı yıl AK Parti’nin Abdullah Gül’ü cumhurbaşkanı adayı olarak göstermesine karşı gelse de bunda da muvaffak olamadı. CHP, 2010’da da AK Parti’nin anayasa değişikliği istemine karşı çıktı ve bu konuda tekrar referanduma gidildi. CHP tekrar “Hayır” kanadındaydı ancak Hayır Cephesi, % 42,12 “Hayır” oyu ile yine AK Parti’ye kaybetti. 2011 Genel Seçiminden 1 yıl kadar önce kaset iddialarının ardından istifa eden Deniz Baykal ile oldukça çalkantılı ve kaotik bir durumun içinde kalan CHP, 2011 Genel Seçiminde %25,98 oy oranına ulaşarak bir önceki genel seçimden daha yüksek oy aldı ve Meclis’te 135 sandalyeye sahip oldu. Bu kaotik durumda CHP’de oy düşüşe beklenirken oyunun yükselme sebebi Kemal Kılıçdaroğlu’nun gelişi olarak yorumlanabilir. Zira Kılıçdaroğlu’nun CHP’deki “değişim” hayalini gerçekleştirecek olan lider olarak başa elemesi ve CHP’deki “yenilik” rüzgârı hoş sadalar estirmişti. 2014 yerel seçimlerine ise 2013’teki Gezi olaylarının hemen ardından gidilmişti. Gezi olaylarının destekleyicisi konumundaki CHP iktidara karşı oldukça sert muhalefet yürütüyordu. CHP bu seçimlerde yüzde %26 oy oranına ulaştı ancak İstanbul ve Ankara’yı yine kazanamadı. CHP’nin AK

Parti ile girdiği dokuzuncu sandık mücadelesi 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi içindi. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde AK Partiden Erdoğan, Muhalefetten ise çatı aday olarak Ekmeleddin İhsanoğlu gösterilmekteydi. Bu seçimde çatı adayın CHP ve MHP tarafından ortak olarak aday gösterildiğini belirtmekte fayda var, üstelik İhsanoğlu muhafazakâr kimliği olan ve bu yönü bilerek ön plana çıkarılan bir aday olmuştur. Ancak çatı adayı İhsanoğlu yüzde 38,44 oy oranına oy oranında kalırken, Recep Tayyip Erdoğan, oyların yüzde 51,79'unu alarak yine CHP'yi mağlubiyete uğratmıştır. 2015'te genel seçimlerde AK Parti yine en çok oyu alan parti oldu ancak iktidarı kuramadı ve "seçimlerin yenilenmesi" kararı verildi ve Kasım 2015'te tekrar seçime gidildi, CHP yüzde 25,32'de kalarak iktidar hayallerine yine veda etti. 16 Nisan 2017'de yapılan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmek isteyen ve MHP ile ittifak kuran AK Parti'ye karşı CHP tekrardan muhalif yönünü sürdürdü. Ancak yine % 51,41 "Evet" AK Parti / MHP'ye % 48,59 "Hayır"la kaybetti (TRT Haber, 25 Haziran 2018).

2.7.3. Milliyetçi Hareket Partisi

1 yıllık parti olan AK Parti 2002 seçimlerinde iktidara gelirken 30 senelik mazisi olan Devlet Bahçeli güdümündeki MHP %8.36 oy ile iktidar dışı kalmıştır. Seçimde %10 d'Hondt seçim barajının uygulanması sonucunda MHP meclise girmeyi dahi başaramamıştı.(Türkiye Raporu, 25 Şubat 2023). 2007 genel seçimlerinde ise MHP % 14.27 oyu alarak yine saf dışı kalsa da bu sefer meclise girmeyi başarabilmiştir. MHP bu sene Abdullah Gül'ü aday gösteren AK Parti ile ortak çalışma yürütmüş ve AK Parti ile birlikte Gül'ü destekleyerek Gül'ün cumhurbaşkanı olmasını sağlamıştır. 2007'de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine dair anayasa değişikliği referandumunda AK Parti ile ortak çalışma yürüttü ve değişiklik talebine destek verdi.

2007 Referandumunda da AK Parti ile birlikte referandum zaferini yaşadı. Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra 2011 genel seçimlerinde MHP oylarını biraz daha arttırmış ve %13.01 oy oranını elde etmiştir. Türkiye'nin Barış Görüşmelerini gerçekleştirdiği 2013'lü yıllarda çözüm sürecine karşı gelen ve hatta Başbakan Erdoğan dahi sürece karışan yetkililer hakkında suç duyurusunda bulunan MHP (Cumhuriyet, 14 Mayıs 2023). MHP 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde CHP ile çatı

aday olarak İhsanoğlu'nu gösterdi ancak desteklenen aday İhsanoğlu Erdoğan'a karşı kaybetti. Mayıs 2015 seçimlerinde oyunu %16.29'a yükseltmeyi başarmıştı ancak tek başına iktidar kurulamadığı için tekrar edilen Kasım 2015 seçimlerinde % 11.9'a düştü. 2015 seçimlerinde matematiksel olarak iktidar olma olasılığı olmasa da MHP'nin Mayıs 2015 oyunu %16.29'a çıkarması kendi ilerlemesi açısından oldukça başarılı bir ivmeydi ancak tekrar edilen Kasım seçimi dramatik düşüşü ile en çok MHP'ye zarar verdi (Euronews, 4 Mayıs 2023). 2016 darbe girişimi ile AK Parti ile yakınlaşan MHP 2017'de Türk hükümet sisteminin değişikliğine yönelik iktidar partisi ile beraber çalıştı. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini destekleyen MHP, ilgili değişiklikte referandumdan AK Parti ile birlikte zaferle ayrıldı ve AK Parti'ye desteğini açıkça dillendirdi.

2.7.4. Saadet Partisi

SAADET 2002 seçimlerine Necmettin Erbakan'ın siyasi yasağı nedeniyle Recai Kutan'ın başkanlığında girmiştir ancak elde ettiği oy % 2,49 olmuştur. SAADET, %10 d'Hondt seçim barajı yüzünden meclise girememiş ve herhangi bir milletvekili sokamamıştır (NTV; t.y.). Recai Kutan önderliğinde 2007 genel seçimlerine giren SAADET, yine %2 oyda kalmış ve meclise girememiştir (Haberler, t.y.). Saadet Partisi, 2007'de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine dair anayasa değişikliği referandumunda AK Parti ile ortak çalışma yürüttü ve değişiklik talebine destek verdi.

Referandumunda da AK Parti ile birlikte referandum zaferini yaşadı (Hamsici, 5 Nisan 2017). 2010'da Erbakan'ın tekrar genel başkanlığa gelse de 2011'deki vefatı sebebiyle Mustafa Kamalak genel başkanlığa geçmiştir. Kamalak liderliğindeki SAADET, 2012 Genel Seçimlerinde %1.25'e düşerek iyice zayıflamıştır (Haberler web, t.y.). 2013 gezi eylemlerine geldiğimizde SAADET gezi eylemlerine karşı gelen duruş sergileyen partilerden olmuştur (Yılmaz ve Bayram, 2016: 7). Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta SAADET'in deklarasyonudur: *“İktidarın; “güç bende istediğimi yaparım” demesi ne kadar yanlışsa, Marjinal grupların ortalığı savaş alanına dönüştürmesi de o kadar yanlıştır.”* (Archieve Today, 5 Haziran 2013) ifadesi eyleme karşı ve hükümetle beraber değil, eyleme karşı ama

hükümete de karşı olduğunu göstermektedir. SAADET burada hükümeti tam desteklememektedir. 2015 genel seçimlerine geldiğimizde SAADET %2,7 düşük oy performansını devam ettirmiştir (Sabah, t.y.).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İTTİFAK ÖNCESİ VE SONRASINDA GAZETELERİN SÖYLEM DİLİ – NİTEL ANALİZ

3.1. Gazetelerin İçeriklerini Belirlemede Önemli Olan Faktör: İdeoloji vs. Partiye Yakınlık İlişkisi

Bu bölümde Sabah, Yeni Akit, Sözcü, Birgün gazetelerinin ittifak öncesi ve sonrasındaki süreçlerde AK Parti, CHP, MHP ve Saadet Partilerine yönelik söylemleri incelenecektir. Nitel yöntemin ağırlıklı olarak kullanılacağı bu bölümde mezkûr gazetelerin seçim öncesi ittifakların öncesi ve sonrasındaki haberleri irdelenerek, belirlenen partiler hakkındaki içerik ve dilinde değişiklik olup olmadığı araştırılacaktır. Gazetelerin haber içeriği ve söylem oluşturmada kendilerine yakın hissettikleri parti ve parti ideolojisine göre hareket edildiği iddia edilen bu tezde, savı kuvvetlendirmek için ittifak öncesi ve sonrasında gazeteler için ittifak partileri belirlenmiş ve bu partiler hakkında değişen gazete söylemlerine odaklanılmıştır. Nitel bir yöntem olarak ise yine mezkûr gazetelerde belirli bir tarih aralığı değil ancak ittifak birleşmesinden önce ve sonra yukarıda zikredilen ilgili partiler konusunda çıkmış, söylem dilinin değişikliğini daha iyi gösterebileceğimiz haberler incelenecek ve bu özel seçilmiş haberlerle değişikliğin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. İncelenen haberler ile gazete söylemleri analiz edilecek ve yorumsamacı (interpretative) bir dille değişiklik şerh edilecektir.

Bu bağlamda, ele alınan gazeteleler için incelenecek partiler şu şekildedir: İlk olarak, Sabah gazetesi için gazetenin ittifak öncesi ve sonrası dönemlerde MHP hakkında çıkardığı haberler ve köşe yazılarına bakılacaktır. İdeolojik olarak sağ, milliyetçi ve muhafazakâr görünümündeki Sabah gazetesi AK Parti ve hükümet lehine çokça haber yapan ve parti lideri Erdoğan'ı olumlayan içerikte söylemleri bulunan bir gazetedir. İdeolojik olarak bakıldığında, kendisi gibi sağ ve muhafazakâr konumundaki AK Parti hakkında böyle olumlu içerikler üretmesi normal durmaktır. Ancak, gazete AK Parti - MHP ittifakından önce yine kendisi gibi

muhafazakâr, milliyetçi ve aşırı sağ konumundaki MHP'ye yönelik böyle olumlu haber ve sunuşlar gerçekleştirmemektedir. AK Parti ile ittifak kurmadan önce Sabah gazetesinde, muhalif kanatta yer alan MHP ve Bahçeli hakkında negatif dil ve olumsuz söylem gazetede zaman zaman yer bulmaktaydı. Ancak, MHP 2018'de AK Parti ile ittifaka katıldıktan sonra parti ve Bahçeli hakkındaki olumlu dilin ve olumlayıcı / övücü haber sayısında ciddi bir artış yakalanmıştır. Sabah gazetesinin partileri ele alış şeklindeki motivasyonunun salt ideolojik yakınlık değil de AK Parti'ye yönelik sahip olduğu partisel yakınlık ve AK Parti'nin ideolojik misyonuna yönelik takındığı ideolojik yakınlık olduğu düşünülmektedir. Bunun daha iyi kavratılması için nitel örnekler verilmiş ve örnek haberler gösterilmiştir. MHP incelemesine ek olarak, ilgili savı daha da kuvvetlendirmek ve karşılaştırma yaparak sınıflandırmak için kendisi ile ideolojik olarak yine yakın bulunan SAADET hakkındaki söylem dili de ele alınmıştır. SAADET gazetesi ittifaklar sürecinde AK Parti karşıtı olan Millet İttifakı'na katıldığı için gazete hakkında olumsuz haber ve söyleme maruz kalmıştır. Burada SAADET hakkında takınılan negatif tavrın nedeni, esasen SAADET'in söyleminin aksine kendi ideolojisine aykırı davrandığının düşünülmesidir. Sabah ve Yeni Akit gazetelerinde de karşılaşılan tavır partinin kendi gerçeğine ihanet ettiği yönündedir.

Gazetelerin partilere yönelik söylemlerini inceleyen bu tez araştırmasında, nesnel karşılaştırmayı derinleştirmek için ikinci olarak incelenen Yeni Akit gazetesinde ele alınan parti yine MHP'dir. Bunun da sebebi Sabah gazetesi gibi ideolojik olarak aşırı sağ ve muhafazakâr kanatta boy gösteren Yeni Akit gazetesinin ittifak öncesi muhalif kanatta yer alan MHP hakkında belirttiği negatif söylemlerdir. İdeolojik olarak neredeyse aynı pozisyonda durmalarına rağmen bu ikili arasında ciddi tartışmalar ve Yeni Akit tarafından iddialı gazete yazıları çıkmıştır. Ancak MHP, AK Parti ile ittifak kurduktan sonra Yeni Akit gazetesinde söylem dili MHP'ye karşı oldukça yumuşamıştır. Yeni Akit, Sabah gazetesinde olduğu kadar Bahçeli ve parti lehine öven, yücelten haberler üretmese de yine de parti ve Bahçeli hakkında kullanılan dilin yumuşadığı ve haklarında övücü nitelikte içeriklerin kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. Yeni Akit'in partiler hakkında söylemlerini, gazetelerin salt ideolojik değil de kendine yakın hissettiği parti ve parti ideolojisine göre de oluşturduğunu iddia ettiğimiz savımızı kuvvetlendirmek için gazetenin SAADET hakkında ele

aldığı içeriklere yer verilmiştir. Aynı şekilde Yeni Akit gazetesinde de ittifak sonrası dönemde AK Parti yerine CHP'yi tercih ederek Millet İttifakı kanadında yer alan SAADET hakkında olumsuz dil kendini göstermiştir.

Üçüncü olarak, tez çalışmasında Sözcü gazetesinde ele alınan parti Saadet Partisidir. Bunun sebebi ise ideolojik olarak sol, laik ve Atatürkçü konumundaki Sözcü gazetesinin aşırı sağ ve muhafazakâr konumundaki SAADET hakkındaki haber sayısının artışı ve olumlu dilin boy gösterişidir. Şunu belirtmekte yarar var ki, ittifaklar senesi olan 2018'den önce Sözcü gazetesi SAADET'i neredeyse hiç zikretmeyen, ele almayan bir gazeteydi. Zikrettiği haber sayısı kısıtlı, bununla birlikte Saadet Partisini veya Saadet Partisi ile ilgili olguları eleştirir nitelikteydi. İdeolojik minvalde değerlendirdiğimizde bunun makul bir durum olduğunu iddia edilebilir, nitekim solcu bir gazete olan Sözcü neden SAADET'i gündemine taşıyın ve hakkında olumlu içerikler üretsinsin? Bununla birlikte Saadet Partisi'nin Millet İttifakı'na katılıp muhalefette CHP ile boy gösterip AK Parti ile zıtlaşmasıyla birlikte Sözcü gazetesinde partinin görünürlüğü ve parti hakkındaki olumlu/ övücü nitelikte söylem dili ciddi artış göstermiştir. İdeolojik olarak iki zıt kutup konumundaki SAADET ve Sözcü arasındaki yakınlaşma dikkat çekicidir. Sözcü tarafından bu şaşırtıcı değişimin sebebi; Saadet Partisi tarafından Kemalist ideolojinin kalesi olan CHP'ye verilen destektir. Burada Saadet Partisi'nin CHP ile ittifak kurması, mütegayrin - seküler çatışmasına bir can suyu olabilir ve muhafazakâr seçmenin CHP'yi tercih etmesi daha makul olabilirdi. Bu sayede CHP siyasi ağırlığını kuvvetlendirecek ve Kemalist ideoloji yine güçlü bir şekilde siyaseten varlık gösterecekti. Bu bölümde gazetenin SAADET'e yönelik 2018 öncesi ve sonrasındaki haberleri ele alınmıştır.

Dördüncü ve son olarak, Birgün gazetesinde incelenecek parti ise Saadet Partisi olacaktır. Bunun nedeni yine Sözcü gibi ideolojik olarak aşırı sol, laik konumundaki Birgün gazetesinin aşırı sağ ve muhafazakâr görünümlü SAADET hakkında oluşturduğu haber sayısındaki ciddi artış ve değişen söylemdir. İttifaklar öncesindeki 2018'den önceki dönemde Birgün gazetesinde SAADET'in zikredilme sayısının oldukça düşük olduğunu belirtmekte fayda var. Bu yine ideolojik minvalde düşünüldüğünde normal karşılanacak bir durumdur. Nitekim gazeteye göre “ülkenin gelişimine engel olacağı” düşünülen bir partinin Birgün'ün sayfalarında

zikredilmemesi, hakkında olumlu haberler çıkarılmaması gayet tabii bir durumdur. Ancak yine 2018 senesi ittifakların kurulmasıyla ve SAADET'in hükümet ittifakı yerine muhalif cenahta olan Millet İttifakıyla birlikte olma kararının ardından gazetede SAADET hakkında ele alınan haberler sayı bakımından oldukça yükselmiş ve nitel bakımdan ise dil oldukça yumuşamıştır. Birgün gazetesinde değişimin göstergesi olarak SAADET hakkında söylemin öven / yücelten / aşırı olumlu olmadığını belirtmekte fayda var. Bununla birlikte parti, değişimin üyesi ve demokrasinin sağlayıcıları arasında zikredilmiş ve anılmıştır. Birgün'ün Saadet Partisi lehine gösterdiği değişimin temel sebebi Cumhur İttifakı'ndaki hâkim parti olan AK Parti ideolojisini ve iktidarını kırmak olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Birgün gazetesi Sözcü kadar CHP yanlısı değildir, ancak AK Parti karşısındaki en güçlü parti CHP olduğu için desteklediği söylenebilir. Birgün, sol ideolojiye tamamen aykırı olan ve iktidarı sürecinde de sol ideolojinin varlığını zayıflatan AK Parti'yi mağlup etmek için SAADET'i desteklemiştir.

3.2. Gazetelerin 2018 Öncesi ve Sonraki Dönemlerde Belirlenen Partilere Olan Yaklaşımı

Bu kısımda mezkûr gazetelerin söylemlerini neye göre oluşturduklarını anlamak için 2018 senesi yani ittifakların oluşturulmasından önceki ve sonraki dönemde; Sabah, Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinin AK Parti, CHP, MHP ve SAADET hakkındaki haberleri incelenecektir. Bu sayede nitel veriler ile gazetelerin içerik dili ve söylemleri minvalinde ideolojik değil partisel bir yaklaşım göttüklerine dair sav nitel anlamda kanıtlanmaya çalışılacaktır.

3.3. 2018 Öncesi ve Sonrasında Sabah Gazetesi: MHP ve SAADET

Cumhur İttifakı'nın kurucu partileri olan AK Parti ve MHP, ittifakı kurmadan önce siyasi alanda oldukça çatışan iki partiydi. Bununla birlikte Sabah gazetesi de bu birleşmeden önce MHP'ye ve MHP lideri Bahçeli'ye yönelik zaman zaman sert eleştiri ve ağır ithamlara varan içerikler sunmuştur. Esasen Sabah gazetesi ideolojik

olarak merkez sağ ve muhafazakâr görünümlü bir gazetedir, MHP de ideolojik bakımdan aşırı sağ ve milliyetçi bir parti görünümündedir. Bu minvalde değerlendirildiğinde Sabah gazetesi ve MHP'nin birbirine yakın organlar olduğu ve bu ölçüde karşılıklı olumlu yaklaşımlarının olduğu beklenebilir. Ancak Sabah gazetesinin 2018 ittifakları öncesinde MHP'yi ele alış şekli, beklenen ölçüde yakın ve destekleyici değildi. Bununla birlikte Sabah gazetesinin neredeyse sadece AK Parti lehine içerik ürettiğini söylemek yanlış olmaz. Ogando'ya göre kitle iletişim araçları farklı görüş ve fikirleri basitçe yaymaktan çok, statükoyu destekleyen belirli söylemleri seçici bir şekilde dile getirmektedir (Ogando, 2021). Sabah gazetesinde bu statükocu söylemin oldukça karşılaşılan bir durum olduğu görülmektedir. 2018 öncesinde Sabah gazetesi statükoyu yani AK Parti'nin muhafazakar ve sosyal demokrat ideolojisini konsolide etmek vasıtasıyla varlık göstermişti.

Sabah gazetesinin dil söylemindeki değişikliğini kıyaslayabilmek için 2018 öncesi ve sonrası MHP hakkında çıkardığı haberlere bir göz atalım. 2015 seçimlerinden 6 gün önce 1 Haziran 2015'te Sivil Dayanışma Platformu içlerinde Yeni Akit ve Sabah gazetelerini de bulunduğu gazetelerde resimde görülen aşağıda görülen ilanı paylaşmıştı (Sabah, 1 Haziran 2015). İlanda, Kılıçdaroğlu, Selahattin Demirtaş ve Devlet Bahçeli'ye yönelik onların sahip oldukları kimliklerinin aksi yönünde hareket edildiğine yönelik eleştiri vardır. Bu ilanları ele aldığımız gazeteler arasında sadece Yeni Akit ve Sabah gazetelerinin ele aldığını, Sözcü ve Birgün gazetelerinin bu ilanı paylaşmadığını belirtmekte fayda var. Şüphesiz o zamanki MHP 7 Haziran 2015 milletvekili seçimlerinden önce AK Parti'ye karşı güçlü bir muhalefet ve Sabah gazetesi de MHP'ye muhalif bir gazetecilik yapıyordu.

Sivil Dayanışma Platformu (SDP)'nin afişinde Bahçeli'ye yönelik şöyle cümleler geçmektedir *"Bahçeli, sen mi milliyetçisin? ... Bir yandan milliyetçi olmakla övündün, bir yandan Amerika'dan bakan ithal ettin., ... Teröristlere ve Vandallara dur diyen İç Güvenlik Kanununu engellemek için HDP ile aynı safa geçtin. Milli ve manevi değerlere hakaret eden HDP'ye tek söz söylemiyorsun.... Yıllardır siyasettesin hala korkudan gidemediğin onlarca şehir var."* (Sabah, 1 Haziran 2015).

SDP burada Bahçeli'yi, milliyetçi kimliğine aykırı düştüğünü iddia etmekte ve onu HDP ile işbirliği yapmakla suçlamaktadır. Milliyetçi biri olduğunu iddia etmesine

rağmen Amerika'dan bakan aldığını iddia etmiş ve bunun milliyetçilikle alakasının olmadığını işmar etmiştir. Tabii, burada en dikkat çeken eleştirilerden biri teröristleri durduran iç güvenlik kanununu engellemeye çalışması ve bunu yaparken de HDP ile aynı safa geçtiğini belirtmesidir. Şüphesiz ki MHP, oy oranına nazaran sahip olduğu sert milliyetçi söyleminden ötürü etkisi en yüksek olan partilerden biridir. Böyle milliyetçi bir partiyi terör örgütü PKK ile ilişkisi bulunan HDP ile aynı safa geldiğini söylemek ve HDP'ye karşı gelmemekle itham etmek MHP ve Bahçeli açısından tepki yaratacak bir içeriktir.

Sen mi halkçısın?

SSK'yı batırdın.
Milleti boş vaatlerle kandırmaya çalıştın.
Genel Başkan oldun, hiç sözünde durmadın, belediye seçimlerinde
verdiğin vaatlerin hiç birini yapmadın.
Bir söylediğini, ertesi gün hiç şikâyet olmadan yalanladın.
Zalim Esed ile işbirliği yaptın.
Terör örgütlerine kucak açtın.
Hizmetlere tazok koymaktan baska iş yapmadın.
Kendi ülkeni utanmadan dünyaya şikâyet ettin.
Atatürk'ün kurduğu partiyi, milli birliğimize ihanet eden paralel örgüte masa yaptın.

Kemal Kılıcdaroğlu sen mi halkçısın?

Sen mi milliyetçisin?

Türkiye'yi tarihinin en büyük ekonomik krizine sokup kaçtın.
Bir yandan milliyetçi olmakla övündün, bir yandan Amerika'dan bakan ithal ettin.
İthal bakanın talimatıyla kendi bakanını hükümetten kovdun, partiden ihraç ettin.
Şehirleri yakıp yıkan, polisimize, askerimize saldırın teröristlere ve vandallara dur diyen
İç Güvenlik Kanunu'nu engellemek için HDP ile aynı safa geçtin.
Millî ve manevî değerlere hakaret eden HDP'ye tek söz söyleyemiyorsun.

Sen mi milliyetçisin?

Türkiye'yi tarihinin en büyük ekonomik krizine sokup kaçtın.
Bir yandan milliyetçi olmakla övündün, bir yandan Amerika'dan bakan ithal ettin.
İthal bakanın talimatıyla kendi bakanını hükümetten kovdun, partiden ihraç ettin.
Şehirleri yakıp yıkan, polisimize, askerimize saldırın teröristlere ve vandallara dur diyen
İç Güvenlik Kanunu'nu engellemek için HDP ile aynı safa geçtin.
Millî ve manevî değerlere hakaret eden HDP'ye tek söz söyleyemiyorsun.

Devlet Bahçeli sen mi milliyetçisin?

Güven ve İstikrarı koruyalım.

OY VER OYUNU BOZ

SDP
sivil dayanışma platformu
www.sdpsivildayanismaplatformu.com

Sabah gazetesinde Bahçeli'ye yönelik çıkan en ağır içeriklerden bir diğeri ise gazetenin ünlü köşe yazarı Hıncal Uluç (4 Kasım 2015) tarafından 2015 Kasım seçimlerinden sonra yazdığı “MHP! Bahçeli'nin arka bahçesi” başlıklı köşe yazısıdır. Hıncal Uluç burada Bahçeli'yi sert bir üslupla eleştirmiş ve hatta Bahçeli ile istihza etmiştir. Öncelikle Bahçeli'yi korkaklıkla suçlamıştır, Uluç'a göre bunun sebebi ise ”7 Haziran 2015 seçimlerinde Kılıçdaroğlu'nun koalisyon kurma teklifi ile Bahçeli'ye gittiği zaman Bahçeli'nin bunu reddetmesi ve hatta kendisine teklif

edilen başbakanlık vaadini de kabul etmemesidir. Uluç'a göre Bahçeli bu teklifleri reddetmişti çünkü iktidar olmaktan, hele ki başbakan olarak bütün sorumlulukları yüklenmekten korkuyordu. Çünkü Bahçeli kendisine güvenmeyen, başaramayacağını bilen biriydi. Bahçeli'nin "siyasal hayatı hezimetlerle doluydu", dahası "bunca hezimetten sonra, hala partinin başında nasıl kalıyordu?". Uluç'un hiç şüphesiz ki burada Bahçeli'ye açıkça korkak demesi ve kendisinin siyasi hayatının hizmetlerle dolu olduğunu belirtmesi ağır bir dildir. Üstüne üstelik Bahçeli'nin partide hala (utanmadan) sıkılmadan kaldığını beyan etmesi de sert bir eleştiridir. Uluç (4 Kasım 2015) yazısının devamında MHP'nin milliyetçi kesim tarafından güvenilme suretiyle desteklenecek bir sağ- muhafazakar parti olmadığını bunun yerine MHP'nin, "Devlet Bahçeli'nin çıkıp dolaştığı eğlendiği, siyasetçilik oynayarak kendini tatmin ettiği bir arka bahçe" olduğunu söylemiştir.

Şekil 2. Sabah / 2015'te Bahçeli Aleyhine Yayımlanan Köşe Yazısı

(Resim 2. Uluç, Sabah, 4 Kasım 2015)

Devam eden süreçte, Sabah gazetesi Bahçeli ile ilgili ilginç iddiaları ve söylemleri de gazetesine taşımıştır. Örneğin Alpaslan Türkeş'in doktoru Kaptanoğlu'nun "Bahçeli MİT ajanıydı" şeklindeki söylemini gazetede paylaşmış ve doktorun "Devlet Bahçeli'yle ilgili Türkeş Bey'in yazısı var 'MİT elemanıdır.'" şeklinde Türkeş'in Bahçeli hakkında ilginç beyanının olduğu bir haberi yapmıştır (Sabah, 15 Ekim 2012).

2018 AK Parti - MHP yakınlaşması ve neticesinde gelişen ittifak sonucunda Sabah gazetesinin MHP'ye karşı haberlerinde ve dilinde belirgin bir olumlama vardır. Sabah gazetesi yazarı Yavuz Donat'ın 21 Mart 2023 tarihli yazısında Devlet Bahçeli'nin deprem sonrası yaptığı yardımlar anlatılmıştır: "Yapıyor ve yaptığının bilinmesini, konuşulmasını istemiyor. Sadece memleketi Osmaniye'ye değil, depremin vurduğu her yere yardım ediyor... Ama kimse, yardımın kimden geldiğini bilmiyor. Sadece Osmaniye'ye... Bir değil, iki değil... 10 TIR yardım malzemesi... Yiyecek... Giyecek... Battaniye...Aklınıza ne gelirse. Partinin kasasından değil... Devlet Bahçeli'nin kesesinden." Diyerek Bahçeli'nin yaptığı yardımı duyurarak hakkında olumlama yapmıştır (Donat, 21 Mart 2023).

Şekil 3. Sabah / 2018’de Bahçeli ve MHP Lehine Yayınlanan Olumlu Haber

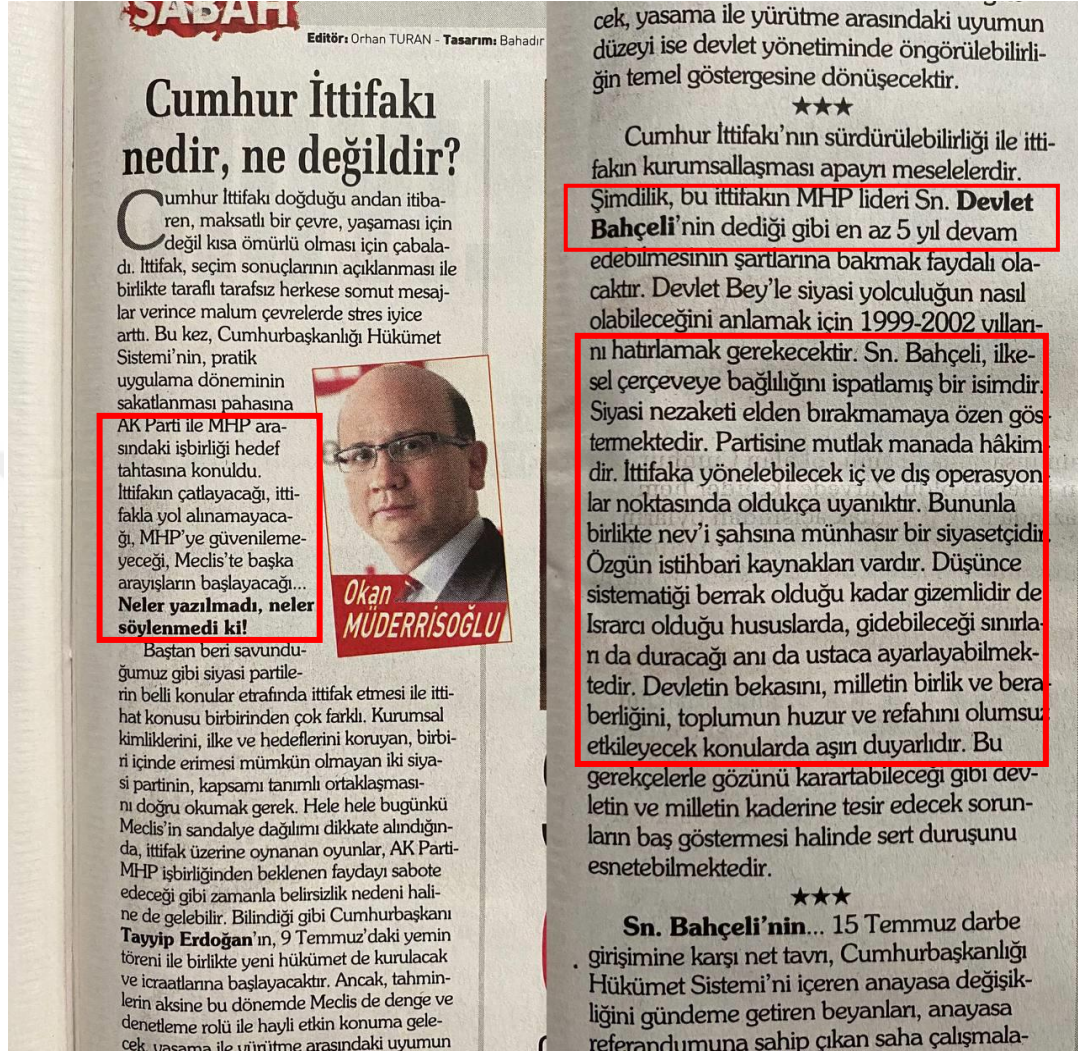
(Resim 3. Adıgüzel, Sabah, 26 Haziran 2018)

2018 AK Parti - MHP yakınlaşması ve neticesinde gelişen ittifak sonucunda Sabah gazetesinin MHP'ye karşı haberlerinde ve dilinde de ciddi bir değişiklik meydana gelmiştir. MHP'nin Cumhuriyet İttifakı'na katılmasından sonra AK Parti ile işbirliği yapan Bahçeli ve MHP'nin Sabah gazetesinde ele alınışı çok daha olumlu bir şekle dönüşmüştür. Örneğin 2018 genel seçimlerinden sonra Sabah Gazetesi (26 Haziran 2018) seçimi kazanan Cumhuriyet İttifakı kurucularından olan Bahçeli seçim sürecinde yapılan algı operasyonlarını ve anketlerde halkı manipüle etmek için gösterilen seçim hakkında kurulan tuzakları bozduğuna yönelik başlık atılmıştır. Sabah gazetesi "algı

oyunlarına MHP'den tokat" başlığı atarak MHP'nin barajı geçmek için ittifak kurduğunu iddia edenlere aldığı %11,1 oy oranını örnek göstererek gazeteye gere halkı manipüle etmeye çalışanlar kurum ve kişilere karşılığını verdiğini belirtmiştir.

2018 sonrasında Sabah gazetesinin Bahçeli'ye yönelik kullandığı bir diğer olumlu dil Müderrisoğlu'nun kaleme aldığı "Cumhur İttifakı nedir, ne değildir?" başlıklı köşe yazısında kendini göstermektedir. 2018 sonrası dönemi kıyaslamak için Hıncal Uluç'un yazısı yerine Müderrisoğlu'nun köşe yazısı verilmiştir; 2018 sonrasında Hıncal Uluç, Bahçeli hakkında dikkate değer neredeyse hiç köşe yazısı yazmamıştır. Tezdeki amaç özel olarak köşe yazarlarının değişen tutumu yerine gazetelerin tutum değişimini göstermek olduğu için Sabah gazetesinin diğer yazarı Müderrisoğlu'nun yazısına yer verilmiştir. Müderrisoğlu, Cumhur İttifakı hakkında söylenen söylemlerin yanlış olduğunu belirtmiş, MHP'ye güvenilemeyeceği ve mecliste başka arayışların başlayacağı yönündeki söylemlere karşı gelmiştir. Bu iddialara karşılık olarak Cumhur İttifakı'nın sürdürülmesinde Devlet Bahçeli'yi anlamının önemli olduğunu belirtmiştir. Müderrisoğlu'na göre "Sn. Bahçeli, ilkesel çerçeveye bağlılığını ispatlamış bir isimdir ve siyasi nezakete elden bırakmamaya ehemmiyet vermektedir." Müderrisoğlu'na göre Bahçeli partisine tamamen hâkimdir. Sınırları ve hareket anını ustalıkla ayarlayabilmektedir. Bahçeli, devletin bekası ve "milletin beraberliği konusunda aşırı duyarlı" bir siyasetçidir (Müderrisoğlu, 28 Haziran 2018). Müderrisoğlu, bu sebepler gereği AK Parti ve MHP'nin ittifak sürecinde sorun yaşamayacağını, devletin ve milletin çıkarları için doğru adımları beraber atabileceklerini belirtmiştir. MHP'ye güvenilmeyeceğini iddia edenlere Müderrisoğlu, Bahçeli'nin zikredilen güçlü özellikleri ile karşılık vermiş ve bu tezin yanlış olduğunu ileri sürmüştür.

Şekil 4. Sabah / 2018’de Bahçeli ve MHP Lehinde Yayımlanan Köşe Yazısı

(Resim 4. Müderrisoğlu, Sabah, 28 Haziran 2018)

AK Parti ile ittifak ortaklığı kurduktan sonra, Sabah gazetesinde MHP'ye yönelik söylemler olumlanmışken; Millet İttifakı'na katılarak CHP ve İYİ Parti ile ortaklığa giren SAADET hakkındaki söylem ise olumsuzlaşmış eleştirel bir dil kendine yer etmiştir. Sabah gazetesi yazarı Mahmut Övür, 24 Haziran seçimlerinin ardından İnce ve Kılıçdaroğlu'nun arasındaki farka değindiği yazısında "bilge adamın hazin sonu" ismiyle başka başlık atarak SAADET'i ele almıştır. Övür'e göre seçim neticesi alınması gereken bazı dersleri içeriyordu ve derslerden birisi de SAADET ile ilgiliydi. Övür'e göre "siyasi denklemde etkisi olmayan SP" birden aktöre dönüştürülmüş ve muhalefet ve destekçileri tarafından kendisi hakkında güzellmeler

yapılmıştı. Övür yazısının devamında "haddinden fazla öne çıkartılan" Saadet Partisinin tarih olduğunu ve siyasilerin de silinip gittiğini söylemiştir. Bu silinip gidenlerin arasında ise "kibriyle özgüven patlaması yaşayan Temel Karamollaoğlu" vardır.

Şekil 5. Sabah/ 2018’de Temel Karamollaoğlu Hakkında Yayımlanan “Bilge Adamın Hazin Sonu” Başlıklı Köşe Yazısı

(Resim 5. Övür, Sabah, 28 Haziran 2018)

3.4. 2018 Öncesi ve Sonrasında Yeni Akit Gazetesi: MHP ve SAADET

Millet İttifakı ve Cumhur İttifakı'nın kurulmasının ardından medya ve gazetelerde değişen söylem dili ve haberlerin içeriğini daha açık bir şekilde göstermek ele aldığımız gazetelerden biri Yeni Akit gazetesidir. Yeni Akit gazetesi ideolojik olarak konumlandırıldığında aşırı sağ ve muhafazakâr noktada yer almaktadır. Gazetenin ideolojik olarak sağcı olduğunu belirtmiştik, gazetenin kendisinden beklendiği gibi sağcı partilere de bu ölçüde olumlu yaklaşması beklenmektedir. Yeni Akit gazetesi olumlu dil ve söylemini AK Parti lehine çok fazla vurgulamakta ve Erdoğan ve AK Parti'yi daima öven ve haklarında olumlu içerikler üreten bir gazete olmuştur. Bununla birlikte Yeni Akit'in, ideolojik olarak sağ ve muhafazakâr cemaatte yer alan MHP'ye karşı tutumu 2018 ittifakından önce böyle değildir. Yeni Akit'in MHP'ye karşı tutumu, AK Partide görüldüğü kadar olumlu olmamıştır, parti ve Bahçeli aleyhine haberler ve başlıklar ortaya atılmıştır. Hatta 2018 öncesinde MHP ve Yeni Akit arasında gerilimler yaşanmış, karşılıklı diyaloglar gerçekleşmiştir. Yeni Akit gazetesinin, MHP-Cumhur İttifakı'nın Cumhur İttifakını kurmadan 2018 senesi öncesindeki bir kaç habere bakalım:

AK Parti - MHP ittifakının kurulmasından önce Yeni Akit gazetesi MHP aleyhine söylemlerde bulunmuş ve bazen ağır ithamlarda bulunmuştur. Akit gazetesinde 2017 öncesi haberlerini incelediğimizde MHP aleyhine manşetine taşıdığı en ağır içeriklerden bir tanesi MHP-HDP ve FETÖ'nün birleşimine ithafen yazdığı "ihanette birleştiler" manşetidir. Yeni Akit gazetesi, ilgi çekici bir başlıkla Bahçeli'nin fotoğrafını gösterdiği haberinde MHP'yi, FETÖ ve HDP ile bir tutmakta ve ihanet ortaklığı yaptığını işmar etmektedir. Haberde dikkat çeken diğer başlık ise "FETÖ. PKK ve muhalefet Erdoğan ve Millet Karşıtlığında Buluştu" ifadesidir. Burada Yeni Akit gazetesi öncelikle MHP lideri Bahçeli'nin de fotoğrafını koyarak MHP'yi de muhalefetin içine yerleştirmiş. Burada dikkat çeken husus Erdoğan'ı eleştiren ve ona karşı gelen MHP'nin, Erdoğan'a itiraz ettiği için Türk milletine de karşı geldiğine dair yorum katılmasıdır.

Haberin arka planında gerçekleşen olay, 16 askerin şehit edildiği Dağlıca çatışmasında Erdoğan'ın "400 milletvekili alınsaydı bunlar olmazdı" sözüdür. Yeni Akit gazetesi o zamanın Hürriyet gazetesi patronu olan Aydın Doğan güdümünde Hürriyet gazetesinin, Sözcü, Bugün gazetelerinin Erdoğan'ın sözlerini çarpıtarak algı yaratmaya çalıştığını iddia etmektedir. Gazetelerin bu haberleri ile birlikte CHP lideri Kılıçdaroğlu ile MHP lideri Bahçeli Erdoğan'ı eleştirmiş ve onu suçlamıştır. Yeni Akit gazetesi burada Erdoğan'a karşı gelen ve onu eleştiren gazeteleri, muhalefeti; PKK ve FETÖ ile birleştiklerini belirtmiş ve ortak söylem yaptıkları için ihanette bulunduklarını söylemiştir (Taşbaşı ve Gündoğdu, Yeni Akit, 8 Eylül 2015).

Şekil 6. Yeni Akit/ 2015'te Yayınlanan MHP'nin İhanette Birleştiğini Belirten Haber

(Resim 6. Yeni Akit, 16 Ocak 2015)

Yeni Akit ve MHP'yi karşı karşıya getiren bir diğer olay ise, Yeni Akit'in Facebook sayfasında Mustafa Kemal Atatürk'ü darp edilmiş olarak tasvir eden bir illüstrasyonu yayımlanmasıdır. Yeni Akit'in bu paylaşımı üzerine gazeteyi protesto etmek için MHP'li grup Yeni Akit'in binasına gelip protesto etmiştir (T24, 16 Ocak 2015). Yeni Akit'in ertesi gün haberine göre bu grup Yeni Akit binasına taşla saldırdı, küfür etti, bina camlarını kırdı ve kurumun araçlarını tahrip etti. Yeni Akit binasına ve araçlarına zarar veren MHP'li gruba yönelik Yeni Akit "... Kervan yürür" başlığıyla haberi sunmuştur. Bu başlık Türkçede, konuşma veya eylemin doğruyu ve doğru

yolda yürüyenleri etkileyemeyeceği anlamına gelen “it ürür kervan yürür” atasözüne karşılık gelmektedir. Burada MHP’lilere yönelik gerçekleştirilen benzetme dikkat çekici ve aşağılayıcı niteliktedir. Haberin devamında yeni Yeni Akit, zamanın MHP Fatih ilçe başkanı Ali Dinçer Çolak’ı ismen belirtmiş ve eleştirmiştir.

Şekil 7. Yeni Akitte Yayımlanan MHP Aleyhine Haber

(Resim 7. Yeni Akit, 16 Ocak 2015)

2018 AK Parti - MHP yakınlaşmasından önce Yeni Akit'in MHP aleyhine haber yaptığı diğer haberi ise “CHP MHP BDP ve PY Ortaklığı” başlıklı haberidir. Yeni Akit'e göre MHP, PKK ile uzantılı BDP ve terör örgütü olan FETÖ'nün o zamanki ismi Paralel Yapı ile ortaklık kurmuştur. Gene ittifak öncesinde yayınlanmış olan başlığında Yeni Akit haberin devamında, “CHP, MHP, BDP ve Paralel Yapı ortaklığı memleketimiz ve milletimiz için son derece hayırlı olmuştur. Milletimize ve devletimize karşı yapılan bu ortaklık, günümüze göre “şerde ittifak” gibi görülse de geleceğimiz için son derece hayırlı bir sözleşmedir.” “kime karşı buluştular,

kaynaştılar, birleştiler, bütünleştiler, sözleştiler? Hükümetimize ve devletimize karşı.” ifadelerine yer vermiştir (Yeni Akit, 9 Nisan 2014). MHP’yi de kast ederek birleştiğini iddia ettiği FETÖ terör örgütü ve PKK ile uzantısı olan BDP’nin de içinde olduğu bu ortaklık Yeni Akit’e göre iyi olmuştur. Çünkü Yeni Akit’e göre bu parti ve yapılanmalar farklı ideolojilere sahip gibi görünse de aslında temelde amaçları kaos ve kargaşa oluşturmaktır. Haberin devamında zikredilen muhalefetin hükümete karşı oldukları dolayısıyla millete de karşı olduğu kast edilmiş ve hükümet karşıtlığı ile millet karşıtlığı yine bir tutulmuştur (Yeni Akit, 9 Mart 2014).

Yeni Akit’in bir diğer haberi ise “İste Bahçeli DİKTATÖRLÜĞÜ” başlıklı haberidir. Haberin devamında *“Bir ‘dâvâ’ uğruna siyaset yaptığı belirtilen MHP’yi şahsi hırs ve kibirlerine göre dizayn eden Bahçeli’nin diktatöryal tutumu ile ülkücü isimleri ihraç etmiştir.”* Akit’e göre *“Türkeş’in yâdigârı olan partiyi çiftliği gibi yönettiği iddiasıyla sık sık eleştirilen Devlet Bahçeli”* ülkücüleri haksız yere partiden uzaklaştırmıştır (Arslan, Yeni Akit, 29 Temmuz 2015).

2018 sonrası ittifakların kurulmasıyla birlikte, Yeni Akit gazetesinde AK Parti ile Cumhur İttifakında yer alan MHP hakkında söylem dilinin değiştiğini belirtmek gerekir. Yeni Akit gazetesinin MHP’ye yönelik yaklaşımında Sabah gazetesi kadar olumlama yapılmadığı görülmektedir. Ancak 2018’den önceki haber ve içeriklere nazaran MHP ve Bahçeli aleyhine gösterilen negatif dil ciddi ölçüde azalmış ve gazetenin partiye karşı tutumu çok daha normal bir seviyeye getirilmiştir. Gazetede öne çıkan özellik Erdoğan’ı çok yüceltmesi ve odak noktasının neredeyse sadece O’na odaklanmasıdır. Öyle ki Bahçeli ve MHP bunun gölgesinde kalmaktadır. Yeni Akit AK Parti’yi ziyadesiyle öncüllerken MHP’nin tepkisini çekebilecek söylemlerde de bulunabilmiştir. Örneğin, Yeni Akit gazetesinin yazarı Abdullah Şanlıdağ’ın baraj meselesi hakkında konuştuğu yazıda *“Cumhur İttifakı’nın küçük ortağı MHP’nin de yüzde 7 barajına takılması ihtimal dâhilindedir.”* diyerek MHP’ye “küçük ortak” demesi dikkat çekmiştir (Milli Gazete, 2 Mayıs 2022) .

Yeni Akit gazetesinde en büyük dikkat çeken ölçeklerden bir tanesi Erdoğan’ı aşırı derecede öncüllemesi, övgü ve başarıyı Erdoğan’a ithaf ederken Bahçeli ve MHP’yi çok az anmasıdır. Aşağıda (Yeni Akit, 25 Haziran 2018) ve (Yeni Akit, 29 Mayıs

2023) verilen Yeni Akit genel seçimlerinin sonucunun açıklandığı manşet haberlerinde parti kazanılan başarıda MHP'ye hiçbir atıfta bulunmamıştır. Özellikle 2023 seçiminin sonucunda MHP ve Bahçeli kelimeleri bile manşette hiç yer almamıştır. Seçim kazananı olarak Erdoğan tek başına zikredilmiştir ve “Erdoğan’ın zaferi” (Yeni Akit, 27 Kasım 2021) olarak lanse edilmiştir. 2018 seçim sonucuna bakıldığında ise Cumhur İttifakı’nın zaferi yine sadece Erdoğan’a yüklenmiş gibidir. Bahçeli'nin seçim sonucuna dair düşüncesi eklenmemiş, katkısından bahsedilmemiş ancak “oy kullanmadan önce” seçim için söylediği temenni cümlesine verilmiştir. Şüphesiz ki, Cumhur İttifakı’nın ana partisi AK Parti’dir ancak MHP olmasaydı AK Parti gerekli olan çoğunluğa ulaşması mümkün değildi. Bu zafer, MHP’nin AK Parti’yi desteklemesi ile olmuştur. Yeni Akit’in seçim sonrasındaki tutumu MHP ve Bahçeli’yi göz ardı etmesi ve zikretmemesidir.

Şekil 8. Yeni Akit/ Mayıs 2018 Seçim Sonrası Haber

Yeni Akit 5.00 TL (KDV Dahil) KİTİCİ 4.50 TL

Sandığa giden millet 'Güçlü Türkiye' dedi

KANDIL, PENSİLVANYA, ABD, BATI VE EMPERYALİST GÜÇLER SANDIKTA OSMANLI TOKADI YEDİ

7 düvele karşı ERDOĞAN'IN ZAFERİ

Seçim öncesi, Kandil'in teröristlerine 'serbestlik', HDP'ye 'özgürlük', Pensilvanya'nın militanlarına 'göreve iade' vaatlerinde bulunan, halkı gerçekleştirmesi mümkün olmayan vaatlerle kandırıp, kendisine oy vermeden depremzedeleri otellerden atıran Kılıçdaroğlu 16. defa kaybetti.

Cumhurbaşkanlığı 2. tur seçiminde katılım oranı yüzde 85'i bulurken, sandığa koşan vatansever-milliyetçi-muhafazakar seçmen, 'Her alanda tam bağımsız büyük ve güçlü Türkiye' idealıyla Türkiye Yüzyılı'nın temelini atan, verdiği her sözü tutan 'Erdoğan'ı yeniden zafere taşıdı.

BAŞKAN ERDOĞAN YİNE EZDİ BECİTİ

- ABD, AB, Kandil, yertli işbirlikçileri, FETÖ ve cümle terör yandaşının açık desteğini alan Millet İttifakının adayı CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu yüzde 47,84'te kalırken, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın adayı AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan yüzde 52,16 oy oranıyla bir kez daha cumhurbaşkanı seçildi. Millet, karanlık tuzaklara boyun eğmeyip, Türkiye'nin en büyük sorunlarını Başkan Erdoğan'a teslim etti.

KEMAL'E YİNE AÇIK ARA FARK ATTI

- İlk turda rakibi Kılıçdaroğlu'na 2 milyon 500 bin fark atan Erdoğan, katılman yüzde 4 daha gerçekleştirdi 2. turda da 2 milyon oy fark atarak zafere uzandı. İlk turda 51 ilde seçiminin galibi olan Başkan Erdoğan, 2. turda 52 iliden birincisi çıktı. Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu ise ilk turda 30 ilde birinci çıkarken, 2. turda 29 ilde ancak birinciliği göğüsleyebildi.

DEPREMZEDE HESABI KESTİ!

- Depremzedeler, 14 Mayıs'ta gerçekleştirilen ilk tur seçimleri sonrası yaşadıkları hakareti affetmedi. CHP lideri Kılıçdaroğlu, PKK'nın siyasi uzantısı HDP'nin desteğiyle 3 ilde önce çıkarken, felakatin yaşandığı 11'in 8'inde ilk sırada yer alan Başkan Erdoğan, ikinci turda da rakibine karşı eseli bir üstünlük sağladı. Deprem illerinde Erdoğan'a yüzde 75'lere varan oy çıktı.

12. HEZİMETE RAĞMEN BIRAKMIYOR

- Başkan Erdoğan karşısındaki 12. seçim hezimetini yaşıyan Kılıçdaroğlu, "Bu toprakların bir insanı olarak beliflik, be-reket, huzur içinde yaşamı diye müca-dele verdim, vermeye devam edeceğim" diyerek, genel başkanlık koltu-ğuna bırakmayacağına imza etti. İP lideri Meral Akşener ise, Erdoğan'ı yarım ağır tebir etmekle yetindi.

DÜNYA LİDERLERİNDE ERDOĞAN'A TEBRİK YAĞIYOR

* HABERLERİ 7-9-10. SAYFALARDA

CHP'Lİ MİLTANLAR YİNE BOŞ DURMADI

HEM PROVOKASYON HEM OY HIRSIZLIĞI

- Millet iradeyi sabotaj etmeyi alışkanlık haline getiren sosyal medya provokasyonları yine durmadı. Cumhurbaşkanlığı seçimle-rinin ikinci turunda sosyal medya hesapla-rından provokasyon ve manipülatif paylaşımlar yapıldığı için haklarında resmi soruşturma başlatılan 5 şüpheli gözaltına alındı.
- İsmet Seferihisar'da oyunu sandığa atarken, PKK'nın za-fere kazandığını yapan Fatih Portakal ve Yasin Sel Parti san-dık kurulu üyesi Y.D. hakkında suç duyurusunda bulunuldu. Yalova'da sandığa iki zarf atarken suçlu olan eski CHP ilçe Başkanı hakkında tutanak tutuldu.

BALKON KONUŞMASINDA TARİHİ MESAJLAR

Başkan Erdoğan'ın kazandığını duyurmasından ardından sokaklara ve meydanlara dökülen Cumhur İttifakı destekçileri, tarihi zafere doyasıya kullandı. Vatandaşların sevinç gösterileri sabaha dek sürdü.

AYASOFYA'YA TEKRAR SEBİRİ

Başkan Erdoğan'ın seçimi zafere taşıması üzerine on binler Ayasofya'ya akın etti. 86 yıl sonra kutlu mabedi ne millet marifetinden kurtulmuş zafere rücu ettiren Başkan Erdoğan'ın tarihsel zafere tek bir sesle sevinçle kutlanması, Ayasofya'nın ikinci fatihine tepekür etti.

BAY BAY, HESAP İZMANI BAY KEMAL

- "Hesap izmanım" diyen Kılıçdaroğlu'na da göndermede bulunan Erdoğan, "Biz hep 'Bu kutlu yürüyüşü yarımla bırakmamız lazım' demiştik. Biz hep 'Türkiye bize, biz de Türkiye'ye emanettir' demiştik. İlerlemesi buna bir güncü 'bey' da-ha ilave edebiliriz, bay bay, bay Kemal" ifadelerini kullandı.

TARİHİ SEÇİMDEN RENKLİ VE İLGİNÇ MANZARALAR • **CHP'Lİ ÖZTRAK YİNE PROVOKATE ETTİ: SUTU BULANDIRMAYIN** • **FİRARİ FETÖ'ÇÜLER 'BAY KEMAL' GURBETÇİLER 'ERDOĞAN' DEDİ**

(Resim 8. Yeni Akit, 29 Mayıs 2023)

Şekil 9. Yeni Akit/ Haziran 2018 Seçim Sonrası Haber

(Resim 9. Yeni Akit, 25 Haziran 2018)

Yeni Akit'in MHP'ye karşı söylemini Sabah gazetesi kadar olumlu yönde değişmediğini beyan etmiştik. Bununla birlikte Bahçeli hakkında pozitif ve olumlu haberleri de elbette yayımlamıştır. Bunlardan birisi de "Sana da bu yakışır Devlet

Baba” başlığıyla sunduğu haberidir. Söylem dilinin değişikliğine baktığımızda Yeni Akit’in Bahçeli lehine sunduğu en dikkat çekici haberlerden birisi Kahramanmaraş’ın Afşin ilçesinde bulunan bulvara, MHP Genel Başkanı Dr. Devlet Bahçeli’nin ismi verilmesinin üzerine Yeni Akit’in “Sana da bu yakıştırdı Devlet Baba!” demesi ve Bahçeli’ye “baba” şeklinde hitap edilmesidir. Bu hitap günlük Türkçe’ de sevilen, sayılan kimselere karşı kullanılan bir ünlenme şeklidir (Yeni Akit, 4 Eylül 2023).

Bir başka haber ise “Devlet Bahçeli'den takdir toplayan hareket” başlığıyla sunduğu içerik olmuştur. MHP Lideri Devlet Bahçeli’nin, Afganistan'daki Andhoy Türkmenevi Talebe Yurdu'ndaki yeti ve öksüz Türkmen çocuklara bayramlık armağan ettiği için Yeni Akit gazetesi Bahçeli’yi övmüş ve Bahçeliden takdir toplayan hareket diye paylaşmıştır (Yeni Akit, 4 Temmuz 2022).

Yeni Akit gazetesinin söylem değişikliği sadece MHP’ye yönelik olmamıştır. Aynı zamanda Saadet Partisine karşı da gazetenin tutumunda önemli farklılıklar bulunmaktadır. İdeolojik olarak aşırı sağ ve muhafazakâr bir parti olan Saadet Partisi aslında Yeni Akit’in aşırı sağ ve muhafazakâr profiline tamamıyla uymaktadır. Ancak Yeni Akit gazetesi SAADET’i Millet İttifakıyla birlikte muhalif kanatta olduğu için, Saadet Partisini kendi ideolojisine aykırı davrandığı için eleştirmektedir. Yeni Akit gazetesi, Saadet Partisinin millet ittifaka katıldığı için sebebiyle ilgili partiye karşı son ağır dil kullanmış ve partiye yaklaşımını ciddi ölçüde değiştirmiştir. Burada kullanılan en ağır söylemlerden birisi Millet İttifakı’nın içinde olan Saadet Partisi ve Karamollaoğlu’nun da hedef gösterilerek “CHP’nin kuklası” haline geldiğini beyan etmesidir. Yeni Akit Saadet Partisine karşı ciddi eleştirel bir şekilde yaklaşmaktadır. Yeni Akit, SAADET’i Millet İttifakı’na katıldığı için eleştirmekte ve kendi “davasını sattığını” “milliyetçi-muhafazakâr kimliği çöpe atarak CHP’nin hedeflerine hizmet eden bir partiye dönüştüğünü iddia etmektedir (Yeni Akit, 11 Nisan 2023).

Şekil 10. Yeni Akit/ 2018 SAADET'in Davasını Sattığını Söyleyen Haber

Dâvâsını satanlar, avucunu yaladı

Seçime kendi logo ve adayları ile gireceklerini açıklayan Saadet Partisi, DEVA Partisi, DP ve Gelecek Partisi resmen CHP'nin kuklası oldu. Meclis'te grup kurmayı hayal eden minikler, CHP'nin layık gördüğü 3-5 vekil ile avuclarını yaladı.

- Gazeteci Şükrü Sak: "İkbal he-sapları ile kendi partisine ve liderine ihanet eden adamların adım adım sona doğru giden 'libretlik ve hazine' hallerini hep birlikte izliyoruz. Göya yıllarca 'millî değerleri' savunan adamlar, açıklanan listelerde LGBT'lilerle, PKK sevidilerle ve FETÖ ağzıyla konuşanlarla yan yana düştüler. Ne utanç verici bir durum değil mi? Yazıklar olsun!"
- Siyaset Bilimci ve Hukukçu Mehmet Kırmızı: "Açıklanan listelere bakıldığında merhum Erbakan'ın emaneti Saadet Partisi ancak 5 vekil çıkarabiliyor. DEVA ve Gelecek partisi 10 vekilli aşamıyor. Bu üç parti sürecin başından beri iradelerini Kılıçdaroğlu'nun şahsına ipotek ettirmiş durumda. HDP ve FETÖ ile birlikte hareket edip ABD ve İsrail ile aynı safta yer alıyorlar." • 7'DE

Milliyetçi-muhafazakar kimliklerini çöpe atarak CHP'nin hedeflerine hizmet eden yüzde 1'likler umduğunu bulamaz.

AK Parti vizyon belgesini açıklıyor

AK Parti bugün milletvekili adaylarını tanıttı ve Türkiye Yüzyılı'nın ana hatlarını çizecek olan 23 maddelik seçim beyannamesini açıklayacak.

- AK Parti'nin seçim beyannamesi bugün Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Ankara Spor Salonu'nda düzenlenecek programla kamuoyuyla paylaşılacak. Başkan Erdoğan'ın "şahlanış dönemi" olarak adlandırdığı yeni dönemdeki kalkınma yatırımları, demokratik ve sosyal adımlar "Türkiye Yüzyılı" çatısı altında seçim beyannamesinde öne çıkacak. 20 yıllık kazanımların sıralanacağı etkinlik, depremiler nedeniyle sade bir program şeklinde gerçekleştirilecek. • 10'DA

Seçime 13 parti tek değerleri ittifakla giriyor

• HABERİ 10. SAYFADA

MARMARA'DA BALIK TURLERİ S.O.S VERİYOR • ÇİFTLİK BANK'IN KARA KUTUSU KAYA TUTUKLANDI • HDP'NİN 'SÖZLÜ SAVUNMA YOK' K

(Resim 10. Yeni Akit, 11 Nisan 2023)

3.5. 2018 Öncesi ve Sonrası Sözcü Gazetesi: SAADET - MHP

Sol ideolojiye sahip gazete olarak, Türkiye'de en yüksek tiraja sahip olan Sözcü gazetesinin, 2018 ittifaklar yılından önce, aşırı sağ konumunda bulunan Saadet Partisi ile ilişkisi oldukça zayıftı. SAADET'in ittifaklar sürecinde CHP ile işbirliği yapmadan önce Sözcü'nün SAADET hakkında çok fazla haber yapmadığı ve SAADET'in söylemlerini gündeme taşımadığını belirtmekte yarar vardır. Bununla birlikte Sözcü gazetesi Saadet Partisi ve liderlerini düzenli zikrettiği olay genellikle partiye Madımak olayları yıldönümü sürecinde yaptığı haberler olmuştur. Bilindiği

üzere Temel Karamollaoğlu Sivas'ta yaşanan Madımak katliamında Sivas belediye başkanı idi. Madımak Otelinde öldürülenler solcu kesimi temsil ederken otele saldıranlar radikal dincilerdi. Dönemin Sivas belediye başkanı olan Karamollaoğlu da mütedeyyin Refah Yol Partisinden Sivas belediye başkanıydı. Hal böyle olunca, sol cenah tarafından yıllar boyunca Karamollaoğlu'nun katliamda parmağı olduğu veya yardımı engellediği yönünde iddia ve söylemler hep olmuştur. Şüphesiz bu iddiayı daha da ilginç hale getiren şey sağ ideolojiye haiz olan Yeni Akit gazetesi yazarı Kara'nın *"Bu olayın birinci derecede sorumlusu olarak Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu'nun sayılması gereklidir. Çünkü Madımak Otelinde çıkan yangını söndürmesi gereken itfaiye teşkilatı kendisinin emrindeydi. Fakat olayları kışkırttığı iddialarına rağmen hiçbir ceza almamıştır."* şeklindeki söylemidir. Kara'nın bu söylemi Saadet Partisinin Millet İttifakı'na katılmasından sonra dile getirmesi ise dikkat çekici başka bir unsurdur (T24, 7 Şubat 2022).

2018 öncesinde, Sözcünün Madımak katliamının yıldönümünde ele aldığı haber Madımak olayını *"AK Parti ve SAADET'in avukatları savundu"* alt başlığı ile paylaştıktan sonra *"AK Parti ve Saadet'in avukatları savundu Sanıkların avukatlığını üstlenenler arasında olan Refahyol iktidarının Adalet Bakanı Şevket Kazan, bakanlığı sırasında onları hapis hanede ziyaret etti... Geniş avukat listesinde çok sayıda Refah Parti üyesi ve yöneticisi olması eleştiri konusu oldu. Bu avukatlar ilerleyen yıllarda AKP ve Saadet Partisi'ne katıldılar ve içlerinden üst yönetim görevlerine yükselenler oldu."* ifadesiyle paylaşmıştır. Sözcü Madımak olaylarını her ele alışında sanıkların avukatlığını yapan ve ilerleyen yıllarda AK Parti ve SAADET'e katılıp yükselme durumunu ele almış ve isim de zikretmiştir (Sözcü, 2 Temmuz 2014 & 2 Temmuz 2015 & 2 Temmuz 2016).

Sözcü gazetesinde, gazetenin meşhur yazarı Yılmaz Özdil'in SAADET'in Millet İttifakı'na katılmadan önceki senelerde *"Milli Görüş Teşkilatı ve Necmettin Erbakan"* hakkında paylaştığı yazılar dikkat çekicidir. Bu yazılardan *"Achtung"* yazısı Saadet Partisinin ideolojik temeli olan Milli Görüşe dair ciddi eleştiri ve yorumlar içermektedir. Özdil, *"Achtung"* yazısında Cemalettin Kaplanı ve Onun Milli Görüş teşkilatı ile ilişkisine dair iddialar ön plana atmıştır. Kaplan, özellikle 80li ve 90lı yıllarda Almanya'da İslami hareketleriyle ünlenmiş anti-Atatürkçü ve

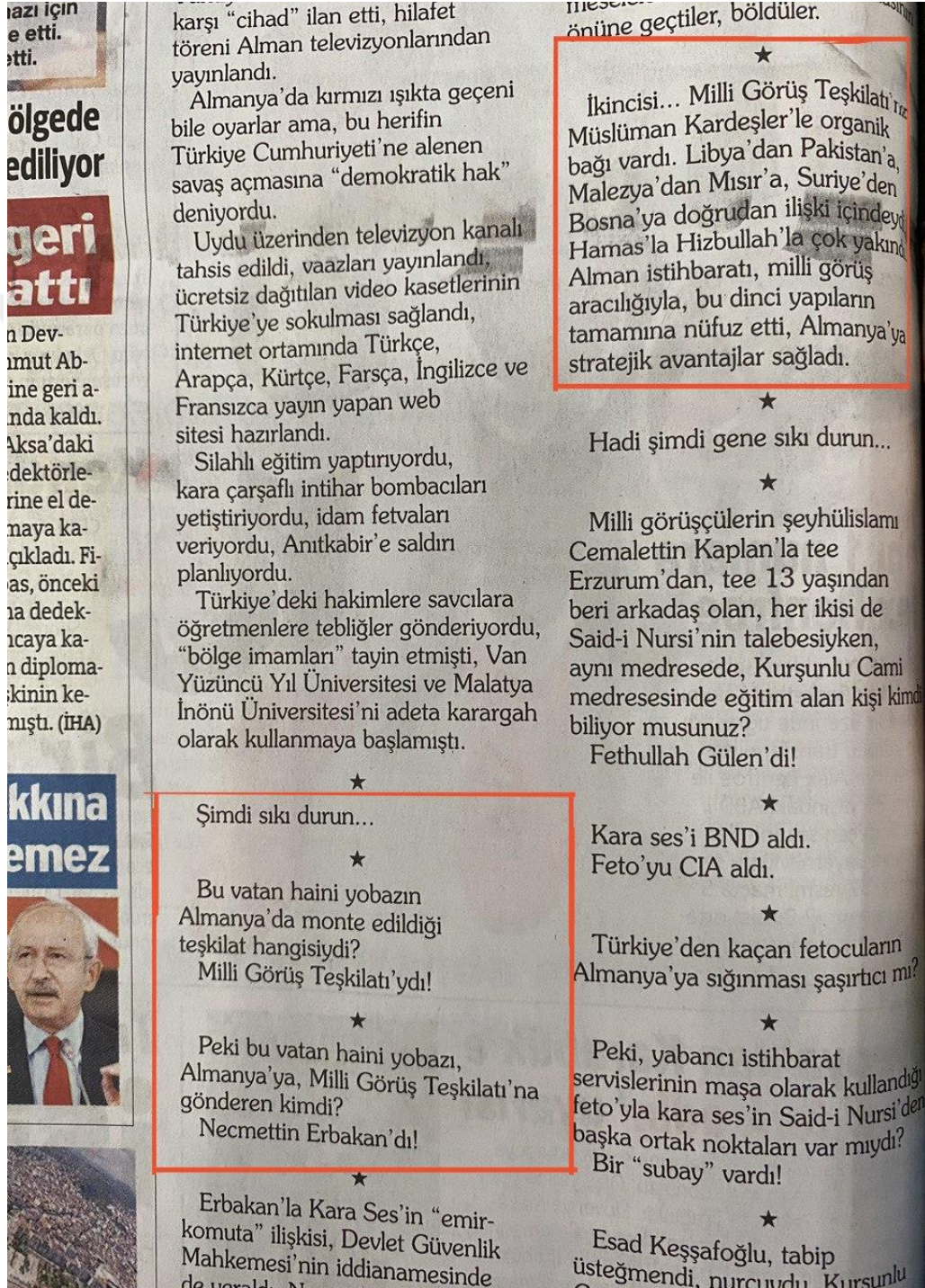
Atatürk maketlerini idam ettiren radikal aktivistti (Özdal, 17 Mayıs 2017) hatta 1998'de Kaplan yanlıları Anıtkabir'e saldırı düzenlemeyi planlamış ancak gerçekleştiremediklerini belirtmiştir (Milliyet, 11 Şubat 1998). Yani Kaplan, bu denli radikal ve anti- Atatürkçü bir şahıstı, tehlikeli sayılabilecek bir karakterdir. Özdi yazısında Kaplan ile Milli Görüş ve Erbakan arasındaki ilişkiye değinmiştir. Yılmaz Özdi yazısında *“Kaplanı, bu vatan haini yobazın Almanya'da monte edildiği teşkilat hangisiydi? Milli Görüş Teşkilatı'ydı! Bizzat Erbakan'ın talimatıyla Avrupa Milli Görüş Teşkilatı'nın “fetva komisyonu reisi” yapıldı. Yani... Kara Ses denilen yobaz, kendisine “halife” rolü biçilene kadar, milli görüşçülerin “şeyhülislamıydı.”* diyerek SAADET'in dayandığı temel olan Milli Görüş teşkilatı ile Kaplan arasında doğrudan bir ilişki iddiası ortaya atmıştır.

Özdi yazısının devamında, Almanya'nın Milli Görüşçüleri 1970'li yılların başında koruyup kolladığını ve büyüttüğünü iddia etmiştir. Özdi, Milli Görüş Teşkilatı, FETÖ ve Almanya arasında kesişim noktasından bahseder. Buna göre, Kaplan ile çocukluğundan beri arkadaşlık yapıp Kurşunlu Medresesinde okuyan kişi Fethullah Gülen'dir. Almanya ise Kaplan'ın ve Gülen'in kesiştiği bir noktadır çünkü Almanya bu iki şahsın faaliyetlerine izin vermiş ve müsamaha göstermişti. Özdi'e göre Almanya Ortadoğu'da çıkarlarını koruyabilmek için Millî Görüş güdümünde Kaplan'ın faaliyetlerini kolaylaştırıyordu. Aynı nedenle Almanya FETÖ'nün faaliyetlerine de ılımlı durmuş ve neticede firarileri kabul etmiştir.

Özdi Almanya'nın İslami görünümlü yapılanmalara oldukça kolaylık sağladığını belirtmiş, FETÖ firarilerinin Almanya'ya kaçma nedeninin ise bu temele dayandığını iddia etmiştir. Hatta yazısının devamında *“birbirlerine rakipmiş gibi, hasımmış gibi görünseler de FETÖ'nün, kaplanın ve milli görüşün kesiştiği nokta Almanya'dır ”* demiştir (Özdi, 23 Temmuz 2017). Bu cümle Milli Görüş aleyhine dikkate alınabilecek bir cümledir. Özdi, açık bir şekilde alaka olduğunu beyan etmese de Milli Görüş'ün desteklediği Kaplan ve Gülen'in çocukluk arkadaşı olduğunu söylemesi, Almanya, FETÖ ve Milli Görüşçüler arasında sürekli bir kesişimden dem vurmasının ardından, “birbirine hasımmış, düşmanmış gibi görünse de “ ifadelerini kullanması “birbirine düşmanmış gibi görünseler de aslında ilişkileri, ortaklıkları var” demek istediğini ancak bunu açıkça demediğini söyler gibidir. Özdi, İslami

görünümlü olan FETÖ - Kaplan teşkilatları ve Milli Görüş arasında çağrışım yapmaya çalışır gibi durmaktadır.

Şekil 11. Sözcü / 2017 Milli Görüş Hakkında Yayımlanan Olumsuz İçerikli Köşe Yazısı

(Resim 11. Özdi, Sözcü, 23 Temmuz 2017).

Özdil, “vatan haini yobaz Kaplan’ın” desteklediği Milli Görüş teşkilatını sert bir şekilde eleştirirken, Millet İttifakı’nın kurulmasından ardından Milli Görüş’e dair yorumları değişmiştir. 21 Haziran 2018’de kaleme aldığı ”Henüz sandığa gitmedik ama çoktan kazandık” isimli yazısında Milli Görüş hakkında oldukça olumlu bir dil kullanmaya başlamıştır. Siyasi atmosfer dolayısıyla CHP ve SAADET’in birleşiminden bahseden Özdil, SAADET ve CHP’nin kaynaşmasının sonucu olarak “Atatürkçülerin Milli Görüşçüleri kazandığını, Milli Görüşçülerin ise Atatürkçüleri kazandığını” belirtmiştir. Şüphesiz ki kazanılan şey, kıymet verilen şeydir. Özdil, SAADET - CHP ittifakından önce Milli Görüş’e önem vermiyor ve yukarıdaki gibi sert bir dille eleştiriyordu. Ancak Özdil’in, SAADET’in Millet İttifakı’na katılmasıyla birlikte Milli Görüşçüler ve Atatürkçüler arasındaki yakınlardan oldukça memnuniyet duyduğu ve bunu desteklediği görülmektedir. Bu yakınlardan dolayısıyla seçimi kazanmadan kazandıklarını belirtmektedir çünkü bu iki zıt kutup birbiriyle kaynaşmıştır. Bununla birlikte Özdil yazısının devamında “*Atatürk kurtuluş değerlerinizdir, Atatürk kahramandır. Cumhuriyet bütün mazlumların şemsiyesidir*” diyen Saadet Partisi genel başkan yardımcısı Aydın için yazısında “Aydın sırtıma binsin Kâbe’ye kadar taşıyım” demiştir (Özdil, 21 Haziran 2018). 2018’den önce bir Sözcü gazetesi yazarının SAADET partili veya Milli Görüşçü - muhafazakâr birini "sırtında Kâbe’ye kadar" taşıyacağını söylemesi tahayyül bile edilemeyecek bir söylemdi. Ancak ittifakların kurulması, bunu mümkün kılan bir araç olmuştur. Bu arada Özdil’in, Birol Aydın’ı sırtında götürülecek bir yer olarak, Müslümanların kiblesi olan Kâbe’yi seçmesi de enteresan bir seçimdir. Yazar, muhafazakâr partiye mensup bir siyasinin Atatürk’ü övme ve cumhuriyeti yüceltmesinin karşılığı olarak, Müslümanlar için en kutsal yer olan Kâbe’ye götürmeyi uygun bulmuştur.

Şekil 12. Sözcü/ 2018’de Milli Görüş ve SAADET Hakkında Yayımlanan Olumlu İçerikli Köşe Yazısı

(Resim 12. Özdil, Sözcü, 21 Haziran 2018)

İttifakların kurulmasından önce, Sözcü gazetesinde SAADET'i ilgilendiren bir diğer yazı ise yine Özdil (7 Haziran 2016) tarafından ele alınan "Muhammed Ali" başlıklı yazıdır. Bu yazı Saadet Partisinin dayandığı temel olan Milli Görüş teşkilatının kurucu lideri konumundaki Necmettin Erbakan hakkındadır. Necmettin Erbakan bütün Milli Görüş partilerinin en önemli aktörü olmuş ve hatta sadece ismi Milli Görüş partilerinden bile daha fazla iz bırakmış bir siyasetidir. 1976 yılında Muhammed alinin İstanbul'u ziyaretinde, Muhammed Ali'nin Erbakan ile ilişkisini anlattığı bu yazısında Özdil, Erbakan'a karşı oldukça iğneleyici bir dil kullanmıştır. Erbakan, Dünyanın en etkili figürlerinden olan Muhammed Aliyi karşıladığı ve konula girdiği için, Erbakan hakkında *"Hangisinin dünya ağır sıklet boks şampiyonu olduğunu tanımasan, Foreman'ı Erbakan'ın nakavt ettiğini zannederdin, o derece kasılıyordu."* demiştir. Özdil yazısının devamında, *"... efsane sporcunun Türkiye'de badem siyasetine alet edildiği gündü... Muhammed Ali'nin sadece kendilerine ait olduğunu ilan ediyorlardı..."* diyerek Muhammed alinin Türkiye'de badem siyasetine alet edildiğini belirtiyordu. "Badem siyaseti" kavramı, Özdil'in yazılarında genellikle siyasal İslam'ı sarkastik bir şekilde açıklamak için kullanılır ve aynı zamanda Özdil, "badem" kelimesini kullanarak siyasal İslam'ı küçümser de. Burada Necmettin Erbakan'ın da badem bıyıklı olduğunu dikkate almak gerekir. Özdil, yazısının devamında yerli boksör Cemal Kamacı'ya da atıfta bulunmuştur. Kamacı, 1970li yılların sonunda etkili bir boksör olarak boy gösteriyordu. Özdil'e göre Kamacı, esi Milli Görüş partisi olan Milli Selamet Partisi üyeleri tarafından kandırıldı, AK Parti şenliğine getirildi, kürsüye çıkarıldı. Bu esnada, Erbakan emrivaki yaparak Kamacı'ya "seni il başkanı yapacağız" diyerek Kamacı'yı istemediği halde siyasetin göbeğine attı ve Kamacı'yı Milli Selamet Partisi'nin il başkanı yaptı. Özdil'e göre Erbakan, Kamacı'nın etkisini kullanmak istiyordu ve onu oyunu getirerek bir anda siyasetin merkezine yerleştirdi.

Sözcü'nün Saadet Partisine yönelik olumlu yönde değişen bir diğer içerik ise Sözcü yazarı Doğru'nun (11 Haziran 2018) "dip dalga sayesinde ordu Kandil'e bayrak dikeyor" başlıklı yazısıdır. Doğru, Karamollaoğlu'nun ittifaka katılmasının ardından Millet İttifakı üyeleri hakkında yorum yaptığı yazısında Muharrem İnce'ye öğretmen, Meral Akşener'e "anne" yakıştırması yaparken Karamollaoğlu'na "Temel Dede" sıfatını kullanmıştır. Doğru, muhalif liderlere aile üyeleri sıfatlarıyla benzetme

yaparak muhalefeti aile gibi yani daha samimi bir şekilde göstermeye çalışmıştır. Burada Temel Karamollaoğlu'na da dede diyerek, Karamollaoğlu hakkında sevimli ve tatlı bir çağrışım yapmaya çalışmıştır. Yazının devamında doğru, Karamollaoğlu hakkında *“Temel Karamollaoğlu: ... kahkaha atabilen, "kurtar bizi Temel Dede" diye karşılanan, demokrasi bahçesinde yeni bir çiçek oldu.”* diyerek Karamollaoğlu hakkında oldukça romantik ve olumlayıcı bir söylem kullanmıştır. Sözcü gazetesinde Milli Görüşçü bir siyasinin kurtarıcı olarak addedilmesi 2018 öncesindeki Sözcü gazetesi yayın anlayışında olanaksız bir sıfat olabilirdi. Netice itibariyle, 2018 öncesinde Milli Görüş demek yobaz ve gerici, dolayısıyla da Türkiye'yi kurtarıcı değil aksine bitirici bir anlayıştı. Aynı şekilde bir Milli Görüşçünün çiçek olarak nitelendirilmesi de ziyadesiyle romantik bir sıfattır.

Dip dalga sayesinde ordu Kandil’e bayrak dikeyor!

Her seçim, demokrasiyi biraz daha geliştiriyor. Bu seçimler, demokratik bilincin ilerlemesinde kocaman bir adım oldu. Tek Adam’ın tek sesi karşısında çok sesli yeni liderler (Muharrem Öğretmen- Meral Anne-Temel Dede) kazandık. Yeni liderler, iktidarı değiştirmeye kararlı olan dip dalgayı kavramayı başardılar. İktidar ise patlayan dip dalgayı kessin diye Kandil’e bayrak dikme hareketini, seçimden önceye çekti.

Özetle!
Bu kadar yıl sözü edildi. Bu kadar yıl beklendi. İktidarın cumhurbaşkanı adayı Tayyip Erdoğan’ın bu seçimde yüzde 60-65 oy alacağı beklentisini neredeyse yüzde 40’ın altına indiren dip dalgayı kırmak için Türk Ordusu’nun Kandil’e bayrak dikme planı seçimden önceye çekildi. Hava bombardımanı başladı. Ardından füzelerle dövme. Sonra Kandil zapt edilecek. Böylece cinayet işleme şebekesi haline gelmiş PKK’nın siyasetteki ağırlığı da iyice azalacak. Dip dalga sayesinde.

★★★
Kandil’e bayrak dikmek, dip dalgayı kıran etkisi yaratıp, Tayyip Erdoğan’dan kopmuş bir bölüm seçmeni geri getirir mi?
Sanmıyorum. Ordu görevini yapmış sayılacak. Çünkü “**dip dalgayı başlatan; Tayyip Erdoğan’a karşı başlayan kızgınlığın, kırgınlığın büyümesi**” oldu. Dip dalgayı yeni liderlerin ortaya çıkması değil bizzat Tayyip Erdoğan’ın 3 hatası başlattı, hızlandırdı.
1- Tek Adam olmayı seçti.
2- Saraylar yaptırdı.
3- Kendini generale alkışlattı.
Bütün kararlar, sonunda onun iki dudağı arasında çıkan sözle alınır oldu. Gecekonududan geldiğini unuttu, pahalı, israf yüklü, şatafatlı saray yaptırdı. En son muhtarları Saray’da topladığında, “Saray’ın mutfağı müthiş...” bile dedi. Bizim coğrafyamızda Ortadoğu liderleri kendilerini generallere alkışlatıyordu. Tayyip Erdoğan da bir siyasi iftar sofrasında kendini

Necati DOĞRU
necatidogru@sozcum.com Fax: 0212 471 22 30

korgenerale alkışlattı ve bunu savundu.
Dip dalgayı kendi başlattı.

★★★
Muharrem İnce:
Türkiye’nin yeni bir lideri oldu. Dip dalga sayesinde pişiyor, olgunlaşıyor.
Meral Akşener:
Türkiye demokrasisi, yeni bir parti kuran ve kitle desteğı bulan kadın lider kazandı. O da dip dalga sayesinde yükseliyor.

Temel Karamollaoğlu:
Beyaz sakallı, kahkaha atabilen, “önce adalet” diyen “Kurtar bizi Temel Dede” diye karşılanan demokrasi bahçesinde yeni bir çiçek oldu.

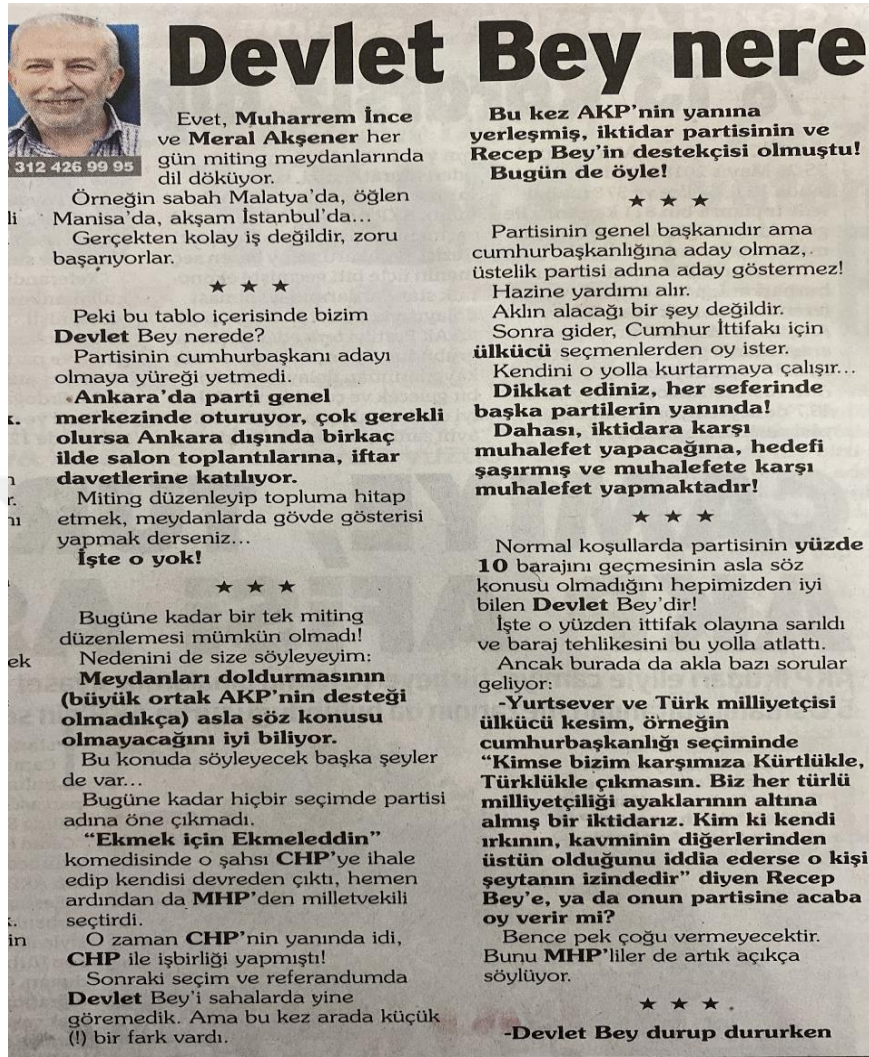
★★★
Göreceksiniz. Dip dalga değiştirecek! Türkiye kazançlı çıkacak. Demokrasimiz jleri adım atacak. Biz Ortadoğu ülkesi olmayacağız.

(Resim 13. Doğru, Sözcü, 11 Haziran 2018)

Sözcü gazetesinde, İttifakların kurulmasıyla birlikte muhalif olan Millet İttifakı yerine Cumhur İttifakı’na katılan MHP yönünde kullanılan söylem negatif yönde seyir etmiştir. İttifaklar sonrasında dile baktığımızda Sözcü gazetesi yazarı Çölaşan, "Devlet bey nerede?" başlıklı yazısında Bahçeli’nin 2018 seçimlerine rağmen siyasi arenada olmamasını eleştirmiştir. Çölaşan, Bahçeli’nin bilinçli bir şekilde siyasi arenada varlık göstermediğini ve “Erdoğan’ın arkasında kalmayı” tercih ettiğini

belirtmiştir. Çölaşan'a göre bunun sebebi ise "Bahçeli'nin cumhurbaşkanı adayı olmaya yüreğinin yetmemesi" yani korkmasıdır. Bununla birlikte Çölaşan'a göre Bahçeli'nin bir tek miting bile yapmamasının nedeni" büyük ortağı AK Parti'nin desteğı olmadığı müddetçe asla miting meydanlarını dolduramayacağını" bilmesidir. Çölaşan Bahçeli'yi arka planda kalıp sorumluluk almamakla, sorumluluk almaktan kaçınan bir yapıda olmakla suçlamıştır. Ona göre 2015 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhalefetin adayı olan "ekmek için Ekmeleddin komedisinde" Ekmeleddin İhsanoğlu'nu destekleyen ancak sonrasında bütün yükü CHP'ye ihale eden MHP'dir, bununla beraber MHP kendi partisinden milletvekili seçtirmiştir. Çölaşan, MHP'nin her seçim başka bir partinin yanında olduğunu söyleyerek, Bahçeli'nin sürekli taraf değıştirdiğini ima etmiştir (Çölaşan, 8 Haziran 2018).

Şekil 14. Sözcü / 2018’de Yayımlanan Bahçeli Hakkında Olumsuz İçerikli Köşe Yazısı

(Resim 14. Çölaşan, Sözcü, 8 Haziran 2018)

3.6. 2018 Öncesi ve Sonrasında Birgün Gazetesi: SAADET

Sol ideolojiye sahip gazete olarak, Türkiye’nin önemli gazetelerinden olan Birgün gazetesinin, 2018 ittifaklar yılından önce, aşırı sağ konumda bulunan Saadet Partisi ile ilişkisi oldukça zayıftı. SAADET’in ittifaklar sürecinde CHP ile işbirliği yapmadan önce Birgün’ün SAADET hakkında çok fazla haber yapmadığı ve SAADET’in söylemlerini gündeme taşımadığını belirtmekte yarar vardır. Bununla birlikte Birgün gazetesinin Saadet Partisi ve liderlerini düzenli zikrettiği olay

genellikle partiye Madımak olaylarının yıldönümü sürecinde yaptığı haberler olmuştur.

1993 yılında gerçekleştirilen Sivas katliamı üzerine yazı yazan Birgün gazetesi yazıyı “yobazlara zamanaşımı şemsiyesi” başlığında ele almıştır. Alevi sosyalistlerin öldürüldüğü katliamda radikal İslamcılar suçlanmıştır. Haberin devamında Sivas katliamında suçlanan ancak net bir ceza alamayan üstelik zamanaşımına uğradığı gerekçesiyle kapatılan davaları incelenmiştir. Gazete sanıklara avukatlık yapan avukatlara bakmış ve avukatların yapanların devlet ve hükümette önemli kademelerde bulunduğunu belirtmiştir. Avukatlığını yaptığını belirtip suçladığı kişileri partiler ile zikretmiştir. Bunların arasında çoğunlukla AK Parti üyelerini zikrettiği gibi eski SAADET ilçe başkanı Şevket kazanı, Eski RP Milletvekili ve eski Adalet Bakanı; Av. Halil Ürün’ü ismen zikretmiştir. Birgün’ün Madımak Katliamının sanıklarının avukatlığını yapan ve sonrasında mevki ve makam elde ettiği avukatların bağlı oldukları partileri açıklarken sadece AK Parti ve Saadet Partisi’nin isimlerini zikretmiştir (Birgün, 14 Mart 2012).

Birgün yazarı Ünal Özmen 2015 "AKP’ye oy vermek İslam’ın altıncı şartı olursa" yazısında AK Parti’ye ve Onun Milli Görüş cephesindeki selefi olan Refah Partisi ve Saadet Partisine değinmiştir. Özmen, "*Refah, Saadet, AKP; daha doğrusu İslamcı siyasetin, seçmenini garantiye almak için Kuran’a el bastırıp yemin ettirdiğini*" belirtmiş ve bu partilerin politik arzularını gerçekleştirmek için seçmenlerine Kur’an-ı Kerim’e el basarak yemin ettirdiğine dair ilginç bir iddiada bulunmuştur (Özmen, 6 Kasım 2015). İddianın yöneltildiği partiler milliyetçi - muhafazakâr kimlikleri ile ön plana çıkan partiler olduğu için seçmenlerini kutsal kitap el bastırarak kendilerine oy vermeye zorladığına yönelik bir iddia oldukça ilgi çekicidir. Zikredilen partilerden ikisi de Milli Görüş partileridir; biri Saadet Partisi diğeri ise Saadet Partisinin selefi olan Refah partisidir. Saadet Partisi mevcut dönemde siyasi İslam çizgisinde en ağır basan partiydi. Muhafazakâr yönü en ağır basan parti olarak SAADET’in böyle bir iddianın içinde bulunması dikkat çekicidir.

Birgün gazetesini en büyük eleştirilerinden biri de İslami değerlere karşı takındığı eleştirel ve aşağılayıcı tutumdur. Çarşaf kelimesi bazı Müslüman kadınlar tarafından kullanılan bir tesettür şeklidir. Kara çarşaf ifadesi, çarşafın zaten siyah bir renk

olması hasebiyle kullanılan bir tamlama olsa da eleştirel anlamda küçümseyici ve alaycı bir tavrı içerir. 2008 yani AK Parti ve Erdoğan öncülüğünde başörtülü öğrencilerin üniversiteye girme serbestinin tanınmaya çalışıldığı yılda CHP lideri Baykal İstanbul Sultangazi’de çarşafly bir kadına CHP rozeti takmıştı (Yeni Şafak, 30 Kasım 2008). SAADET başkanı Numan Kurtulmuş da bu olay üzerine Baykal’a seslenmiş ve “Baykal ikinci hamleyi yapıp, başörtülü kızlarımıza üniversite kapısını açmalı” diye beyanda bulunmuştur. Birgün’ün bu beyan üzerine kullandığı söylem oldukça dikkat çekicidir. Birgün, 9 Aralık 2008 köşe yazısında *“CHP lideri Deniz Baykal’ın "kara çarşafly" kucaklama operasyonuna bir destek de Saadet Partisi’nden geldi. Böylece çarşafly açılımı parti içinde büyük tepki çeken Deniz Baykal’a dinci kesimden gelen desteğe bir yenisi daha eklenmiş oldu.”* ifadesini kullanmıştır (Birgün, 9 Aralık 2008). Burada şüphesiz en dikkat çeken ifade “kara çarşafly kucaklama operasyonu ”dur ve bu “operasyona” dinci kesim olan SAADET’ten destek gelmiştir. Dinci kesim ifadesi ile Saadet Partisi işaret edilmiştir. Türkiye’de dindar kesim yerine “dinci kesim” ifadesi küçümseme ve alay etme maksadıyla kullanılmaktadır. Birgün gazetesi, “çarşaf kucaklama operasyonunu” destekleyen SAADET’i kullandığı “dinci kesim” ifadesi ile küçümsemektedir.

Şekil 15. Birgün / 2008'de SAADET'i Dinci Olarak Yayımlayan Haber

(Resim 15. Birgün, 9 Aralık 2008)

Birgün'ün Ergenekon davası ile darbenin olabileceğini vurguladığı 2008 yazısında AK Parti'yi sert duruşundan ötürü eleştirmekte ve dış bileliğini beyan etmektedir. Malum Ergenekon davasından önce AK Parti kapatma davasıyla karşı karşıya gelmişti. Burada Birgün gazetesi AK Parti'nin kapatılma davasının intikamını almak için Ergenekon davasını başlattığını iddia etmiştir. Bunu yaparken de AK Parti'nin,

Saadet Partisinin selefi olan Refah partisi gibi “mazlum rolünü oynamadıkları” ve dış bilediklerine yönelik açıklama yapmıştır (Birgün, 25 Mart 2008). Buna göre, Birgün gazetesi nezdinde, Saadet Partisi mazlum rolü oynayan ve mazlum rolü oynayarak siyasetini sürdüren bir partidir.

2018 senesi ittifakların kurulmasıyla ve SAADET’in hükümet ittifakı yerine muhalif cenahta olan Millet İttifakıyla birlikte olma kararının ardından Birgün’de SAADET hakkında ele alınan haberler sayı bakımından oldukça yükselmiş ve nitel bakımdan ise dil oldukça yumuşamıştır. Birgün gazetesi Yaşar Aydın, 2018 seçimleri yaklaşırken AK Parti’ye karşı milleti ittifakı adaylarını tanıtmıştır. Akşener ve İnce’nin de tanıtıldığı "güçlü adaylar, zor günler" başlıklı yazısında Saadet Partisini Milli Görüş ekseninde tanıtmıştır. Birgün, Milli Görüş mirası ile SAADET’in önemli ve etkili bir parti olduğunu işaret ederek SAADET’i tanıtmıştır. Aydın, *"AKP içinde yaşanan haksız zenginleşme, lüks yaşam isteği ve doğallığında gelen ‘değerlerden uzaklaşma’ eleştirileri 50 yıllık Milli Görüş geleneğini yeniden parlattı. Meral Akşener beyaz AKP’lilerin adresi olurken Saadet Partisi de Milli Görüş davasına inanan AKP’liler için çekim merkezi olmaya aday."* demiştir (Aydın, 4 Mayıs 2018). 2015 seçimlerinde gazetenin sayfaların yer bulamayan SAADET’i 2018’e geldiğimizde, muhalefetin en önemli partileri ve adayları ile gazetede zikredildiği görülmektedir. Bununla birlikte Birgün, AK Parti’de var olduğunu iddia ettiği ahlaksız zenginleşme, lüks yaşam ve değerlerden uzaklaşma gibi kötü yönelimler karşısında SAADET’i adres göstererek, Saadet Partisi’nin bunlardan beri olduğunu ima etmiş ve bu partiyi seçimde tavsiye edilen partiler arasında göstermiştir.

Şekil 16. Birgün / 2018'de Milli Görüşü Bir Değer Olarak Gösteren Haber

(Resim 16. Aydın, Birgün, 4 Mayıs 2018).

Birgün gazetesinin yaklaşan 2018 genel seçimleri nedeniyle SAADET'in önemini aksettirdiği diğer yazı ise Sağlar'ın "Demokrasi yerelden başlar" yazısı olmuştur. Sağlar, "Türkiye'nin iç ve dış politikada, ekonomide, eğitim ve sağlık gibi alanlarda içine girdiği çıkmazı aşmak için, geniş bir toplumsal mutabakata ihtiyacı vardı.

Millet İttifakı, ... toplumsal barış ve huzur projesi için ilk adımı atmayı başardı. CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti, huzur için en önemli şeyin 'barışma niyeti' olduğunu ortaya koydu." diyerek (7 Haziran 2018), Türkiye'nin iç ve dış politikada, ekonomide, eğitim ve sağlık gibi alanlarda AK Parti nedeniyle çıkmaza girdiğini ve bu durumdan ötürü mutabakata ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu sorunlara çözüm bulucu aktörler ise Millet İttifakı içerisinde bulunan CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi olmuştur. Sağlar SAADET'in de zikredildiği bu ortaklığın barış ve huzur projesi için ilk adımı attığını belirtmiştir. Birgün gazetesi tarafından, kendi seçmeninden alacağı oyu garantilemek için Kur'an-ı Kerim'e el bastırıldığını iddia edilen Saadet Partisi, Birgün'de seçimde önemli adaylardan biri olarak boy göstermiştir. Sağlar'a göre SAADET'in de içinde bulunduğu bu şürekâ huzur için en mühim olan hususun barışma olduğunu belirtmiştir.

Şekil 17. Birgün / 2018'de SAADET'in Toplumsal Barış ve Huzur İçin Mutabakat Kuran Partiler Arasında Zikredilmesi

(Resim 17. Sağlar, Birgün, 7 Haziran 20)

3.7. Bölüm Değerlendirmesi

İttifak öncesi ve sonrası süreçteki gazete haberlerinin partilere yaklaşımının nitel olarak incelendiği bu bölümde, gazetelerin belirli partiler için söyleminin değiştirdiği görülmektedir. 2018 öncesinde eleştirilen ve yerilen bazı parti ve parti liderlerine 2018 sonrasında katıldıkları ittifak sayesinde çok daha olumlu yaklaşıldığı, haklarında pozitif yönlendirmelerin gerçekleştirildiği haberler görülmüştür. Bununla birlikte 2018 öncesinde hakkında pozitif ve olumlayıcı haberlerin üretildiği partilerin, ittifaka katıldıktan sonra aynı gazeteler tarafından ciddi eleştiriye maruz kaldığı tespit edilmiştir. Sağ ideolojik konumda bulunan Sabah ve Akit gazetelerinde bu tespite dair somut haberler bulunmaktadır. İttifaka katılmadan önce iktidar AK Parti'ye karşı ateşli muhalif yapan MHP, Sabah ve Akit gazetelerinde oldukça eleştirilen ve yerilen bir partiydi. Ancak Bahçeli önderliğinde MHP'nin, Cumhurbaşkanlığı İttifakı'na katıldıktan ve AK Parti ile ortaklık kurduktan sonra bu gazetelerdeki yansıması pozitif yönde değişmiştir. Bu gazetelerde Bahçeli ve MHP lehine haberler basılmış ve pozitif yönlendirmeler yapılmıştır. Burada Sabah gazetesinin MHP ve Bahçeli lehine yaklaşımının çok daha olumlu yönde değiştiğini, Akit gazetesinin ise yine olumlu yönde değişmekle beraber Sabah gazetesi kadar pozitif yönlendirme yapılmadığı görülmüştür. Gene bu gazetelerde söylemi değişen diğer parti SAADET olmuştur. Yukarıda denildiği gibi SAADET gazetesi düşük oy oranından dolayı çok fazla gündeme getirilen bir parti değildi. Bununla birlikte 2018'de Millet İttifakı'na geçtikten sonra bu gazeteler SAADET'e oldukça önem vermiş, SAADET hakkında çıkardıkları haber sayısını arttırmışlardır. Ancak AK Parti'ye muhalif kanatta, Millet İttifakı'na katılan SAADET bu gazetelerde çok ciddi eleştiriye maruz kalmıştır. Hatta Akit tarafından “davasını satan parti” olarak nitelendirilen SAADET hakkında ciddi eleştiriler getirilmiştir. Bu gazetelerin SAADET'e yaklaşımı dramatik bir şekilde olumsuz yönde seyretmiştir.

Sol ideolojik konumda bulunan Sözcü ve Birgün gazeteleri incelendiğine ise bu gazetelerde yine MHP ve SAADET hakkında kuvvetli bir dil değişiminin olduğu saptanmıştır. 2018 öncesinde, muhalif kanatta bulunması hasebiyle MHP lideri Bahçeli'nin sözlerine yer veren, onu tasdik eden bu gazeteler Cumhurbaşkanlığı İttifakı'na katılmasıyla birlikte ilgili parti ve liderine çok ciddi eleştiriler getirmiştir. Sözcü gazetesinde MHP lideri Bahçeli'nin korkaklıkla anıldığı yazılar dahi olmuştur.

Ancak şüphesiz ki bu gazetelerde yaklaşımı en fazla değişen parti SAADET olmuştur. Aşırı sağ, muhafazakâr ve mütedeyyin duruşuyla bilinen Saadet Partisi bu gazetelerde İslamcı diye nitelendiriliyor ve bir yerde gericiliğin temsilcisi olarak nazar ediliyor. Ek olarak SAADET'in düşük oy oranı bu gazetelerde neredeyse hiç yer alamamasına sebep oluyordu. SAADET'in geldiği Milli Görüş ideolojisinin özellikle Sözcü de çok fazla eleştirildiği görülmektedir. Ancak SAADET'in 2018'de Millet İttifakı'na katılması ile birlikte bu gazetelerde mezkur parti hakkında pozitif yaklaşımlar oldukça kuvvet kazanmıştır. SAADET'in görünürlüğü artmıştır, SAADET lideri Karamollaoğlu'nun demeçlerine yer verilmiştir. 2018 öncesinde yerilen Milli Görüş ideolojisi bu gazetelerde kazanılan bir değer olarak yorumlanmıştır

Zikredilen gazete ve mezkûr partiler arasındaki ilişkinin, zaman içerisindeki değişiminin en büyük sebebi hiç şüphesiz kurulan ittifaklar olmuştur. İttifaklarla birlikte kartların yeniden dağıtıldığı Türk siyasetinde 2018 öncesi övülen partilerin yerildiği, hiç anılmayan yahut hep eleştirilen partilerin ise göklere çıkarıldığı gözlemlenmiştir.

Aynı gazetelerdeki tutum değişimine bakıldığında; mezkûr gazetelerin ittifak temelli hareket ettikleri görülmüştür. Gazetelerde ele alınan partiler, gazetenin desteklediği ittifak grubundaki konumuna göre eleştirilmiş veya desteklenmiştir. Sağ ideolojik konumda bulunan Sabah ve Yeni Akit gazetesi, partileri AK Parti liderliğindeki Cumhur İttifakı'na dâhil olanlar ve onun karşısında olanlar şeklinde ayırmıştır. Bu muhafazakâr gazeteler ideolojik olarak kendilerine yakın olsa da, Cumhur İttifakı'nın rakibi olan Millet İttifakı'na katılan Saadet Partisi'ni ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Aynı şekilde, ittifaklardan önce MHP'yi eleştiren bu gazetelerde, Devlet Bahçeli ve MHP lehine ciddi bir olumlama yapıldığı görülmüştür. Burada, sağ konumdaki gazetelerin salt ideolojiye göre hareket etmedikleri, ancak kendilerine yakın hissettikleri AK Parti ve onun şekillendirdiği ideolojik duruşa göre hareket ettikleri saptanmıştır.

Sol ideolojik konumdaki Sözcü ve Birgün gazeteleri de ise Millet İttifakı'na dâhil olanlar ve ona muhaliflik eden partilere karşı tavır almıştır. Bu gazetelerdeki en dikkat çekici unsur, Saadet Partisine yer vermeleri, parti ve parti lider Karamollaoğlu'nu gayet olumlu bir şekilde ele almalarıdır. İdeolojilerine tamamıyla

zıt konumda olduğu halde, bu gazetelerde Saadet Partisinin olumlandığı görölmektedir. Burada özellikle Sözcü gazetesine baktığımızda, bunun sebebinin mütedeyyin veya sağ ideolojiyi yaymaktan ziyade Kemalist ideolojinin temsilcisi olan CHP'yi kuvvetlendirmek ve CHP'ye destek veren Saadet Partisini de bu saikle tasdik etmektir. Birgün gazetesinin durumu ise Sözcü gazetesinden farklıdır; Birgün gazetesi Sözcü gibi CHP'ye yakın ve Kemalist ideolojiyi taşıyan bir gazete değildir. Ancak bu gazetede temel olan görölen şey AK Parti ideolojisini ve onun “siyasal İslamcı” hakimiyetini ortadan kaldırmaktır.

Türkiye'deki başat gazetelerden Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazeteleri ve Türk siyaseti arasındaki ilişkiye baktığımızda, bu ilişkiyi basit bir şekilde izah etmenin mümkün olmadığını söyleyebiliriz.

Zira ideolojilerini ve yakın oldukları partileri korumak için çalışan Türk medyasının aynı parti ve parti liderlerine yaklaşımının, seçimden seçime farklılık gösterdiği görölmektedir. Bu farklılaşmanın temel sebebinin anlamak zor olmakla birlikte Türkiye'nin Tanzimat'tan beri yaşadığı kimlik bunalımı, gazetelerin değişken yapısını anlamamıza yardımcı olabilir. Zira Tanzimat'tan bu yana; Doğulu - Batılı, salt Müslüman - laik, Batıcı – Batı karşıtı vs. gibi çeşitli konumlarda sabit bir kimliği tam olarak kabullenemeyen Türkiye, hem siyasi hem sosyolojik hem de medya alanında aynı değişken yapıyı göstermektedir. Osmanlı'dan beri gerilemeye başladığı andan itibaren gelişmeye çalışan Türk toplumunun bu gayri-sabit yapısı, medyayı da aynı oranda etkilemektedir. Denis McQuail tarafından geliştirilen Gelişmeci Kurama göre, Türkiye'nin değişken medya yapısının nedeni bu ülkenin tekaddümü sağlamaya çalışan bir ülke olmasından kaynaklanan çalkantılı siyasi, kurumsal ve toplumsal yapısıdır. Zira Türkiye ne Amerika, Japonya, İngiltere gibi gelişmiş ne de üçüncü dünya ülkeleri gibi gelişmemiş konumdadır. Türkiye on yıllardır “gelişmekte olan” bir ülkedir. Gelişmekte olma durumu, siyasi otorite tarafından Türk basının toplumda gelişmeyi sağlayıcı bir araç olarak görölmesine sebep olmuş bu da medyanın tam hürriyete kavuşamamasına yol açmıştır. Aynı şekilde her kriz döneminde ilk kontrol altına alınan özelliğiyle medya, bu yapısı itibariyle de Gelişmeci Medya Kuramının ilkelerini yansıtmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İTTİFAK ÖNCESİ VE SONRASINDA GAZETELERİN SÖYLEM DİLİ – NİCEL ANALİZ

Bulgular

Bu tez çalışmasında, gazetelerdeki siyasi haberlerin yoğunluğu ve içeriğini anlamak adına 7 Haziran 2015 ve 23 Haziran 2018 Seçimlerine 30 gün kala Sabah, Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinin ilk sayfaları incelenmiştir. 8 Mayıs 2015 – 7 Haziran 2015 ve 24 Mayıs 2018 - 23 Haziran 2018 arasında ilgili gazetelerde yayımlanan siyasi haberler, yorum katılan siyasi haberler, köşe yazıları, ilgili gazetelerde söylemi paylaşılan partiler, gazetelerde yayımlanan parti reklamları irdelenmiştir. İttifakların oluşmasıyla birlikte gazetelerin partilere değişen yaklaşımını ele alan bu tezde, nicel veriler ile sav kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Bulunan bulgular Excel programı vasıtasıyla istatistiksel veriye dökülmeye çalışılmış ve araştırma sayısal verilerle kuvvetlendirilmeye ve bilimsel bir temele oturtulmaya çalışılmıştır.

4.1. Gazetelerde Siyasi Haberlerin Yayınlanma Sayı ve Oranları

Tablo 4. Gazetelerde Siyasi Haberlerin Yayınlanma Sayı ve Oranları

Gazeteler	Sayı	Yüzde
Sabah 2015	121	%10,99
Sabah 2018	164	%14,89
Toplam	285	%25,88
Akit 2015	131	%11,89
Akit 2018	112	%10,17
Toplam	243	%22.06
Sabah 2015	130	%11,80

Sözcü 2018	162	%14,71
Toplam	292	%26,51
Birgün 2015	131	%11,89
Birgün 2018	150	%13,62
Toplam	280	%25.51
Genel Toplam	1101	100
Genel Yüzde	%100	%100

Kaynakça: Tablodaki veriler Yazar tarafından hazırlanılmıştır.

2015 ve 2018 genel seçimlerine 30 gün kala gazetelerin ilk sayfaları incelenmiş ve buna göre toplam 1101 siyasi içerikli haber tespit edilmiştir. Gazeteler incelendiğinde siyasi hareketliliğin oldukça yoğun olduğu son 1 ayda, gazeteler arasındaki siyasi haber paylaşımının oransal olarak birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Çok küçük bir farklılık olsa da en çok siyasi haber üreten gazete toplam %26.51'lik oran ile Sözcü gazetesi olmuştur. Onu takip eden gazeteler ise sırayla Birgün, Sabah ve Akit gazeteleridir (Tablo 4). Tüm gazetelerin siyasi içerikli yayınlarında 2018 yılında artış olduğu göze çarpmaktadır.

4.2. Siyasi Haberlerde Yorumlu Haber Sayısı

Tablo 5. Siyasi Haberlerde Yorum Katılan Haber Sayısı / Oranı

Gazeteler	Siyasi Haber Sayısı	Gazetenin Yorum Kattığı Siyasi Haber Sayısı	Yüzde	Toplamlı Yüzde
Sabah 2015	121	35	%28,92	%7,81
Sabah 2018	164	46	%28,04	%10,26
Toplam	285	81	%28.42	%18.08
Akit 2015	131	34	%25,95	%7,58

Akit 2018	112	47	%41,96	%10,49
Toplam	243	81	%33.33	%18.08
Sözcü 2015	130	94	%72,30	%20,98
Sözcü 2018	162	40	%24,69	%8,92
Toplam	292	134	% 45.89	%29.91
Birgün 2015	131	61	%46,56	%13,61
Birgün 2018	150	91	%60,66	%20,31
Toplam	281	152	%54,09	%33.92
Genel Toplam	1101	448	%100	%100

Gazetelerde yer alan seçim haberlerinde yorum durumuna bakıldığında incelenen 1101 siyasi haberin 448'inde gazetelerin ilgili siyasi habere ve partiye yorum yapıldığı saptanmıştır. Sonuçlara göre her iki haberden birinde gazetenin habere yorum karıştırdığı görülmektedir. Elde edilen bulgular, haberin en önemli nitelikleri arasında gösterilen objektiflik ilkesi ile yayımlanan haberler arasında çelişki olduğunu göz önüne sermektedir. Bununla birlikte çıkardığı siyasi haberlere yorum katma oranında en yüksek oran Birgün'e aittir. Birgün çıkardığı 281 siyasi haberin 152'sine yorum katarak yani %54.09 oranında yönlendirme yapmıştır. Buna göre çıkardığı siyasi haberlere oranla en yüksek yorum katma sırası sırayla Birgün, Sözcü (%45.89), Akit %41,96) ve Sabah (%28.42) gazetesidir. Sabah gazetesi, siyasetçilerin konuşmalarını doğrudan aktarmayı tercih etmektedir.

4.3. Gazetelerin Yorum Kattığı Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım

Yukarıdaki tabloda verildiği gibi 1101 siyasi içerikli haberin 448'inde gazetelerin yorumu bulunmaktadır. Bu 448 haberde siyasi partilere birden fazla yaklaşıldığı, bir

haberde bir partinin övülürken diğer partilerin yerildiği gerçeği kaçırılmamalıdır. Bu durum bir haberde birden fazla verinin olduğu anlamına gelir. Aşağıda yorum bulunan 448 haberde 507 partiye yaklaşımının bulguları verilmektedir.

Bu bulgular, olumlu, olumsuz ve nötr tasnifi ile şu şekilde yapılmıştır;

Olumlu yorum: Siyasi haberin gazete tarafından yorum katıldığı, ele alınan parti hakkında her türlü olumlu, temize çıkarıcı, masumluluğunu ortaya koyucu içerik, haberin partiye olumlu yaklaştığını belirten içerik olarak tasniflenmiştir.

Olumsuz yaklaşım: Siyasi haberin gazete tarafından yorum katıldığı, ele alınan parti hakkında her türlü olumsuz, suçlayıcı, eleştirici, negatif yönlendirme yapıcı içerik, haberin partiye olumsuz yaklaştığını belirten içerik olarak tasniflenmiştir.

Nötr yaklaşım: Üretilen siyasi haber gazete tarafından yorumlansa da ele alınan siyasi parti hakkında herhangi bir olumlu / olumsuz çağrışım vermeyen içerik, haberin partiye nötr yaklaştığını belirten içerik olarak tasniflenmiştir.

Tablo 6. Gazetelerin Yorum Kattığı Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım

	Sabah 2015			Toplam	Sabah 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiye Yaklaşımı				Haberin Partiye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	30	0	0	30	29	0	0	29
	%78,94	0	0	%78,94	%52,72	0	0	%52,72
CHP	0	4	0	4	0	20	0	20
	0	%10,52	0	%10,52	0	%36,36	0	%36,3
MHP	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0
SAADET	0	0	0	0	0	2	0	2
	0	0	0	0	0	%3,6	0	%3,6
HDP	0	4	0	4	0	1	0	1
	0	%10,52	0	%10,52	0	%1,8	0	%1,8
İYİ	X	X	X	X	0	2	0	2

PARTİ	X	X	X	X	0	%3,6	0	%3,6
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	1	0	1
	X	X	X	X	0	%1,8	0	%1,8
Toplam	30	8	0	38	29	26	0	55
	%78.94	%21.06	0	%100	%52.7	%47.27	0	%100
	Akit 2015			Toplam	Akit 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiye Yaklaşımı				Haberin Partiye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	10	0	0	10	18	0	0	18
	%33.33	0	0	%33.33	%26.86	0	0	%26.86
CHP	0	4	0	4	0	25	0	25
	0	%13.33	0	%13.33	0	%37.31	0	%37.31
MHP	0	1	0	1	1	0	0	1
	0	%3.33	0	%3.33	%1.49	0	0	%1.49
SAADET	0	0	0	0	0	3	0	3
	0	0	0	0	0	%4.47	0	%4.47
HDP	0	15	0	15	0	5	0	5
	0	%50	0	%50	0	%7.46	0	%7.46
İYİ PARTİ	X	X	X	X	0	8	0	8
	X	X	X	X	0	%11.94	0	%11.94
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	4	0	0	4
	X	X	X	X	%5.97	0	0	%5.97
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	3	0	3
	X	X	X	X	0	%4.47	0	%4.47
Toplam	10	20	0	30	23	44	0	67
	%33.33	%66.66	0	%100	%34.32	%65.67	0	%100
	Sözcü 2015			Toplam	Sözcü 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiye Yaklaşımı				Haberin Partiye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	0	96	0	96	1	34	0	35
	0	%91.42	0	%91.40	%2	%68	0	%70
CHP	4	0	0	4	10	1	0	11
	%3.80	0	0	%3.80	%20	%2	0	%22
MHP	4	0	0	4	1	1	0	2

	%3.80	0	0	%3.80	%2	%2	0	%4
SAADET	0	0	0	0	1	0	0	1
	0	0	0	0	%2	0	0	%2
HDP	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0
İYİ PARTİ	X	X	X	X	1	0	0	1
	X	X	X	X	%2	0	0	%2
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Toplam	8	96	0	105	14	36	0	50
	%7.60	%91.40	0	%100	%28	%72	0	%100
	Birgün 2015			Toplam	Birgün 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiyeye Yaklaşımı				Haberin Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	0	55	0	55	0	86	0	86
	0	%94.82	0	%94.82	0	%71.66	0	%71.66
CHP	2	0	0	2	15	0	1	16
	%3.44	0	0	%3.44	%12.49	0	%0.83	%13.33
MHP	0	0	0	0	0	2	1	3
	0	0	0	0	0	%1.66	%0.83	%2.49
SAADET	0	0	0	0	3	0	0	3
	0	0	0	0	%2.49	0	0	%2.49
HDP	1	0	1	1	5	0	1	6
	%1.72	0	%1.72	%3.44	%4.16	0	%0.83	%4.99
İYİ PARTİ	X	X	X	X	4	0	0	3
	X	X	X	X	%2.49	0	0	%2.49
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	1	0	1
	X	X	X	X	0	%0.83	0	%0.83
Millet İttifakı	X	X	X	X	2	0	0	2
	X	X	X	X	%1.66	0	0	%1.66
Toplam	3	55	1	58	28	89	3	120
	%5.17	%94.82	%1.72	%100	%23.33	%74.16	%2.49	%100
	GENEL TOPLAM 2015			Toplam	GENEL TOPLAM 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiyeye Yaklaşımı				Haberin Partiyeye Yaklaşımı			

	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	40	151	0	191	48	120	0	168
	%17.69	%66.81	0	%84.51	%17.08	%42.70	0	%59.78
CHP	6	8	0	14	25	46	1	72
	%2.65	%3.53	0	%6.19	%8.89	%16.37	%0.35	%25.62
MHP	4	1	0	5	4	1	1	6
	%1.76	%0.44	0	%2.21	%1.42	%0.35	%0.35	%2.13
SAADET	0	0	0	0	4	5	0	9
	0	0	0	0	%1.42	%1.77	0	%3.20
HDP	1	19	1	21	5	0	0	5
	%0.44	%8.40	%0.44	%9.29	%1.77	0	0	%1.77
İYİ PARTİ	X	X	X	X	0	10	0	10
	X	X	X	X	0	%3.55	0	%3.55
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	4	1	0	5
	X	X	X	X	%1.42	%0.35	0	%1.77
Millet İttifakı	X	X	X	X	2	4	0	6
	X	X	X	X	%0.71	%1.42	0	%2.13
GENEL TOPLAM	52	179	1	226	92	187	2	281
	%23.00	%79.20	%0.44	%100	%32.74	%66.54	%0.71	%100

Yorum bulunan haberler incelendiğinde yorumlu haberlerde ağırlıklı olarak olumsuz yorumun içerdiği göze çarpmaktadır. Siyasi partiler arasında en çok ele alınan ve hakkında yorum yapılan parti iktidar AK Parti'dir. 2015'te bütün siyasi partiler arasında AK Parti %84.51 gibi oldukça büyük bir oranla hakkında en çok yorum barındıran parti olmuştur. Bu gazetelerde – AK Parti'yi sert bir dille eleştirse de - yoğun bir AK Parti-merkezcilik görülmekte ve siyasi haberlerin büyük çoğunluğunda AK Parti yer almaktadır. AK Parti'yi %9.29 ile HDP takip etmiştir. Bu partilerin ardından ana muhalefet partisi CHP %6.19, MHP ise %2.21 gelmektedir. 2015'te Saadet Partisine hiçbir gazete yer vermemiştir.

2015 yılında gazetelerin yorumlarını AK Parti'ye yakınlıkları veya uzaklıkları şekillendiriyordu. Sabah ve Akit gazeteleri AK Parti'yi oldukça pozitif bir dille ele alırken diğer partilere karşı sert çıkışlarda bulunmuşlardır. Tablo 3.'e bakıldığında sağ ideolojik konumu ile bilinen Sabah ve Akit gazeteleri, olumlu yorumlarını sadece

AK Parti'ye ayırmıştır. Geride kalan bütün yorumlu haberlerde muhalefet partilerini eleştirmiş ve haklarında olumsuz yönlendirmeler yapmıştır. Bu gazetelerde HDP'ye CHP'den çok önem verilmesi ilgi çekicidir. Zira HDP için yorumlanan haber sayısı CHP için yorumlanan haberlerin 2 katından daha fazladır. 2015 yılında, Sabah ve Akit gazetelerinde MHP ve SAADET hakkında yorum içeren hiçbir haberden hiç bahsedilmemiştir. Sol ideolojiye daha yakın olan Sözcü ve Birgün gazeteleri ise yine yorumlarını AK Parti vs. diğer partiler biçiminde şekillendirmiştir. Ancak ilgi çekici bir husus şudur ki bu gazetelerde yorumlanan parti oldukça yüksek bir oranla AK Parti olmuştur. Sözcü ve Birgün gazetelerinin yorumladığı haberlerin %90'ından fazlası sadece AK Parti'ye ayrılmış ve AK Parti hep olumsuz ve eleştirel bir şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte Sözcü'nün muhalif kanatta yer alan MHP hakkında ele aldığı haberlerin %100'ü MHP'yi olumlayıcı şekildedir. Birgün MHP'ye dair yorumda bulunmamıştır. Sözcü ve Birgün gazetelerinin CHP, MHP ve HDP'ye ayırdığı oran %9'dan daha az olmuştur. Bu gazeteler AK Parti'yi kuvvetli şekilde eleştirse de diğer partileri de yeterince yer vermemiştir. Bu gazetelerin ilgili partileri ele aldıklarında haklarında olumlu haber yapsalar da bu partilere oldukça az yer verdikleri bir gerçektir. Saadet Partisini ise hiç ele almamışlardır.

2018 yılına gelindiğinde, genel olarak siyasi haber sayısının ve siyasi haberleri yorumlamanın arttığını ancak dilin daha da yumuşadığını belirtmekte fayda var. Ek olarak, yorum katılan haberlerde olumlayıcı dil %23'den %32.74'e çıkmış, olumsuz yaklaşım ise %79.20'den %66.54'e düşmüştür. Sabah ve Akit gazetelerinde aslan payı yine AK Parti'nin olmuş ve AK Parti en çok yorumlanan parti olmuştur. AK Parti'nin ele alındığı toplam 37 haberin tamamında olumlu yorum içeren haber yazılmıştır. Olumlu yorumlanan partiler arasına MHP'nin sadece 1 kere zikredilmiş olması ilgi çekici bir husustur. Bununla birlikte muhalif partiler CHP, SAADET, İyi Parti, HDP haklarında yorumlanan haberlerin tamamı olumsuz yorum içermektedir. Sözcü ve Birgün gazetesinde yine en büyük dilim AK Parti'yi yorumlayan haberlere ayrılmıştır. Bu gazetelerde AK Parti yerilmiş hakkında haberlerin %99'u olumsuz yorum içeren haberlerdi. Sözcü ve Birgün'de eleştirilenler kadrosuna bu kez AK Parti ile ittifak kuran MHP dâhil edilmiştir. CHP, İyi Parti ve HDP hakkında olumlu yorumların bulunduğu bu gazetelerde Saadet Partisi de kendine yer etmiş ve hiç ele

alınmayan bu parti, Sözcü ve Birgün’de yorumlanan haberlerin tamamında olumlu bir dille yorumlanmıştır.

4.4. Gazetelerin Yayımladığı Tüm Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım

Tablo 6’da verildiği gibi 7 Haziran 2015 ve 23 Haziran 2018 seçimleri öncesinde 1101 siyasi içerikli haber çıkarılmıştır. İncelenen bu 1101 siyasi haberde 1327 kez siyasi partilere yönelik içerik oluşturulmuştur. Aşağıda 1101 siyasi haber, haberin partiye olumlu, olumsuz ve nötr yaklaşımı şeklinde ele alınmıştır.

Olumlu, olumsuz ve nötr tasnifi şu şekilde yapılmıştır;

Haberin partiye olumlu yaklaşımı: Siyasi haberin gazete tarafından yorum katılıp ilgili parti hakkında her türlü pozitif çağrışımın yapıldığı, ilgili partinin veya parti üyelerinin kendini yapıcı bir şekilde anlattığı, ilgili partinin gelecek iktidarında getirmek istediği hizmeti sunduğu, başka partinin ilgili parti hakkında olumlu konuşması, halkın ilgili partiye yönelik gösterdiği her türlü olumlu içerik haberin partiye olumlu yaklaşımı olarak tasnif edilmiştir.

Olumsuz yaklaşım: Siyasi haberin gazete tarafından yorum katılıp ilgili parti hakkında her türlü negatif çağrışımın yapıldığı, ilgili partinin/ parti üyelerinin geçmişte yaptığı hataları ve eksiklerin anlatıldığı, ilgili partinin başka parti liderleri tarafından hata ve yanlışlarının anlatılıp aktarıldığı, ele alınan parti hakkında her türlü olumsuz, suçlayıcı, eleştirici, negatif yönlendirme yapıcı içerik, haberin partiye olumsuz yaklaştığını belirten içerik olarak tasniflenmiştir.

Nötr yaklaşım: Gazetenin ilgili parti hakkında herhangi bir yorum katmadığı, haberin ilgili partiye olumlu veya olumsuz şekilde çağrışım/ yönlendirme yapmadığı haberler haberin partiye nötr yaklaştığını belirten içerik olarak tasniflenmiştir.

Tablo 7. Gazetelerin Yayımladığı Tüm Politik Haberlerde Siyasi Partilere Yaklaşım

	Sabah 2015			Toplam	Sabah 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiyeye Yaklaşımı				Haberin Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	80	0	11	91	106	0	6	112
	%51,61	0	%7.09	%58.70	%61.27	0	%3.46	%64.73
CHP	0	22	2	24	0	49	1	50
	0	%14.19	%1,29	%15.48	0	%28.32	%0.57	%28.90
MHP	1	9	2	12	1	0	0	1
	%0,64	%5,80	%1,29	%7,72	%0.57	0	0	%0.57
SAADET	0	0	0	0	0	2	0	2
	0	0	0	0	0	%1.15	0	%1.15
HDP	0	27	1	28	0	10	0	10
	0	%17.41	%0,64	%18.05	0	%5.78	0	%5.78
İYİ PARTİ	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	4	0	0
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	5	0	0	4
	X	X	X	X	%2.89	0	0	%2.31
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	2	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Toplam	81	58	16	155	112	59	7	173
	%52,25	%37.41	%10.32	%100	%67.05	%34.10	%4.04	%100
	Akit 2015			Toplam	Akit 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiyeye Yaklaşımı				Haberin Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	54	0	4	58	72	0	4	76
	%34.84	0	%2.87	%41.72	%47.68	0	%2.64	%50.33
CHP	0	31	0	31	0	40	1	41
	0	%22.30	0	%22.30	0	%26.49	%0.66	%27.15
MHP	0	8	1	9	2	0	1	3
	0	%5.75	%0.71	%6.47	%1.32	0	%0.66	%1.98
SAADET	0	0	0	0	0	3	1	4
	0	0	0	0	0	%1.98	%0.66	%2.64
HDP	0	41	0	41	0	11	1	12
	0	%29.49	0	%29.49	0	0	%0.66	%7.94

İYİ PARTİ	X	X	X	X	0	7	0	7
	X	X	X	X	0	%4.63	0	%4.63
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	4	0	0	4
	X	X	X	X	%2.64	0	0	%2.64
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	4	0	4
	X	X	X	X	0	%2.64	0	%2.64
Toplam	54	80	5	139	78	65	8	151
	%38.84	%57.55	%3.59	%100	%51.65	%43.04	%5.29	%100
	Sözcü 2015			Toplam	Sözcü 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiyeye Yaklaşımı				Haberin Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	0	116	0	116	10	107	3	120
	0	%92,06	0	%92,06	%4.34	%46.52	%1.30	%52.17
CHP	5	0	0	5	9	29	38	76
	%3,96	0	0	%3,96	%3.91	%12.60	%16.52	%33.04
MHP	5	0	0	5	2	3	2	7
	%3,96	0	0	%3,96	%0.86	%1.30	%0.86	%3.04
SAADET	0	0	0	0	6	0	0	6
	0	0	0	0	%2.60	0	0	%2.60
HDP	0	0	0	0	2	0	0	2
	0	0	0	0	%0.86	0	0	%0.86
İYİ PARTİ	X	X	X	X	15	0	0	15
	X	X	X	X	%6.52	0	0	%6.52
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	2	0	2
	X	X	X	X	0	%0.86	0	%0.86
Millet İttifakı	X	X	X	X	2	0	0	2
	X	X	X	X	%0.86	0	0	%0.86
Toplam	10	116	0	126	46	141	43	230
	%7.93	%92.06	0	%100	%19.99	%61.30	%18.69	%100
	Birgün 2015			Toplam	Birgün 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiyeye Yaklaşımı				Haberin Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti		95	2	97	0	116	4	120
		%79.83	%1.68	%81.51	0	%56.03	%1.93	%57.97
CHP	6	1	2	9	32	0	6	38
	%5.04	%0.84	%1.68	%7.56	%15.45	0	%2.89	%18.35

MHP	0	1	1	2	0	6	4	10
	0	%0.84	%0.84	%1.68	0	%2.89	%1.93	%4.83
SAADET	0	0	0	0	3	0	4	7
	0	0	0	0	%1.44	0	%1.93	%3.38
HDP	3	0	8	11	9	0	6	15
	%2.52	0	%6.72	%9.24	0	0	%2.89	%7.24
İYİ PARTİ	X	X	X	X	6	0	0	6
	X	X	X	X	%2.89	0	0	%2.89
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	3	2	5
	X	X	X	X	0	%1.44	%0.96	%2.41
Millet İttifakı	X	X	X	X	5	0	1	6
	X	X	X	X	%2.41	0	%0.48	%2.89
Toplam	9	97	13	119	55	125	27	207
	%7.56	%81.51	%10.92	%100	%26.57	%60.38	%13.04	%100
	GENEL TOPLAM 2015			Toplam	GENEL TOPLAM 2018			Toplam
Parti	Haberin Partiye Yaklaşımı				Haberin Partiye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	134	261	13	408	188	223	17	428
	%22,94	%44,69	%2,22	%69,86	%24,41	%28,96	%2,20	%55,28
CHP	11	53	4	68	41	118	46	205
	%1,88	%9,07	%0,68	%11,64	%5,32	%15,32	%5,97	%26,62
MHP	6	18	4	28	5	9	6	20
	%1,02	%3,08	%0,68	%4,79	%0,64	%1,16	%0,77	%2,59
SAADET	0	0	0	0	9	5	5	19
	0	0	0	0	%1,16	%0,64	%0,64	%2,46
HDP	3	68	9	80	11	21	7	39
	%0,51	%11,64	%1,54	%13,69	%1,42	%2,72	%0,90	%5,06
İYİ PARTİ	X	X	X	X	21	7	0	28
	X	X	X	X	%2,72	%0,90	0	%3,63
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	9	5	2	16
	X	X	X	X	%	%0,64	%0,25	%2,07
Millet İttifakı	X	X	X	X	7	6	2	15
	X	X	X	X	7	6	2	15
GENEL TOPLAM	154	400	30	584	291	394	85	770
	%26,36	%68,49	%5,13	%100	%37,79	%51,16	%11,03	%100

2015 ve 2018 seçimlerine 30 gün kala yayımlanan siyasi haberler incelendiğinde, ittifakların siyasette yarattığı heyecanın da etkisiyle, ele alınan gazetelerde 2018'de siyasi içerikli haber sayısında %27.22 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Gazetelerin ele aldıkları siyasi partilere ek olarak ittifakları oluşturan Cumhuriyet İttifakı ve Millet İttifakı da gazetelerin kısılcasına giren yeni kavramlar olmuştur. Siyasi hava oldukça hareketli olsa da partilere yaklaşımda kullanılan dilin daha da yumuşadığını belirtmekte fayda var. Nitel olarak gazeteler 2018'de daha "ölçülü" bir dil kullanarak eleştirilerde kullandıkları ifadeleri daha yumuşatmışlardır. Nitekim sayısal veri de yukarıda kendini göstermektedir. 2015'te siyasi haberlerin %68.49'u sadece eleştiri ve olumsuz yaklaşıma ayrılmışken, 2018'de bu oran %51.16'ya düşmüştür. Olumlu ve nötr yaklaşımlar daha orantılı bir şekilde tezahür etmiştir. Bu durum, iki-turlu çoğunlukçu seçim sisteminin getirdiği bir etki olarak yorumlanabilir. Cumhurbaşkanlığı için yarışan adayların ikinci tur seçimlere kalma olasılığı ve diğer adaylara oy veren seçmenleri mobilize etme (en azından gücendirmeme) gerekliliği, söylemlerdeki bu yumuşamanın nedenlerindendir.

2015 yılında gazetelerin ele alınan gazetelerin tümünün haber üretme mekanizması AK Parti'ye göre çalışıyordu. Yani AK Parti iktidarını destekleyen Sabah ve Akit gibi gazeteler olumlu haberlerini sadece AK Parti'ye ayırmış geriye kalan bütün partileri muhalif partiler altında eleştirmiştir. AK Parti'ye ideolojik olarak en yakın parti konumundaki MHP ise aynı olumsuz yaklaşımdan nasibini almıştır. Bu gazetelerde, 20 haberin %85.71'i MHP aleyhine haberlerden oluşmaktaydı. MHP hakkında sadece 1 tane olumlu haber yapılmış, bu haber de eski MHP milletvekili olan ama AK Parti'nin kuruluş aşamalarında yer alan Meral Akşener hakkında atılan bir iftirayı temizleme yönünde olmuştur. Sağ ideolojideki bu gazetelerin en çok eleştirdiği parti HDP olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gazeteler HDP'yi ana muhalefet partisi olan CHP'den çok daha fazla ele almışlar ve HDP'yi ele aldıkları haberin 69 haberin 68'inde HDP aleyhine haberler yayımlamıştır. İki partinin daha önce demokratik açılım sürecinde uzlaşma göstermesine rağmen, 2015 seçimlerinde AK Parti'nin kırsal bölgelerdeki en büyük rakibinin HDP olması, bu eleştirilerin diğer bir nedeni olabilir. Bununla birlikte PKK'ya yakınlığı konusunda eleştirilen

HDP'nin, Sabah ve Yeni Akitte tenkit edilmesine sebep olan diğer sebep olduğu belirtilebilir. En çok eleştirilen partiler arasında HDP'yi CHP, sonra MHP takip etmiştir. İdeolojik olarak aynı kanatta yer aldığı, ama oy potansiyeli olarak rakip görmediği Saadet Partisi'ne ise hiç değinilmemiştir. Mezkûr gazetelerde en çok ele alınan parti siyasi haberlerin %50'sinde işlenen AK Parti olmuştur. AK Parti'yi HDP, CHP ve MHP izlemiştir.

2015'te iktidar AK Parti karşıtı olan Sözcü ve Birgün gibi gazetelerde partilere yaklaşım iktidar ve iktidar karşısında direnen bütün muhalefet partiler şeklindeydi. Bu gazetelerin eleştirdiği tek parti AK Parti olmuştur ve AK Parti, zikredildiği 213 haberin 211'inde olumsuz yaklaşımla irdelenmiştir. Bununla birlikte Sözcü ve Birgün'de en ilgi çekici nokta gazetelerin ilgilerini neredeyse tamamen AK Parti'ye vermiş olmaları, bütün eforlarını AK Parti iktidarını eleştirmeye yormalarıdır. İki gazetenin 2015'te çıkardığı toplam siyasi haber sayısı 255 iken bu 255 haberin 213'ünü AK Parti'yi yermeye ayırmalarıdır. Bununla birlikte bu gazeteler muhalif partiler olan CHP, MHP veya HDP'ye toplamda sadece 42 haberde yer vermişlerdir. Mezkûr gazeteler AK Parti iktidarını katıksız eleştirmelerine rağmen muhalif kanadı güçlendirici, destekleyici yeterli haber üretmemişlerdir. Bu gazetelerin olumlu şeklinde en çok yaklaştığı parti CHP olmuştur. CHP'yi takip eden parti HDP olsa da Sözcü'nün HDP hakkında hiç haber üretmediği ancak sadece Birgün'ün HDP'yi 11 kez ele aldığını belirtmek gerekir. Birgün'ün diğer gazeteler arasında HDP'ye en çok yer veren ve hakkında olumlu haber üreten gazete olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu durum gazetenin MHP'yi iktidar karşıtı parti olsa da Birgün'ün yer vermemesine neden olmuştur. Birgün MHP'yi sadece iki kez sayfasına taşımış; bunlardan biri olumsuz diğeri nötr içerikli haberler olmuştur. Bu iki gazetenin olumlu şekilde yaklaştığı partiler sıralamasında HDP'yi MHP takip etmiştir. Mezkûr partiler SAADET'e hiç değinmemiştir.

2018 yılına geldiğimizde, yeni partilerin kurulması ve partilerin ittifak seçimlerinden ileri gelen mevcut siyasi hareketlilik, gazetelerin siyasi haber paylaşma sayısında da artışa neden olmuştur. Bu sefer gazetelerin partiye yaklaşımını belirleyen unsur Cumhur İttifakı partileri ve Millet İttifakı partileri olmuştur. AK Parti iktidarına yakınlığıyla bilinen Sabah ve Akit gazeteleri artık MHP'ye de ilk sayfada yer vermeye başlamış ve MHP, AK Parti ile birlikte hakkında olumlu haber yayımlanan

diğer parti olarak gazetede yer almıştır. 2018'de siyasi partiler daha orantılı olarak ele alınmıştır. Sabah ve Akitte çıkarılan toplam 306 haberin 167'si yine AK Parti'ye ayrılrsa da 2015'e kıyasla diğer partilerin zikredilişi ve incelenmesinde önemli bir artış görülmektedir. Cumhur İttifakı'na katılımıyla MHP'nin görünümü bu gazetelerde artış göstermiş ve MHP hakkında çıkarılan haberlerin %75'i olumlu yaklaşıma haiz haber olarak karşımıza çıkmaktadır. MHP lideri Bahçeli'nin bu gazetelerdeki söylemine 17 kat daha fazla yer verilmekle birlikte MHP hakkında çıkarılan olumlu yaklaşımlı haberin sayıca sadece 4 olması, ilginç bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yorum katılan haberlerde AK Parti'nin en önemli müttefiki olan MHP'ye daha çok yer verilmesi beklenebilirdi. Sabah ve Akit'te AK Parti'nin ezici bir çoğunlukla hakkında en fazla siyasi haber çıkarılan parti olduğu bir kez daha görülmektedir. Sabah ve Akit gazetelerinin olumsuz bir şekilde yaklaştığı partiler AK Parti'nin karşısında olan partiler olmuştur. Bununla birlikte eleştiri alan partilere SAADET ve İYİ Parti de dâhil olmuştur. Sağ, muhafazakâr konumda olmasına rağmen Cumhur İttifakı yerine Millet İttifakı'na katılan Saadet Partisi, bu gazetelerin eleştiri odağındaki parti konumuna yükselmiştir. MHP'den ayrılarak İYİ Parti'yi kuran Akşener'in partisi ise eleştiri ve olumsuz haberlerin yapılmaya başlandığı yeni partiler arasında kendine yer bulmuştur. Mezkûr gazetelerde hakkında en fazla olumsuz içerikli yorumlanmış haber çıkarılan partiler sırayla CHP, HDP, İYİ Parti ve Saadet Partisi olmuştur.

2018 siyasi haberler incelendiğinde sol ideolojiye yakınlığıyla bilinen Sözcü ve Birgün gazetelerinde odak noktası Millet İttifakı ve Cumhur İttifakı olmuştur. Bu gazetelerde en çok ele alınan parti yaklaşık %50 oran ile AK Parti olsa da, AK Parti'nin incelenmesinde 2018'deki haberlerde 2015 senesine göre ciddi bir azalma, diğer partilerin gündeme taşınmasında da önemli bir artış yaşanmıştır. Bunun sebebi muhalif partiler ile kurulan ittifak sonucu "nihayet AK Parti iktidarının yıkılacağı" ümidi olabilir. Sözcü ve Birgün'de iktidara karşı olan bütün muhalif partilere olumlu bir dil ile yaklaşılmış ve ilgili partileri ve liderlerini daha sempatik gösterici içeriklere yer verilmiştir. Bu gazetelerde ana muhalefet partisi olan CHP hakkında olumlu yaklaşımın en fazla olduğu parti olarak durmaktadır. Nitekim CHP öncülüğünde kurulan Millet İttifakı'nın kurucu unsuru da CHP idi. Hakkında olumlu

yaklaşımın en fazla olduğu partilerde CHP'yi İYİ Parti, HDP ve SAADET takip etmiştir.

Bu sıralamada İYİ Parti'ye ayrı bir parantez açmakta fayda var. İYİ Parti bu partiler arasında en yeni parti olmasına rağmen gerek Sabah ve Akit'te gerek Sözcü ve Birgün'de kendine fazlaca yer bulan bir parti olmuştur. Eski MHP milletvekili olan Meral Akşener, MHP'den ayrıldıktan sonra 2017 Referandumu ile Cumhurbaşkanlığı istemine geçildikten sonra Ekim 2017 senesinde İYİ Parti'yi kurmuştu. Akşener önderliğinde İYİ Parti milliyetçi olan ama MHP'nin milliyetçilik çizgisini kaybedip AK Parti'nin gölgesi olduğunu düşünen milliyetçi kesim tarafından yeni bir kapı olarak görülmüştü. Aynı şekilde Akşener'in güçlü ve desteklenen bir kadın olması, erkek çoğunluklu Türk demokrasisinde yeni bir heyecan oluşturmuştur. Bu gazetelerde "Meral anne" karşılaşılan önemli sıfatlardan biridir.

Gazetelerin yer verdiği partiler arasında İYİ Parti'den sonra gelen HDP, eskisi kadar gündeme taşınmasa da hala en çok zikredilen partilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözcü ve Birgün'ün olumlu yaklaştığı partiler arasında en göze çarpan parti hiç şüphesiz ki SAADET olmuştur. 2015 seçimlerinde hiçbir şekilde ilk sayfada yer bulamayan bu parti 2018'e geldiğimizde 13 kat daha fazla kendine yer bulmuştur. İdeolojik minvalde yaklaşıldığında aşırı sağ konumunda bulunan SAADET'in bu partilerde zikredilmesinin oldukça nadir görüle bir durum olduğunu önceki bölümde belirtmiştik. Saadet Partisinin bir anda bu kadar önem kazanmasının sebebi Millet İttifakı'na dâhil olması ve AK Parti aleyhine beyanatlarda bulunması olmuştur. Akit gazetesinde "davasını satan" parti olarak nitelendirilen SAADET, Sözcü'de "demokrasi bahçesinde yeni bir çiçek" olarak zikredilmiştir.

Sözcü ve Birgün'de 437 haberin 240'ında yani %50'lik oranda AK Parti'den bahsedildiğini belirtmiştik. AK Parti en çok eleştirilen ve hakkında en fazla olumsuz içerik üretilen parti rekorunu saklı tutmuştur. Bu gazetelerde AK Parti aleyhine çıkarılan haberlerin %98'inden fazlası hep olumsuz içerikli haberler olmuştur. AK Parti eleştirisi alışlageldik bir durum olmakla birlikte bu gazetelerin kışkacına yeni bir partinin takıldığı görülüyor: MHP. 2015 seçimleri öncesinde AK Parti ve Erdoğan ile ciddi tartışmalar yaşayan Bahçeli önderliğindeki MHP, bu gazetelerde olumlu şekilde karşılaşılan partilerden biriydi. Ancak MHP'nin AK Parti'ye katılıp

Cumhur İttifakını kurmasıyla birlikte oklar tersine çevrilmiş ve MHP en çok eleştirilen iki partiden biri olmuştur.

4.5. Gazetelerin Söylemini Paylaştığı Siyasi Partiler

Tablo 8. Gazetelerin Söylemini Paylaştığı Siyasi Partiler

Parti	Sabah 2015	Sabah 2018	Fark	Akit 2015	Akit 2018	Fark	Sözcü 2015	Sözcü 2018	Fark	Birgün 2015	Birgün 2018	Fark
AK Parti	73	71	%2.7 3 ↓	81	63	%19.7 5 ↑	1	24	%2.30 0 ↑	19	7	%30 ↓
CHP	0	1	↑	1	1	%0	23	43	%86.9 5 ↑	17	33	%94.11 ↑
MHP	0	16	↑	0	1	↑	16	5	%68.7 5 ↓	0	0	0
SAADET	0	0	0	0	0	0	0	9	↑	0	0	0
HDP	0	0	0	0	1	↑	0	1	↑	15	18	%19.99 ↑
İYİ Parti	X	0	?	X	0	?	X	27	↑	X	1	↑
Toplam	73	88		82	66		40	82		51	59	

2015 ve 2018 seçimlerine 30 gün kala incelenen gazete haberlerinde gazetelerin ilk sayfalarında aynı zamanda söylemi verilen partilere de bakılmıştır (Tablo 8). Gazetenin herhangi bir siyasinin ve herhangi bir parti üyesinin söylemini ilk sayfada bulundurması -ilgili partiyi eleştirirse de- o partiyi önemli kılan unsurlardan biridir. 2015 ve 2018 yıllarındaki söylemlere baktığımızda ise ağırlıklı olarak yer verilen parti hiç şüphesiz iktidardaki AK Parti olmuştur. AK Parti'nin genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere yardımcıları, parti üyeleri ve AK Partili milletvekillerinin demeçleri gazetelerin ilk sayfasına taşınmıştır. Elbette oransal olarak baktığımızda gazetelerin ideolojik yaklaşımlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

2015 yılını ele aldığımızda Sabah ve Akit gazetelerinde konuşmasına en çok yer verilen siyasetçilerin %98 gibi inanılmaz yüksek bir oranla AK Partili siyasetçiler olduğu görülmektedir. 2015'te bu gazetelerde AK Parti haricinde söylemi verilen tek parti CHP olmuştur ve bu durum da sadece 1 kez yaşanmıştır.

Parti söylemlerinin orantısızlığı Sözcü ve Birgün gazetelerinde de kendini göstermiştir. Örneğin Sözcü gazetesi iktidar olan AK Parti'nin sadece bir tane söylemini ilk sayfaya taşımıştır. Sözcü gazetesinde ağırlıklı olarak konuşması paylaşılan partiler yaklaşık %55 oranla CHP ve %40 oranla MHP olmuştur. Birgün'de ise AK Parti, CHP ve HDP liderlerinin konuşmalarına yer vermiştir, bu partilerin söylemlerinde oransal bir dağılım vardır, hemen hemen %33'lük bir oranla ile bu üç parti benzer sayıda söylemini Birgün'de bulabilmiştir. Birgün gazetesinin diğer partiler arasında HDP'nin söylemine en çok yer veren gazete olduğunu belirtmekte fayda vardır.

2018 yılı ise gazeteler için diğer partilerin söylemlerinin daha fazla yer aldığı tarih olmuştur. Sağ ideolojideki Sabah ve Akit gazetelerine baktığımızda özellikle Sabah gazetesinde daha önce kendisine hiç yer bulamamış bir parti karşımıza çıkmaktadır: MHP. MHP neredeyse 16 kat daha fazla bir oranla Sabah'ın ilk sayfasında söylemi paylaşılan bir parti hüviyetinde olmuştur. Sabah'taki AK Parti dominantlığı gücünü korumuş ve yine CHP'ye sadece bir kere yer verilmiştir. Akit gazetesine geldiğimizde önceki bölümde de belirttiğimiz gibi olumlu yaklaşım konusunda MHP'nin AK Parti'nin gerisinde kaldığını görmekteyiz. Akit gazetesi ittifakın iki üyesinden biri olan MHP'nin sadece bir kez söylemini ilk sayfasına taşımıştır. Bu

gazetede ki baskın AK Parti taraftarlığını dile getirmiş tik, gazetede ki MHP'ye yönelik olumlu haber sayısında artış gözükse de söylem konusunda Sabah gazetesinde oldu ğ u gibi ciddi bir olumlama ve yüceltme olmadığını belirtmekte fayda var.

2018'de Sözcü ve Birgün gazetelerinde parti söylemlerinin daha oransal şekilde dağıtıldığı görölmektedir. Bu gazetelerde hitabı en çok paylaşılan parti CHP olmuştur ve 2015'e nazaran CHP'nin söyleminin neredeyse iki kat arttığı görölmektedir. Sözcü gazetesi muhaliflikten iktidar kanadına geçen MHP'ye karşı direnç geliştirmiş ve ilgili partinin söylemini %60 azaltarak, görünürlüğünü zayıflatmış, partinin demeçlerini paylaşmamıştır. Sözcü'de dikkat çeken husus 2015'te hiç anılmayan SAADET'in 2018 yılına geldiğimizde dokuz kat artırılarak ilk sayfaya taşınması ve Karamollaoğlu'nun demeçlerinin paylaşılması olmuştur. Birgün gazetesinde ise SAADET hakkında çıkan haberlerin %100'ü olumlu olsa da, ilgili partinin hiçbir konuşması gazetenin ilk sayfasında verilmemiştir. Birgün gazetesinin diğ er partilere oranla HDP'nin söylemini en çok veren gazete olduğunu söylemiş tik. Birgün'ün HDP'ye olan yakınlığı MHP'yi hiç ele almamasına sebep olmuştur diyebiliriz zira MHP'nin hiçbir söylemi ne 2015'te ne de 2018'de gazeteye taşınmamıştır.

4.6. Gazetelerde Yayımlanan Siyasi İçerikli Köşe Yazıları

Gazetelerin ilk sayfasında; ilk sayfada yer alan köşe yazıları, sonraki sayfalarda verilen köşe yazılarının kısa tanıtımları ve başlıkları incelenmiştir. Yoruma dayalı analizi en aza indirmek için eleştirilen veya övölen parti/ parti liderlerinin direkt ismi veya ilgili partiyi / parti liderini doğrudan çağrıştıran sıfat ve olgulara bakılmış tır. Kime hitap edildiğ i tahmin edilse bile üstü kapalı olan ve sarı h bir yaklaşım barındırmayan köşe yazıları siyasi içerikli köşe yazısı olarak sayılmamıştır.

Tablo 9. Gazetelerde Yayımlanan Siyasi İçerikli Köşe Yazıları

Gazeteler	Siyasi İçerikli Köşe Yazısı Sayısı	Toplamlı Yüzde
Sabah 2015	11	%5.5
Sabah 2018	9	%4.5
Akit 2015	6	%3
Akit 2018	12	%6
Sözcü 2015	82	%41
Sözcü 2018	48	%24
Birgün 2015	6	%3
Birgün 2018	26	%13
Toplam	200	%100

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanılmıştır.

Gazetelerin köşe yazılarına bakıldığında çoğu gazete için köşe yazısı habere oranla daha arka planda kalan bir unsur olmuştur. Ancak Sözcü gazetesi köşe yazısı konusunda diğer gazetelerden açık ara farkla ilk sayfada en çok köşe yazısı çıkartan gazete olmuştur. İlgili köşe yazılarının yarısından daha fazlası Sözcü gazetesinin çıkardığı köşe yazılarından oluşmaktadır. Köşe yazısı bizatihi kendiliğinden yorum içerdiği için, aynı zamanda okuyucuyu yönlendirmesi ve aynı olayı bambaşka bir şekilde aktarması mümkündür. Yıllara göre köşe yazısı sayısına bakıldığında 2018 yılında genel artış kendini göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi genel siyasi havanın hareketliliği gazeteleri ve elbette köşe yazılarını da etkilemiştir. 2018’de 2015’e nazaran çok daha fazla köşe yazısı ele alınmış ve okuyucu köşe yazılarıyla etkilenmeye çalışılmıştır. Gazeteler ve köşe yazılarına bakıldığında Sözcü ve Birgün gazeteleri gözle görülür bir şekilde en fazla köşe yazısı paylaşan gazete olmaktadır. Sabah ve Akit gazeteleri köşe yazıları konusunda oldukça durağan sınırlı kalmıştır.

Tablo 10. Köşe Yazılarında Siyasi Partilere Yaklaşım

	Sabah 2015			Toplam	Sabah 2018			Toplam
Parti	Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı				Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	7	0	1	8	4	0	0	4
	%58.33	0	%8.33	0	%40	0	0	%40
CHP	0	1	1	2	0	3	0	3
	0	%8.33	0	0	0	%30	0	%30
MHP	0	0	1	1	0	0	0	0
	0	0	%8.33	0	0	0	0	0
SAADET	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0
HDP	0	0	1	1	0	3	0	3
	0	0	%8.33	0	0	%30	0	%30
İYİ PARTİ	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Toplam	7	1	4	12	4	6	0	10
	%58.33	%8.33	%33.33	%100	%40	%60	0	%100
	Akit 2015			Toplam	Akit 2018			Toplam
Parti	Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı				Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	
AK Parti	2	0	0	2	2	0	0	2
	%28.57	0	0	%28.57	%15.28	0	0	%15.28
CHP	0	1	0	1	0	9	0	9
	0	%14.28	0	%14.28	0	%69.23	0	%69.23
MHP	0	1	0	1	0	0	0	0
	0	%14.28	0	%14.28	0	0	0	0
SAADET	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0

HDP	0	3	0	3	0	1	0	1
	0	%42.85	0	%42.85	0	%7.69	0	%7.69
İYİ PARTİ	X	X	X	X	0	1	0	1
	X	X	X	X	0	%7.69	0	%7.69
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Toplam	2	5	0	7	2	11	0	13
	%28.57	%71.42	0	%100	%15.28	%84.61	0	%100
	Sözcü 2015			Toplam	Sözcü 2018			Toplam
Parti	Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı				Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı			0
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	0
AK Parti	0	77	2	79	4	35	1	40
	0	%92.77	%2.40	%95.18	%5	%43.75	%1.25	%50
CHP	4	0	0	0	11	1	1	13
	%4.81	0	0	0	%13.75	%1.25	%1.25	%16.25
MHP	1	0	0	1	0	4	0	4
	%1.20	0	0	%1.20	0	%5	0	%5
SAADET	0	0	0	0	4	0	0	4
	0	0	0	0	%5	0	0	%5
HDP	1	0	2	3	3	0	1	4
	%1.20	0	%2.40	%3.61	%3.75	0	%1.25	%5
İYİ PARTİ	X	X	X	X	12	2	1	15
	X	X	X	X	%15	%2.50	%1.25	%18.75
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Toplam	6	77	0	83	34	42	4	80
	%7.22	%92.77	0	%100	%42.5	%52.5	%5	%100
	Birgün 2015			Toplam	Birgün 2018			Toplam
Parti	Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı				Köşe Yazısının Partiyeye Yaklaşımı			
	Olumlu	Olumsuz	Nötr		Olumlu	Olumsuz	Nötr	

AK Parti	0	4	0	4	0	23	1	24
	0	%100	0	%100	0	%82.14	%3.57	%85.71
CHP	0	0	0	0	2	0	0	2
	0	0	0	0	%7.14	0	0	%7.14
MHP	0	0	0	0	0	0	1	1
	0	0	0	0	0	0	%3.57	%3.57
SAADET	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0
HDP	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0
İYİ PARTİ	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Cumhur İttifakı	X	X	X	X	0	1	0	1
	X	X	X	X	0	%3.57	0	%3.57
Millet İttifakı	X	X	X	X	0	0	0	0
	X	X	X	X	0	0	0	0
Toplam	0	4	0	4	2	24	2	28
	0	%100	0	%100	%7.14	%85.71	%7.14	%100

2015 yılındaki köşe yazılarına baktığımızda hakkında en çok köşe yazısı paylaşılan parti yaklaşık %70'lik bir oranla AK Parti olmuştur. Sabah ve Akit gazetelerinde AK Parti hakkında ele alınan köşe yazılarının neredeyse tamamı olumlu yönlendirmeler içermektedir. Bu gazeteler daha önce değindiğimiz gibi 2015 yılında siyasi haberlerde diğer partilere neredeyse hiç değinmemiştir. Aynı durum köşe yazıları da kendini göstermiştir. Sıkı bir AK Parti-merkezciliğin olduğu bu gazetelerde AK Parti, hakkında fazlaca içerik üretilen gazete olurken, diğer partilere çok az değinilmiştir. Sabah ve Sözcü'de dar kapsamlı da olsa CHP, MHP ve HDP ele alınmış ancak bu partilere yönelik hazırlanan köşe yazıları sadece olumsuz ve nötr yaklaşımları içermiştir. 2015 yılına baktığımızda işin ilginç noktası Sözcü ve Birgün gazetesindeki köşe yazılarının %97,50'sini yine sadece AK Parti'ye ayrılmasıdır. Ayrılan kısmın neredeyse %99'unda AK Parti aleyhinde yorumlar bulunmaktadır. Sözcü ve Birgün'de diğer partilerden sadece CHP'ye MHP'ye ve HDP'ye değinilmiş ve bu partiler lehine köşe yazıları paylaşılmıştır.

2018'e geldiğimizde köşe yazılarındaki parti dağılımı 2015'e göre daha orantısız olarak kendini göstermiştir. AK Parti yine en çok ele alınan parti olsa da diğer partilerin zikredilmesinde önemli bir artış yaşanmıştır. Sabah ve Akit gazetelerinde

AK Parti hakkında ele alınan köşe yazılarının tamamında iktidar partisi övülmüştür. Bununla birlikte ittifakın diğer ortağı olan MHP hakkında hiç köşe yazısının paylaşılması dikkat çekicidir. Bu gazetelerin köşe yazılarında en çok eleştiriye sırayla CHP, HDP ve İYİ Parti almıştır.

2018’de Sözcü ve Birgün gazetelerine bakıldığında köşe yazılarının %67’sinin AK Parti’ye ayrıldığı görülmektedir. AK Parti, bu köşe yazılarının neredeyse tamamında eleştirilmiş ve yerilmiştir. Bu gazetelerde AK Parti ile eleştirilen yeni bir parti karşımıza çıkmaktadır: MHP. AK parti ile Cumhur İttifakı’na katıldıktan sonra ilgili gazetelerdeki siyasi haberlerin yaklaşımının olumsuz yönde değiştiği bu durum köşe yazılarında da kendini göstermiştir. MHP, eleştirilerin odağındaki diğer parti olmuştur. Bununla birlikte 2018 öncesinde köşe yazılarında neredeyse hiç anılmayan, anıldığında eleştiriye maruz kalan SAADET partisi, 2018’de Sözcü gazetesinde kendine yer bulmuş ve demokrasinin getiricisi olarak atfedilen ve övülen diğer partilerden olmuştur. Hatta Sözcü yazarı Çölaşan’ın deyiimiyle “demokrasi bahçesinde bir çiçek” olmuştur. Gene Sözcü’de köşe yazılarında olumlu yönde, en çok ele alınan partilerden biri de İYİ Parti olmuştur. Millet İttifakı’nın ana partisi konumundaki CHP ve yeni kurulmasına rağmen ateşli taraftarlara sahip olan İYİ Parti bu gazetede en çok ümidin bağlandığı partilerden olmuştur. Birgün gazetesi AK Parti ve Cumhur İttifakını yeren köşe yazıları sayfasına taşıırken sadece CHP’ye övücü nitelikte yazılara yer vermiştir. Birgün gazetesinin köşe yazılarını ilk sayfada vermeyi tercih etmediği görülmektedir.

4.7. Gazetelerde Siyasi Parti Reklamları

7 Haziran 2015 ve 23 Haziran 2018 Seçimlerine 15 gün kala incelenen gazetelerin tüm sayfalarında yayımlanan siyasi parti reklamları incelenmiştir.

Tablo 11. Gazetelerde Yayımlanan Siyasi Parti Reklamları

Parti	Sabah 2015	Sabah 2018	Fark	Akt 2015	Akt 2018	Fark	Sözc 2015	Sözc 2018	Fark	Birg ün 2015	Birg ün 2018	Fark
AK Parti	14	13	%7.1 4↓	16	9	%43. 7↓	0	0	0	0	0	0
CHP	0	0	0	0	0	0	3	7	%13 3.3↑	3	7	%133. 33↑
MHP	0	3	↑	0	0	0	6	0	↓	0	0	0
Saade t Partis i	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Topla m	14	13	↑	16	9	↓	9	7	↓	3	7	↑

Kendini tanıtmaya ve duyurma aracı olarak reklam, Türk siyasetinde etkili bir şekilde kullanılan bir seçim aracıdır. Siyasi partiler billboardlara, televizyonlara, sosyal medya hesaplarına olduğu gibi gazetelere de reklam vermektedir. Reklam ticari bir iş olsa da her partinin reklamı her gazetede görülmez. Gazeteler paylaşacakları siyasi partilerin reklamlarını kendi anlayışlarına yakın olmasını isterler. Bu yüzden ki, gazetelerin mezkur partilere yaklaşımı ile bu gazetelerin ilgili partilerin reklamlarını paylaşma oranları ve ilgili partilerin reklamlarını paylaşmadaki değişim oranları hemen hemen aynıdır. İttifaklara katılım ile partilere yönelik değişen yaklaşımlar,

reklamlarda da görülmektedir. 2015 ve 2018 genel seçimlerine 15 gün kala incelenen gazete reklamlarında elde edilen veriler yukarıdaki gibidir. Buna göre Sabah gazetesini ele aldığımızda, ittifak öncesinde AK Parti aleyhine muhaliflik eden MHP hakkında hiçbir reklamın paylaşılmadığı ancak AK Parti ile iktidar kurduktan sonra Sabah gazetesinde MHP'nin tam dört adet reklamının paylaşıldığı görülmektedir. Sabah gazetesinde en çok reklamı yapılan parti AK Parti'dir. Akit gazetesini ele aldığımızda yine Akit gazetesinde de en fazla reklamı paylaşılan partinin AK Parti olduğu görülmektedir. Önceki bölümde denildiği üzere değinildiği üzere Akitteki MHP'ye yaklaşımının Sabah gazetesi kadar dramatik olmadığını söylemiştik, aynı değişiklik reklamlarda kendini göstermektedir. Sözcü gazetesine geldiğimizde 2015'te, en çok reklamı paylaşılan partinin MHP olması oldukça ilgi çekici bir noktadır. CHP ve Sözcü gazetesinin ideolojik olarak daha yakın olmasına rağmen, bu gazetede en çok MHP reklamı paylaşılmıştır. Ancak, MHP'nin AK Parti ile ittifak kurmasından sonra MHP ve Sözcü arasında yabancılaşma başlamıştır. 2015'te en fazla reklamı paylaşılan partinin 2018'de hiçbir reklamı paylaşılmamıştır. Bununla birlikte 2018'de CHP parti reklamı iki kattan daha fazla bir şekilde artış göstermiştir. Birgün gazetesini incelediğimizde ise bu gazetede reklamı paylaşılan tek partinin CHP olduğu görülmektedir. Birgün gazetesinin diğer gazeteler arasında HDP'nin parti olarak reklamını yayımlayan tek gazete olduğunu söylemekte yarar var. Birgün'ün HDP ile yakın ilişkisinin MHP ile daha sıcak temas kurmasını engelleyebileceğini ve bu yüzden ilgili gazetenin MHP'ye 2018 öncesinde de çok fazla yer vermediğini belirtmiştik. Bu sebeptendir ki Birgün'de MHP ne 2015'te ne de 2018'de pek fazla ilgi odağı olmamıştır. İttifakların kurulması ve partilerin ittifak seçimleriyle birlikte, gazetelerde de partilerin reklamlarını paylaşmaya yönelik farklılığa gidildiği açıkça görülmektedir.

SONUÇ

İnsanın var olmasıyla birlikte başlayan bilme ve bildiğini aktarma ihtiyacı en ilkel yöntemlerden günümüz modern teknolojisine kadar varlığını devam ettirmiştir. Şüphesiz ki bu haberleşme ihtiyacı yalnız bireysel alanla sınırlı kalmamıştır, bireye ve topluma nüfuz eden siyasal icraat karar ve politikalar ile medya, siyasal alanın toplumsal tabana yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Toplum ile siyasal güç arasında köprü vazifesi gören medyanın ilk başlarda tarafsız ve nesnel yükseltici işlevi gördüğü düşünülürdü. Ancak kitle iletişim araçlarının basitçe farklı görüş ve fikirleri yaymaktan ziyade statükoyu destekleyen belirli söylemleri seçici bir şekilde dile getirdiğinin fark edilmesi geç olmamıştır.

Siyasal iktidarı elinde bulunduran grup ile bu grubun yönettiği kişiler arasında her zaman karşılıklı etkileşme vardır. Bu iletişimi sağlayan medya ile modern siyasette siyasal iktidarın temsilcisi olan partiler arasında da kuvvetli bir iletişim olduğu görülmektedir. Medya'nın halkın bilgilendirme hakkını sağlayan bir taraf mı yoksa siyasal hegemonyanın gücünü devam ettirmesinde bir araç olduğu konusunda görüş ayrılıkları vardır.

Modern sistemde, siyasi erki elinde bulunduran partiler ve medya arasındaki kaçınılmaz ilişki, aracı konumdaki medyanın haber ve içeriklerini neye göre oluşturduğuna dair sorgulamaları beraberinde getirmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazeteleri incelenmiş, bu gazetelerin MHP ve Saadet Partisi başta olmak üzere Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı üyeleri olan AK Parti, CHP, İYİ Parti hakkındaki haber, köşe yazısı ve söylemleri irdelenmiştir. Tezin hipotezi olan, gazetelerin söylemlerini kendilerine yakın hissettikleri parti ve parti ideolojisine göre şekillendirdiği nitel ve nicel bağlamda incelenen gazete haberleri ile doğrulanmıştır. Hipotezi desteklemek için mezkûr gazetelerin 2018'den önce ve sonraki haberleri nitel bir yaklaşımla ele alınmış, yukarıdaki partilerden olan MHP ve Saadet Partisine yönelik yaklaşımlarının değiştiği saptanmıştır. Tezdeki hipotezi kanıtlamak için; Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinin 2015 ve 2018 genel seçimlerine 1 ay kala çıkardıkları ilk sayfadaki siyasi haberler, köşe yazıları

incelenmiş ve 2015 ve 2018 seçimlerine 15 gün kala paylaştıkları siyasi parti reklamları irdelenmiştir.

Genel deyişle, hem nitel hem de nicel çalışmalarda elde edilen çalışmalarda sağ ideolojik konumdaki Sabah ve Akit gazetelerinde hem de sol ideolojik konumdaki Sözcü ve Birgün gazetelerinde MHP ve Saadet Partisine yönelik ciddi bir söylem değişikliğinin olduğu saptanmıştır. MHP ve Saadet Partisi, ideolojik yelpazede aşırı sağ, muhafazakâr, mütediyyin çizgide durmaktadır. Bu doğrultudan bakıldığında Sabah ve Yeni Akit'in iki partiyi de desteklemeleri, haklarında olumlu haberler ve söylem çıkarmaları, en azından olumsuz haber çıkarmamaları beklenmektedir. Ancak bu gazeteler 2018 öncesinde AK Parti'nin ateşli muhaliflerinden olan MHP'yi ciddi şekilde eleştiriyor ve parti hakkında olumsuz söylemler oluşturuyorlardı. Bu gazetelerin düşük oy potansiyelinden ötürü SAADET'i de pek ele almadıkları, partiye yeterince önem vermedikleri görülmekteydi. Ancak 2018'de MHP'nin AK Parti ile ittifak kurmasından sonra Sabah ve Yeni Akit'te MHP'nin önemi artmış, partinin görünürlüğü ve partiye yönelik pozitif yaklaşımlar gözle görülür şekilde artış göstermiş, partinin reklamları Sabah gazetesinde kendine yer bulmuştur. Bununla birlikte sağ cemahta olmasına rağmen CHP ile işbirliğine gidip Millet İttifakında yer alan SAADET eleştiri oklarının hedefi haline gelmiş ve yerilmiştir. 2018 öncesinde nadiren ele alınan SAADET, bu gazetelerde daha görünür olmuş ancak ele alındığı haberlerin neredeyse tamamında olumsuz içerikle incelenmiştir.

MHP ve SAADET'in aşırı sağ ve muhafazakâr ideolojisinden bahsetmiştik. Gene bu minvalde ele alındığında Sözcü ve Birgün gazetelerinin bu iki partinin söylemlerini paylaşmaması, haberlerdeki olumsuz bir şekilde ele alması beklenmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi 2018'den önce AK Parti'ye karşı sert bir muhalefet yapan MHP, bu gazetelerde söylemi en fazla paylaşılan partiler arasındaydı. Sabah ve Akitte yerilen MHP, Sözcü gazetesinde oldukça olumlu bir şekilde kendine yer bulmaktaydı. Bununla birlikte MHP'nin AK Parti ile ittifak kurmasından sonra Sözcü'deki MHP yaklaşımı değişmiş, parti iktidar yandaşlığıyla, Devlet Bahçeli ise korkaklıkla suçlanmıştır.

Birgün gazetesinin MHP'ye yaklaşımı konusunda bir parantez açmak gerekirse, Birgün gazetesi 2018 öncesinde Sözcü gibi MHP'ye olumlu yaklaşmıyordu. Birgün'ün mezkûr gazeteler arasında HDP'ye en yakın parti olduğunu önceki

bölümlerde zikretmiştik. Birgün'ün HDP ile bu yakın teması onun milliyetçi bir parti olan MHP konusunda pozitif tavır takınmamasına neden olmuştur. Birgün'ün MHP'ye yaklaşımı değişmemiş, SAADET'e yaklaşımı önemli oranda değişmiştir.

Bununla birlikte Sözcü ve Birgün'de 2018 öncesinde Saadet Partisinin neredeyse hiç ele alınmadığını, ele alındığı takdirde de Milli Görüş'ün çok ciddi eleştirildiği, “dinci” olarak işmar edildiği görülmektedir. Bu gazetelerin sol konumlarından ötürü SAADET'e karşı tavırlarının normal olduğu söylenebilmektedir. Ancak SAADET'in CHP ile ittifak kurup Millet İttifakı'na katılması, eleştirel yaklaşımın tamamen değişmesine sebep olmuştur. 2018 öncesinde neredeyse hiç zikredilmeyen parti birden çok önem kazanmış, partinin ismi defalarca zikredilmiş ve partinin kaybedilen demokrasi için çalıştığı vurgulanmıştır.

Bu değişimler gazetelerin yakın oldukları partileri ve parti ideolojilerini korumak için haber ürettikleri savımızı desteklemektedir.

Araştırma sonuçlarında savımızı destekleyen göstergeler, 2017 referandumu ile Parlamenter sistemden kabul edilerek Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçiş yapılmıştır. Bu sistem partilere iktidarı kurmak için %50 oy oranını tek başına geçmesini zorunlu kılmış ve bu da ittifak kavramını Türkiye gündemine taşımıştır. Bu sebeple, MHP – AK Parti öncülüğünde ilk olarak Cumhur İttifakı kurulmuştur. Cumhur İttifakı'na, özellikle Başkanlık sistemine muhalif olarak da CHP, SAADET ve İYİ PARTİ öncülüğünde de Millet İttifakı kurulmuştur. Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı'na katılan partilerin tercihleri aynı zamanda onların incelenen gazeteler olan Sabah, Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinde ele alınış biçimini de etkilemiş ve değiştirmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi, gazetelerin söylem değişikliği milliyetçi muhafazakâr kimlikli MHP ve SAADET Partilerine yönelik olmuştur. Sağ ve sol ideolojiye sahip gazetelerde MHP ve SAADET'e yönelik önemli farklılaşma kendini göstermektedir. Örneğin Sabah gazetesinde, 4 Kasım 2015 tarihli Hıncal Uluç'un ”MHP!... Bahçeli'nin arka bahçesi” başlıklı köşe yazısında “sorumluluktan korkan, kendine güvenmeyen, siyasal hayatı hezimetlerle dolu” olan olarak lanse edilen Bahçeli, aynı gazetede 28 Haziran 2018 tarihli Müderrisoğlu yazısında "Sn. Bahçeli, ilkesel çerçeveye bağlılığını ispatlamış bir isimdir partisine tamamen hâkimdir. Sınırları ve hareket anını ustalıkla ayarlayabilmektedir. Bahçeli, devletin bekası ve “milletin

beraberliği konusunda aşırı duyarlı bir siyasetçidir" diyerek anılmıştır. Yeni Akit gazetesi örneğinde ise, 16 Ocak 2015'te, Yeni Akit'in Facebook'ta Mustafa Kemal'in darp edilmiş bir illüstrasyonunun yayımlamasına tepki olarak Akit gazete binasına giden MHP'lileri ertesi gün yayınında sürmanşetinde "it ürür kervan yürür" atasözüne ithafen, ".... Kervan yürür" başlığıyla paylaşmıştır. Ancak 2018 sonrasında aynı gazetenin, Afşin ilçesinde bulunan bir bulvara, Devlet Bahçeli'nin ismi verilmesinin üzerine "Sana da bu yakışır mı Devlet Baba!" demesi ve Bahçeli'ye "baba" şeklinde hitap etmesi gazetedeği değışen yaklaşımların sarıh örnekleridir. Gazetelerde önceden yerilen ve hatta hakarete varılan bir üslupla ifade edilen MHP'nin AK Parti ile ittifak kurmasıyla birlikte "baba" şeklinde hitap edildiğı görölmektedir.

Sabah ve Yeni Akit gazetelerindeki MHP değışimiyle birlikte, SAADET ve Karamollaoğlu hakkında da aleyhtarlık baş göstermiştir. SAADET'in ele alınan partiler arasında en sağ ve müteıeyyin noktadaki parti olduğı bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte SAADET'in "sağ cephe" olan Cumhur İttifakı yerine "sol cephe" olan Millet İttifakı'na geçmesi büyük bir infial yaratmıştır. Sabah ve Akit gazetesinde davasına ihanet ile mimlenen SAADET, Akit gazetesinde "davasını satanlar avucunu yaladı" başlıklı haberde sert bir şekilde itham edilmiş ve SAADET'in davasını satan, kendine ihanet eden partilerden biri olduğı belirtilmiştir. Sabah gazetesi ise Karamollaoğlu'na yüklenmiş "kibriyle özgüven patlaması yaşıyan 'Bilge Adam' diye sunulan Temel Karamollaoğlu'nun hazin sonu" (Sabah, 28 Haziran 2018) diyerek Karamollaoğlu ile istihza etmiştir.

Bununla birlikte Sözcü ve Birgün gazetesinde SAADET'in ele alınışı yukarıdaki gazetelerin tam tersi şeklinde olmuştur. 2018 öncesinde SAADET'in sahip olduğı düşük oy oranından ve aşırı sağ ideolojik konumundan ötürü bu gazetelerde yer bulamayan ya da yer bulsa bile eleştirilere ve yermelere maruz kalan SAADET'in, AK Parti yerine CHP ve Millet İttifakı ile ittifak kurduğı için mezkûr gazetelerdeki görünürlüğü ve olumlu ele alınışı artmıştır. Örneğın Sözcü gazetesi yazarı Özdil'in, Anıtkabir'i bombalatacak kadar aşırı anti-Atatürkçü ve FETÖ ile yakından ilişkisinin olduğunu iddia ettiğı Cemalettin Kaplanı ele almış ve "*Kaplanı, bu vatan haini yobazın Almanya'da monte edildiğı teşkilat hangisiydi? Milli Görüş Teşkilatı'ydı!*" diyerek Saadet Partisinin siyasal dayanağı olan Milli Görüş'e ve Necmettin

Erbakan’a ağır söylemlerde bulunmuştu. Bununla birlikte yine aynı yazar Özdil, 21 Haziran 2018’de ”Henüz sandığa gitmedik ama çoktan kazandık” isimli yazısında Atatürkçülerin Milli Görüşçüleri kazandığını, Milli Görüşçülerin ise Atatürkçüleri kazandığını” belirtmiştir. Bununla birlikte Özdil yazısının devamında Saadet Partisi genel başkan yardımcısı Aydın’ı “Aydın sırtıma binsin Kâbe’ye kadar taşırım” demesi oldukça dikkat çekicidir. 2018 öncesinde Birgün gazetesinde ise Madımak sanıklarının avukatlığını yapıp mecliste milletvekili olarak giren partiler arasında SAADET’i de zikretmiştir. Gene 2018 öncesinde, Birgün yazarı Ünal Özmen’in "Refah, Saadet, AKP; daha doğrusu İslamcı siyasetin, seçmenini garantiye almak için Kuran’a el bastırıp yemin ettirdiğini" iddia etmiştir. Ancak 2018 sonrasında, Birgün gazetesinde AK Parti’nin ahlaksız zenginleşme, lüks yaşam ve değerlerden uzaklaşma gibi kötü yönelimler karşısında Saadet Partisi’nin bunlardan beri olduğunu ima edilmiş ve SAADET seçimde tavsiye edilen partiler arasında gösterilmiştir (Aydın, 4 Mayıs 2018).

7 Haziran 2015 ve 23 Haziran 2018 Seçimlerine 30 gün kala Sabah, Akit, Sözcü ve Birgün gazetelerinde yayımlanan siyasi haberler, yorum katılan siyasi haberler, köşe yazıları nicel olarak irdelenmiştir. İncelenen toplam 1101 siyasi haberin %40.69 gibi büyük bir oranda gazetelerin yorum kattığı tespit edilmiş olup, incelenen gazetelerin haber üretmede objektiflik ilkesi ile çeliştiği görülmüştür. Gazetelerin nicel minvalde ele alındığı dördüncü bölümde yine bu gazetelerdeki söyle değişikliğine odaklanılmış ve özellikle SAADET ve MHP konusunda farklılaşma tespit edilmiştir. Buna göre Sabah ve Yeni Akit gazetesinde 2018 öncesinde MHP hakkında ele alınan haberlerin %77’si olumsuz iken MHP’nin Cumhur İttifakı’na katılmasıyla birlikte bu gazetelerin MHP hakkında ele aldığı haberlerin %100’ü pozitif olacak şekilde değişmiştir. Yine Sabah ve Yeni Akit gazetelerinde 2018 öncesinde hiç ele alınmayan Saadet Partisi, Millet İttifakı’na katılmasıyla birlikte %83,3 oranında olumsuz bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Sözcü ve Birgün gazetelerinde ise 2015 seçiminde %80 oranında olumlu bir yaklaşımla ele alınan MHP, AK Parti ile ittifak kurduktan sonraki 2018 seçimlerinde %47 olumsuz ve %35,29 ile nötr yaklaşımla ele alınmış ve gazetede ki olumlu haber sayısı ciddi azalma göstermiştir. Bununla birlikte yine aynı gazetelerde 2015 seçimlerinde hiç ele alınmayan SAADET’in 2018 seçimlerinde görünürlük sayısı 7

kat artmış ve ele alındığı haberlerin yaklaşık %70'inde olumlu yaklaşımla irdelenmiştir. Gazetelerdeki, siyasi haberlerin partilere yönelik yaklaşımındaki değişimler, gazetelerin söylemini paylaştığı siyasi haberler ve köşe yazılarında değişen parti yaklaşımları ve gazetelerde yayımlanan siyasi parti reklamlarındaki değişimin kısa özetidir.

Bu veriler bizi şu soruya götürmektedir: Gazeteler gerçekten hangi kriterlere göre haber üretiyor ve haberi veriş şekillerini nasıl belirliyorlar? Shoemaker ve Reese bu soruya, haberi belirleyen çeşitli faktörlerin olduğunu ve bu faktörler arasında da hiyerarşik bir ilişkinin var olduğunu söylemiştir. Shoemaker ve Reese'e göre medya için içeriği belirlemedeki en önemli husus ideolojidir. Tezde, medya içeriğini anlama hususunda temel aldığımız bu yaklaşımda, “hâkim ideoloji” kavramına değinmekte fayda var. Bu tezde hâkim ideoloji kavramı Türk basınını anlamak için, sağ/ muhafazakâr ideolojide hâkim parti olan AK Parti ve sol/ seküler ideolojide hâkim parti görünümünde olan CHP ideolojisi kast edilerek incelenmiştir. Zira hâkim ideoloji kavramı zihinlerde iktidarın ideolojik konumu şeklinde şekillenebilir. Ancak bu tez hem AK Parti hükümetini hem de muhalif partileri ele almakta ve zıt parti & zıt gazetelerin eylemlerini incelemektedir.

Yukarıda verilen araştırma sonuçlarına baktığımızda, 2015 ve 2018 seçimlerinde ele alınan gazetelerin söylemini salt kendilerine yakın hissettikleri partiye göre veya salt sahip oldukları ideolojiye göre açıklamanın oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Tezde ele alınan Sabah, Yeni Akit, Sözcü ve Birgün gazeteleri haberlerini “AK Parti” ve “CHP” eksenine ve bu partilerin ideolojilerine göre oluşturmaktadır.

Sağ ideolojik konumdaki Sabah ve Yeni Akit gazetelerinin merkez ekseni AK Parti ve AK Parti ideolojisini devam ettirmek olmuştur. 2018 öncesinde sıkı AK Parti taraftarlığı yapan bu gazeteler, AK Parti ideolojisini konsolide ettirmeye çalışıyordu; 2018 sonrasında ise AK Parti merkezli olan Cumhur İttifakı'nın siyasi başarısını sağlamaya ve bu ittifakı seçmene kabul ettirmeye çalışmıştır. Elbette, bu gazetelerin Cumhur İttifakı'nı desteklemelerindeki en büyük sebep AK Parti'dir. İttifakı destekleme durumu haliyle ittifakın diğer üyesi olan MHP'nin de bu gazetelerdeki görünürlüğünün artmasını ve desteklenmesini sağlamıştır. Sabah ve Yeni Akit'te Cumhur İttifakı öncesinde muhalif kanatta iken sert bir şekilde eleştirilen MHP'nin

desteklendiği ve takdir edildiği haberleri görmek mümkündür. Burada, MHP'nin desteklenmesindeki en büyük nedenin Cumhur İttifakı sayesinde AK Parti'nin yine iktidarını koruyacağı gerçeğidir. Önceki bölümlerde de değinildiği gibi Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesiyle beraber, siyasi partinin iktidar olabilmesi için %50'lik oy oranını tek başına geçmesi gerekiyordu. Türkiye'deki herhangi bir partinin bu oranı geçmesinin hayli güç olduğunu belirtmiştik. Bu durumda MHP, iktidarını sağlama konusunda sorun yaşayan AK Parti'ye can simidi olmuştur ve nihayetinde; Cumhur İttifakı ile AK Parti iktidarını devam ettirmiştir. MHP'nin bu desteği elbette AK Parti ideolojisinin devamlılığını sağlamada da önemli bir durumdur. Özetle bu gazetelerdeki MHP lehine söylem değişikliğinin sebebi, AK Parti ve AK Parti ideolojisinin devam ettirilmesine sağladığı katkı olmuştur. Bu gazetelerde zuhur eden anti-SAADET duruşunun sebebi ise ideolojik olarak birbirlerine yakın olmalarına rağmen, Saadet Partisi'nin CHP ile işbirliği yapmasıdır. Bu, mezkûr gazetelerde “kendi ideolojisi” ve “kendi davasına” ihanet olarak yorumlanmıştır.

Sol ideolojik konumda bulunan Sözcü ve Birgün gazetelerinin ise merkez eksen; Sözcü gazetesi için 2018 öncesi ve sonrasında da Kemalist ideolojinin temsilcisi olan CHP'nin siyasi kudretini sağlamaktı. Birgün gazetesi ise 2018 öncesi ve sonrasında da sosyalizm ve sekülerizmi koruma ve yayma çabası gütmüştü. Bu iki gazete için en önemli olan husus kendi ideolojilerini yaymaya çalışmakla birlikte AK Partiyi de tamamen devre dışı bırakmaktı. Cumhurbaşkanlığı Sistemi, muhalif partiler arasında eleştirilen ve istenmeyen bir durum olsa da aslında 20 yılı aşkın AK Parti hükümetinin sonunu getirebilecek belki de tek sistemdi. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi herhangi bir partinin iktidara ulaşması için %50'lik oy oranını geçmesi hayli zordu. Bu zorlukla beraber ittifak imkânı ile Millet İttifakı %50 oy oranını geçebilir ve AK Parti hükümeti nihayet yıkılabilirdi. Nitekim AK Parti'nin en yakın rakibi olan CHP'nin, 2015 genel seçimlerinde %24.5 aldığı oy, %40,87 oranlı AK Parti karşısında oldukça düşüktür. İşte bu umut, mezkûr gazetelerin Millet İttifakı'na ve üyelerine tam destek vermesini sağlamıştır. Öyle ki bu gazetelerde Saadet Partisi (Millet İttifakı'na katıldığı için) bir anda önemli bir görünürlük kazanmıştır. İdeolojik olarak baktığımızda bu gazetelerin aşırı sağ ve mütedeyyin Saadet Partisini desteklemeleri şaşırtıcı gözükabilir ancak burada asıl maksadın Milli

Görüş ideolojisini yaymaktan ziyade, Kemalist / seküler ideolojinin faydası için verilen desteklendiği gözden kaçırılmamalıdır. Yine bu gazetelerde MHP'ye yönelik yaklaşımın değiştiğini görmüştük. Burada MHP ye yönelik negatif değişimin sebebi Onun AK Parti ile ittifak kurarak “siyasal İslam’a” hizmet etmesidir.

Tüm bu hususlar göz önünde alındığında Türkiye'deki gazetelerin siyasi parti yaklaşımlarında tek ve sabit bir neden olmadığı görülmektedir. Mezkûr gazeteler hem kendilerine yakın oldukları parti ve parti ideolojisine göre hareket etmekte hem de kendi ideolojilerini koruma gayesi gütmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi MHP ve SAADET'in önceden yerildiği halde bir anda övülmeye ve gündeme alınmayan başlanmasının nedeni çıkar ortaklığıdır. Özellikle Sözcü ve Birgün'de görülebilecek olan husus, Saadet Partisinin tamamıyla kendi ideolojilerine zıt bir parti olmasına rağmen; yine CHP'ye, Kemalist ve seküler ideolojiye fayda sağladığı düşünülerek övülmesi ve tasdik edilmesi hatta AK Parti'nin yanlışlarını kapatacak gerçek muhafazakâr parti olarak lanse edilmesidir. Yine Sabah ve Yeni Akit gazeteleri, Saadet Partisi ile yakın ideolojileri paylaşımlarına rağmen; SAADET'in AK Parti yerine CHP'yi tercih etmesi sebebiyle (kendisine yakın olduğu parti ve parti ideolojisi için) onu eleştirmiş ve ihanetle suçlamıştır. Buradan hareketle Türk gazeteleri, hem sahip olduğu ideolojiyi hem de yakın oldukları parti ve parti ideolojisini güçlendirmeye; kamuoyundaki görünümünü arttırmaya çalışmaktadır.

Elde edilen sonuçlarla birlikte Türk medyası ve Türk siyaseti arasında oldukça kuvvetli bir iletişim ve etkileşimin olduğu aşîkârdır. Bu sıkı etkileşimde medya ve siyaset arasında siyasi yönetimin daha dominant olduğu söylenebilir. Türk basını ve Türk siyaseti arasındaki bu kuvvetli yakınlığı sabit bir teori ile açıklamanın zorluğuyla karşılaşmaktayız. Gerçekten de Türk basınının sistemsel nitelikleri dönemden döneme değişmiş, günümüzde bile sabit bir zemine oturtulamamıştır. 1923 - 1950 Tek Parti döneminde, Türkiye Otoriter Basın Kuramının özelliklerini yansıtmıştır. Çünkü bu dönemde medya kuruluşlarının, kanunları ya da kurulu düzeni bozmaya yönelik yayın yapmaktan kaçınmak zorunluluğu ve yine medyanın, yönetime sahip bulunan otoriteye bağlı olma sorumluluğu Otoriter Basın Kuramının içeriklerini yansıtmaktadır. Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan 1923 - 1980 yılına kadarki dönemlerde, çok partili sistemin geçici de olsa ortadan kalkması gibi

nedenlerle Otoriter Basın Kuramının özellikleri göstermektedir. 1961 Anayasası ile hürriyetler kazanılsa da uzun ömürlü olamamıştır. 1980 arasındaki dönem ve 2018 sonrası İttifaklar döneminde benzer özelliklere haiz olduğu görülmektedir. 1980’den başlayarak basında düzenlemeler yapılmaya ve kitle iletişim araçlarının daha serbest ve özgür kılmaya çalışılmıştır. Yeni düzenlemelerle yazılı anlamda “serbestlik ilkesi” ve basının ön-denetim ve sansüre tabi olmaması Liberal basın Teorisinin özelliklerini de yansıtmakla birlikte uygulamada tam bir Liberal Teoriden bahsetmek de mümkün olmamaktadır. Ek olarak Türkiye’de Sosyalist medya kuramının olduğunu söylemek bile mümkündür. Nitekim sosyalist medya kuramında “medyanın kar amacı gütmemesi” ilkesi Türk gazetelerinde sıklıkla görülebilmektedir. Örneğin Sözcü ve Birgün gazetesinin hiçbir zaman AK Parti’nin reklamını paylaşmaması; Sabah ve Yeni Akit’in de aynı şekilde CHP’nin reklamını gazete içeriğinde yer vermemesi buna neden olarak gösterilebilir. Türkiye’nin Gelişmeci Medya Kuramı’na diğerlerinden belki de daha yakın olduğu söylenebilmektedir. Zira devlet-medya ilişkilerinde (yukarıda da bahsettiğimiz gibi) devletin daha baskın olması, yine devletin ulusal kalkınma için medyayı yönlendirebilme gücü ve devletin medyayı ekonomik yönden destekleme kudreti Gelişmeci Teorinin önemli ilkeleridir. Ek olarak gazetecilerin haber ve bilgi almada özgür olması ancak bunları yayınlamada sorumluluk sahibi olmaları Gelişmeci Kuramı yansıtmada esas faktördür diyebiliriz.

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’yi tek bir kuramla açıklamak pek mümkün değildir. Türk basınında Otoriter Kuramının etkileri neredeyse bütün kriz dönemlerinde görülmüştür. 1980’den sonrası ve İttifaklar sonrasında da medya – siyaset arasındaki ilişkide büyük değişiklikten bahsedilemediği görülmektedir. Türkiye aynı anda hem Liberal Teori hem Sosyalist Basın Teori özelliklerini taşıyabilmektedir. Bu anlamda bakıldığında bu çalışma Türkiye’yi bir kurama oturatarak şerh etmenin zorluğunu gözler önüne sermiş bununla birlikte Türkiye’deki medya ortamının Gelişmeci Kuramdan yana bir adım önde olduğuna kanaat getirmiştir. Yine de diyebiliriz ki bitmeyen fırtınalarda batmadan devam etmeye çalışan bu ülke için uygun bir kuram (veya gömlek) bulma arayışı çok uzun yıllar daha devam edecektir.

Kaynakça

- AA. (22 Nisan 2018). “İYİ Parti'ye katılan 15 milletvekili yeniden Chp'ye döndü”. *Anadolu Ajansı*. Retrieved 4.10.2023 from <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/iyi-partiye-katilan-15-milletvekili-yeniden-chpye-dondu/1141032>
- Akay, H., & Narççek, N. (2022). Seçim İttifakları Parlamento Ve Başkanlık Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Kamu Yönetimi Dergisi*, 3(2), 166-174.
- Akdağ, M. (2020). Medya Siyaset Etkileşimi Bağlamında Türkiye’de Siyasetin Medya Alanındaki Düzenlemeleri Üzerine Bir İnceleme . *Erciyes İletişim Dergisi* , 7 (2) , 1173-1197 . DOI: 10.17680/erciyesiletisim.724441
- Akdoğan, Y. (2004). *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*. İstanbul: Alfa.
- Akgün, B. (2006). Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset Geleneği Ve AK Parti . *Muhafazakar Düşünce Dergisi* , 2 (9-10) , 23-37 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/55826/764780>
- Akman, K. (2020). Seçim Sistemi Değişiklikleri ve Siyasi Parti İttifaklarının Siyasal Sisteme Etkileri: İtalya Örneği . *Gaziantep University Journal of Social Sciences* , 19 (4) , 1610-1625 . DOI: 10.21547/jss.724242
- Aksoy, İ. U. (2019). 2018 Genel Seçimler Öncesi AK Parti-MHP Cumhur İttifakı’nın Seçmen Nezdindeki Toplumsal Algısı . *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences* , 2 (1) , 21-39 . Retrieved from <http://ijeass.gedik.edu.tr/tr/pub/issue/46699/585536>
- Akyılmaz, C. (2019). 2017 Anayasa Değişikliğine Göre Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri . *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 23 (1) , 191-207 . DOI: 10.34246/ahbvuhfd.548484
- Albayrak, M. (Temmuz 2010). Kemalizmin Düşünsel Temelleri Ve Tarihsel Oluşumu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 26, sy. 77: 307-44.
- Alkan, H. (2018). Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı.
- Altunoğlu, M. ve Eşkinat, D. (2014). 30 Mart’a Doğru Cumhuriyet Halk Partisi. *SETA Analiz*, 90 (Mart).
- Arabacı, C. (2008). Basın Birliği. Z. Damlapınar (Ed.). *Medya ve Siyaset içinde*. Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. ss.147-207.
- Archive Today. (5 Haziran 2013). 15 Maddelik Gezi Parkı Deklarasyonu. *Archive Today*. Retrieved from <https://archive.md/2gQJm#selection-315.0-318.0>
- Arsan, F. (29 Temmuz 2015). “İste Bahçeli diktatörlüğü”. *Yeni Akit*. Retrieved 12.10.2023 from <https://www.yeniakit.com.tr/haber/iste-bahceli-diktatorlugu-89945.html>

Atağenç, İ. Ö. (2019). “Ortanın Solu” Düşüncesinde Kemalizm . Tarih Araştırmaları Dergisi, 38 (66) , 479-499 . DOI: 10.35239/tariharastirmalari.548427

Atatürk Ansiklopedisi (t.y.). Cumhuriyet Halk Fırkası (1923-1938). Retrieved 13.08.2023 from ataturkansiklopedisi.gov.tr

Atatürk Ansiklopedisi (t.y.). Kemalizm. Atatürk Ansiklopedisi. Retrieved 7.8.2023 from <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kemalizm/>

Aydın, Y. (4 Mayıs 2018). "Güçlü adaylar zor günler". *Birgün*, 8-15.

Baran, S. (2018). 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül Askeri Darbesinin Basına Olan Etkileri: Milliyet Gazetesi Örneği . Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi , 1 (1) , 76-96 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dorduncukuvvet/issue/37152/405980>

BBC News Türkçe. (12 Haziran 2018). “Seçim 2018: 24 Haziran seçimleri sözlüğü”. *BBC News Türkçe*. Retrieved 3.10.2023 from <https://www.s.com/turkce/haberler-turkiye-44336512>

Bekiroğlu, O. & Balcı, Ş. (2019). 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde Millet İttifakı’nın Siyasal İletişim Stratejisi, SETA Analiz, 273 (Mart).

Bennett, W., & Entman, R. (2000). Mediated Politics: An Introduction. In W. Bennett & R. Entman (Eds.), *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy* (Communication, Society and Politics, pp. 1-30). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511613852.002

Beriş, H E. (2023). 14 Mayıs Seçimlerine Doğru Cumhur İttifakı. SETA Rapor <https://www.setav.org/assets/uploads/2023/05/R229.pdf?ysclid=libh1scvts872742328>

Bilgili, M. A. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Ve Türkiye’de Seçim İttifakları (Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Bingöl, Y. & Akgün, Ş. (2005). Demokratlıktan Muhafazakar Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi . Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , (9) , 1-33 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kosbed/issue/25711/271295>

Birgün. (14 Mart 2012). “Yobazlara zamanaşımı şemsiyesi”. *Birgün*. Retrieved 19.10.2023 from <https://www.birgun.net/haber/yobazlara-zamanasimi-semsiyesi-61009>

Birgün. (25 Mart 2008). “Mazlumu olmayan cephe savaşı”. *Birgün*. Retrieved 19.10.2023 from <https://www.birgun.net/makale/mazlumu-olmayan-cephe-savasi-18045>

Blackstone, Sir W., *Commentaries on the Laws of England*. Chicago: Callaghan, 1899. Vol.2, Bk. iv, Sec.152

Bozkır, G. (2005). Cumhuriyet Halk Partisi’nde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi . Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , 4 (11) , - . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttdad/issue/25234/266768>

Castaños, S. P. (2023). *Repartiendo el café. 40 años de descentralización política en España..* (pp. 1-220). Comares.

Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi . Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 22 (36) , 3-30 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/duhfd/issue/30307/327096>

Cumhuriyet Halk Partisi. (t.y.). Tarihçe. *Cumhuriyet Halk Partisi*. Retrieved Ağustos 7, 2023 from <https://chp.org.tr/chp-tarihi>

Cumhuriyet. (22 Nisan 2018). “Kılıçdaroğlu ve Akşener’in Gizli Randevusu”. *Cumhuriyet*. Retrieved 5.5.2023 from <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kilicdaroglu-ve-aksenerin-gizli-randevusu-962218>

Cumhuriyet. (9 Ekim 2015). “MHP, 'çözüm süreci'ni yargıya taşıdı”. *Cumhuriyet*. Retrieved 5.7.2023 from <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mhp-cozum-surecini-yargiya-tasidi-365727>

Çağlayan, E. (2010). Media, politics and slanted news coverage during election periods-case study of AKP [M.S. - Master of Science]. Middle East Technical University.

Çölaşan, E. (8 Haziran 2018). "Devlet bey nerede acaba!". *Sözcü*. 5-15

Damlapınar, Z. (2008). Medya ve Siyasette Güvenilirlik. Zülfükar Damlapınar (Ed.). *Medya ve Siyaset içinde*. Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. ss.187-207.

Damlapınar, Z. (2007). *Medya ve Siyaset İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar, İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı*. Ankara: RTÜK Araştırma Geliştirme Daire Başkanlığı.

Demir, H. (8 Ağustos 2016). “Demokrasi ve Şehitler Mitingi'ne 5 milyon katılım”. *Anadolu Ajansı*. Retrieved 5.2.2023 from <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/demokrasi-ve-sehitler-mitingine-5-milyon-katilim/623416#>

Demir, V. (2007). *Türkiye 'de medya-siyaset ilişkisi*, Betaş, İstanbul

Demirkol, Ö. and Ç.B. Balcı. 2021. “Pre-Electoral Coalitions in Turkey, 1950-2018.” *Cumhuriyet Üniversitesi Journal of Economics and Administrative Sciences* 22 (2): 350-377.

Demirkol, Ö & Ç. Balcı, A. (2021). Türkiye’de Seçim İttifakları: 1950-2018. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 10.37880/cumuiibf.981673.

Deniş, Halil Emre & Özçağlayan, Mehmet. (2020). Demokrat Parti Döneminde Basın-Siyaset İlişkisi ve Resmi İlânlar ile "Besleme Basın"ın Yaratılması.

Deniz, Ş., & Korap Özel, E. (2018). Bana Okurunu Söyle, Sana Manşetini Söyleyeyim: Gazete Web Sitelerinde İçerik Hiyerarşisini ve Gündemi Belirlemede Okurun Değişen Rolü. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(3), 915-940. <https://doi.org/10.21547/jss.400156>

Doğanay, T. C. (2021). Türk Siyasal Hayatında Dava Söylemi: Milli Görüş Hareketine Mensup Siyasi Partilerin Seçim Beyannameleri Üzerine Nitel Bir Analiz (Doktora Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.

Doğru, N. (11 Haziran 2018). "Dip dalga sayesinde ordu Kandil'e bayrak diyor". *Sözcü*. 5-15.

Donat, Y. (21 Mart 2023). "10 numara... 5 yıldız". *Sabah*. Retrieved 16.10.2023 from <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2023/03/21/10-numara-5-yildiz>

Duran, H. (2018), Pre-Electoral Alliances in Presidential Systems, <https://thenewturkey.org/pre-electoral-alliances-in-presidential-systems> , Erişim Tarihi: 03.05.2019.

Duverger, M. (1974). *Siyasi partiler*. çev: Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Erdal, İ. "MHP'nin Türk Kimliği Ve Türk Milliyetçiliği Anlayışı Ve Türk Dünyası'na Bakışı". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2 (2020): 185-200

Eroğul, C. (2014). *Demokrat Parti*. Yordam Kitap, İstanbul.

Esmer, Y. (2019). *Identity politics: Extreme polarization and the loss of capacity to compromise in Turkey*. In *Democracy under threat*. (pp.121-146). Palgrave Macmillan.

Fedayi, C. (2004). AK Parti'nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin . *Muhafazakar Düşünce Dergisi* , 1 (1) , 149-163 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/56114/772504rg.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/56114/772504>

Freedman, D. (2008). *The politics of media policy*. Polity Press.

Garz, M., & J. Martin, G. (2021, Nisan). Media Influence on Vote Choices: Unemployment News and Incumbents' Electoral Prospects. *American Journal of Political Science*, 65(2), 278-293.

Garz, M., & J. Martin, G. (2021, Nisan). Media Influence on Vote Choices: Unemployment News and Incumbents' Electoral Prospects. *American Journal of Political Science*, 65(2), 278-293.

Giritli, İsmet. (1984). *Kemalist ideoloji ve nitelikleri*. *Bildiriler – tartışmalar*. Ankara, ss. 291-304.

Golder, S.N. (2006), "Pre-Electoral Coalition Formation in Parliamentary Democracies", *British Journal of Political Science*, 36, p.193–212.

Göka, Ş. (2011). *Siyaset, medya ve zihnime yansımalar*. Birleşik Dağıtım, Ankara.

Gönenç, L. (2017). Partili Cumhurbaşkanı, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1496411769-5.Partili_Cumhurbaskani.pdf

Gülner, B. & Akyüz, S. (2020). Siyasal Tercihlerin Medya Tercihlerine Etkisi ve Bireysel Nitelikler İlişkisi Influence Of Political Preferences on Media Preferences and Individual Attributes. 28. 259 - 268.

Güz, N., Filiz, Ş., Çakır, H., Işık, M., Akgün, B., Arabacı C., Damlapınar Z., Balcı Ş., & Hazar, Ç. M. (Eds.). (2008). *Medya ve siyaset*. Eğitim Kitabı Yayınları.

Haberler.com (t.y.). "2007 Genel seçim sonuçları". *Haberler.com*. <https://www.haberler.com/secim/2007/>

Haberler.com (t.y.). 2011 Genel seçim sonuçları. *Haberler.com*.
<https://www.haberler.com/secim/2011/>

Herman, Edward S. & Noam Chomsky. (2002). *Manufacturing consent: the political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books.

Hürriyet. (8 Mart 2018). “AK Parti Saadet'ten neden vazgeçti?”. *Hürriyet*. Retrieved from :<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/deniz-zeyrek/ak-parti-saadetten-neden-vazgecti-40764742>

Ilgaz, C. (2012). Türkiye'de 1980 sonrası dönem ve Türk basını . İstanbul Üniversitesi

Işık, M. (2012). *Dünya ve Türkiye bağlamında kitle iletişim sistemleri*. Eğitim Akademi Yayınevi, Konya.

İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal , 0 (17) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22882/244726>

İrvan, S. (2014). *Medya, kültür, siyaset*. Ankara: Pharmakon Yayınları.

Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Kültür Bak. Yayınları, Ankara.

Kabacalı, A. (1980). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul,

Kakışım, C. (2010), “Tarihsel Kökenleri ve Oluşum Koşullarıyla Türk Milliyetçiliğinde Farklı Yollar: Resmî Milliyetçilik, Irkçı Türkçülük ve Türk-İslam Düşüncesi”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, Sayı 3, s. 219-231.

Kasadar, M. (29 Ocak 2022). “Milli Nizam'ın 50'nci kuruluş yılı”. *Milli Gazete*. <https://www.milligazete.com.tr/makale/9247521/mustafa-kasadar/milli-nizamin-50nci-kurulus-yili>

Kaya, R. (2009), *İktidar Yumağı*. İmge Yayınevi, Ankara.

Kaya, R. & Çakmur, B. (2010) Politics and the Mass Media in Turkey, *Turkish Studies*, 11:4, 521-537, DOI: 10.1080/14683849.2010.540112

Kızılkaya, S. & Bakiler, O. (2 Kasım 2022). “AK PARTİ Tarihinin Önemli Kilometre Taşları..”. *Voice of America*. Retrieved 09/08/2023 from <https://www.voaturkce.com/a/tek-basina-iktidar-in-20-yili/6815647.html>

Küçük, A. & Aydoğdu, Y. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Milletvekili Seçim Sistemi Önerileri . *Liberal Düşünce Dergisi* , 23 (90) , 7-33 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/issue/43456/530167>

Küçüközyiğit, U. (2014.) *Haber Üretim Sürecinde ‘Haber Kararı’ ve Karar Aşamasında Öne Çıkan Faktörler (Doktora Tezi)*. İstanbul Üniversitesi.

Landau J M. (1999). *Pantürkizm*. Mesut Akın (çev.). Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Lukes S. (1974). *Power : a radical view* (4th ed.). Macmillan.

Mazzoleni, G. (1987). Media Logic and Party Logic in Campaign Coverage: The Italian General Election of 1983. *European Journal of Communication - EUR J COMMUN.* 2(1), 81-103. 10.1177/0267323187002001005.

McQuail, D. (1983). *McQuail's mass communication theory*. London: Sage Publications.

MEB. (2011). *Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi*. 321GM0024. Ankara.

MHP Maltepe İlçe Başkanlığı (t.y.). MHP Tarihçe. *Milliyetçi Hareket Partisi*. Retrieved 13.08.2023 from mhpmaltepe.com

Milli Gazete. (2 Mayıs 2022). “Yeni Akit, MHP'yi küplere bindirecek: Küçük ortak barajı geçemeyebilir.” *Milli Gazete*. Retrieved 12.10.2023 from <https://www.milligazete.com.tr/haber/10170234/yeni-akit-mhpyi-kuplere-bindirecek-kucuk-ortak-baraji-gecemeyebilir>

Milliyet. (11 Şubat 1998). “Kaplancılardan hedefi Anıtkabir”. *Milliyet*. Retrieved 10.10.2023 from <https://www.milliyet.com.tr/the-others/kaplancilarin-hedefi-anitkabir-5343144>

Milliyet. (28 Eylül 2010). “Laikliğe Takılıyor Esas Sosyal Devlet Elden Gidiyor”. *Milliyet*. 5-20.

Milliyet. (4 Kasım 2002). “2002'den 2011'e Seçim Sonrası Gazete Manşetleri”. *Yeni Şafak*. Retrieved from yenisafak.com

Milliyetçi Hareket Partisi (t.y.). Milliyetçi Hareket Partisi genel sekreteri sayın İsmet Büyükataman'ın “12 Eylül 1980 darbesinin 38. yıldönümüne” ilişkin yapmış olduğu basın açıklaması. *Milliyetçi Hareket Partisi*. Retrieved 7 Ağustos, 2023 from mhp.org.tr

Miş, N. (2022, Temmuz - Ağustos). AK Parti'nin dünü, bugünü ve geleceği. *Kriter Dergi*. Retrieved from <https://kriterdergi.com/dosya-ak-parti/ak-partinin-dunu-bugunu-ve-gelecegi>

Miş, N. (8 Temmuz 2023). CHP Değişebilecek Bir Parti midir?. *SETA*. Retrieved from <https://www.setav.org/chp-degisebilecek-bir-parti-midir/>

Miş, N. ve Duran, H. (2018). Seçim İttifakları. *SETA*. SETA Analiz, 232 (Şubat).

Müller, W., & Strøm, K. (Eds.). (1999). Policy, Office, or Votes?: How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions (Cambridge Studies in Comparative Politics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511625695

Nalcıoğlu, B. U. (2005). Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkeleri . *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 7 (14) , 253-267 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49973/640680>

Neziha K “Medya İçeriklerinde İdeolojinin Etkisi: Türk Basınında Azerbaycan Söylemi” *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 131, Sayı: 259, İstanbul 2022, s. 461-478, doi: 10.55773/tda.1104021.

NTV (t.y.). 2002 Genel seçimleri Türkiye geneli illere göre oy dağılım tablosu. *NTV*. <http://arsiv.ntv.com.tr/modules/secim2007/secim2002/>

NTV. (21 Şubat 2018). “Cumhur İttifakı teklifi Meclis'e sunuldu”. NTV. Retrieved from <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhur-ittifaki-teklifi-meclise-sunuldu,AQbP8yp32UOfcA1QeIT1vA>

NTV. (9 Ağustos 2016). “Meral Akşener MHP'den ihraç edildi”. NTV. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/meral-aksener-mhpden-ihrac-edildi,A5eUrgGT7EC-A7iMWL-sGQ> adresinden alındı.

Ogando, J. (2021). Venezuelan Community Media Face Dueling Pressures. NACLA Report on the Americas, 53(4), 371-379. doi:<https://doi.org/10.1080/10714839.2021.2000764>

Oğuzhan, E. (2009). Atatürk Döneminde Basın ve Basın Özgürlüğü . İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi , 1 (1) , 106-122 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iaud/issue/30107/324828>

Oktay, A. *Toplumsal Değişme ve Basın*. Bilim/Sanat/Felsefe Yayınları, İstanbul.

Ömercioğlu, A., Kolejyal Yürütme ve Türkiye’de Uygulanabilirlik Sorunu, Terazi Hukuk Dergisi, 9(100), 170-175

Öner, S. (2011). Türk Basınının İlk Resmi Gazetesi Takvim-İ Vekayi’de Padişah Portresine İlişkin Haberler . İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal, 0 (29) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22860/244098>

Övür, M (2011), 12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler (CHP), SETA Analiz, Ankara.

Özçelik, T. (2010). Ceride-i Havadis’de Ziraat, Ticaret ve Sanayi Tartışmaları . Journal of Social Policy Conferences , 0 (56) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/886/9856>

Özdal, H. (17 Mayıs 2017). “Kaplancı’lardan ‘derin tarih’çilere: Tencere tava hep aynı hava”. *Gazete Duvar*. Retrieved 18.10.2023 from <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/05/17/kaplancilardan-derin-tarihcilere-tencere-tava-hep-ayni-hava>

Özdemir, H. (2015). 28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (Rp)-Fazilet Partisi (Fp) (Karşılaştırmalı Bir Analiz) . Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 20 (2) , 165-193 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20811/222590>

Özdil, Y. (07 Haziran 2016). “Muhammed Ali”. *Sözcü*. Retrieved *Sözcü* from <https://www.sozcu.com.tr/2016/yazarlar/yilmaz-ozdil/muhammed-ali-1264263/>

Özdil, Y. (21 Haziran 2018). "Henüz sandığa gitmedik ama.. çoktan kazandık"., *Sözcü*. (21 Haziran 2018), 10-15.

Özdil, Y. (21 Haziran 2018). “Henüz sandığa gitmedik ama.. çoktan kazandık”. *Sözcü*. Retrieved 31.09.2023 from <https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/yilmaz-ozdil/henuz-sandiga-gitmedik-ama-coktan-kazandik-2477116/>

- Özdil, Y. (23 Temmuz 2017). "Achtung". *Sözcü*. Retrieved 18.10.2023 from <https://www.sozcu.com.tr/2017/yazarlar/yilmaz-ozdil/achtung-2-1942513/>
- Özgentürk, N. (2008). *Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*. (Ed.: Davran, M. & Sekmeç, A.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Özmen, Ü. (6 Kasım 2015). "AKP'ye oy vermek İslam'ın altıncı şartı olursa". *Sözcü*. Retrieved 19.10.2023 from <https://www.birgun.net/makale/akp-ye-oy-vermek-islam-in-altinci-sarti-olursa-94395>
- Öztekin, H. (2018). 1944 Irkçılık - Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar . *Selçuk İletişim* , 11 (1) , 212-236 . DOI: 10.18094/josc.345500
- Ravanoğlu Yılmaz, S. (2022). Nihal Atsız Türkçülüğü ve Milliyetçi Hareketin Yol Ayrımı . *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi* , 7 (3) , 784-797 . DOI: 10.30784/epfad.1128529
- Rozell, M. J., & Mayer, J. D. (Eds.). (2008). *Media power, media politics*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Sabah (t.y.). 7 Haziran 2015 seçim sonuçları. *Sabah*. Retrieved from <https://www.sabah.com.tr/secim/7-haziran-2015-genel-secimleri/saadet-secim-sonuclari>
- Sabah, (18 Haziran 2018). Gazete Manşetleri. Retrieved from <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2018-04-18/sabah-gazetesi-manseti>
- Sabah, (5 Mayıs 2018), "Koltuk Pazarlığı". *Sabah*. 1.
- Sabah. (1 Haziran 2015). Sivil Toplum Platformu Reklamı. *Sabah*. Ek.
- Sabah. (15 Ekim 2012). "Türkeş'in doktoru: Bahçeli MİT ajanıydı". *Sabah*. Retrieved 16.10.2023 from <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/10/15/turkesin-doktoru-bahceli-mit-ajaniydi>
- Sabah. (26 Haziran 2018). "Algı oyunlarına MHP'den tokat". *Sabah*. 10-15.
- Sabah. (26 Haziran 2018). "Cumhur'un zaferi". *Sabah*. 10-15.
- Sabah. (17 Nisan 2017). Halk İhtilali. *Sabah*. Retrieved from <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2017-04-17/sabah-gazetesi-manseti>
- Sağlar, F. (7 Haziran 2018). "Demokrasi yerelden başlar". *Birgün*. 8.
- Sartori, G.1994. *Comparative Constitutional Engineering*. NewYork: NewYork University Press.
- Savut, E. (2020). "Geçmişten Bugüne Türkiye Siyasetinde Seçim İttifakları: Tercih Mi? Zorunluluk Mu?", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Denizli, s. 33-48.
- Shoemaker, P., & Reese, S. (1996). *Mediating the Message: Theories of Influence on Mass Media Content* (3rd ed.). New York: Longman.

Siebert, F., Peterson, T., Schramm H.; *Four Theories of The Press*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1984

Sol Haber Merkezi. "Saadet Partisi'nden CHP'ye çarşaf desteği!". *Birgün*. (9 Aralık 2008). 9.

Sözcü. (18 Haziran 2018). *Gazete Manşetleri*. *Gazete Oku*. <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2018-04-18/sabah-gazetesi-manseti> adresinden alındı.

Sözcü. (24 Nisan 2018). *Gazete Manşetleri*. *Gazete Oku*. Retrieved from <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2018-04-24/sozcu-gazetesi-manseti> adresinden alındı.

Sözcü. (23 Şubat 2018). *Gazete Manşetleri*. *Gazete Oku*. Retrieved from <https://www.gazeteoku.com/gazeteler?date=2018-04-23> adresinden alındı.

Sözcü. (10 Haziran 2018). "Karamollaoğlu neden ittifak yaptıklarını açıkladı". *Sözcü*. Retrieved from <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/karamollaoglu-neden-ittifak-yaptiklarini-acikladi-2460299/>

Sözcü. (2 Temmuz 2014). "Madımak olayı nedir? madımak'ta neler yaşandı?". *Sözcü*. Retrieved 31.09.2023 from <https://www.sozcu.com.tr/2014/genel/madimak-olayi-nedir-madimakta-neler-yasandi-madimak-olayi-tarihi-546581/>

Sözcü. (2 Temmuz 2015). "Madımak olayı nedir? madımak'ta neler yaşandı?". *Sözcü*. Retrieved 31.09.2023 from <https://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/madimak-olayi-nedir-madimakta-neler-yasandi-875169/>

Sözcü. (2 Temmuz 2016). "Madımak kurbanları anılıyor". *Sözcü*. Retrieved 31.09.2023 from <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/madimak-kurbanlari-aniliyor-1300231/>

Sözcü. (20 Şubat 2018). "Cumhurbaşkanı Erdoğan AK PARTİ-MHP ittifakının ismini açıkladı: Cumhur İttifakı". *Wayback Machine*. Retrieved from [https://web.archive.org/web/20180221002854/http://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/AK-PARTİ-grup-toplantisi-43-2234166/](https://web.archive.org/web/20180221002854/http://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/AK-PARTI-grup-toplantisi-43-2234166/)

Sözcü. (25 Ekim 2017). "İYİ Parti kuruldu! Meral Akşener'in İYİ Parti'nin açılımı ne? İYİ ne demek işte Kayı Boyu bağlantısı detayı". *Sözcü*. Retrieved from <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/meral-aksener-kimdir-aksenerin-partisinin-adi-ne-oldu-iyi-partinin-acilimi-ne-olacak-2062395/>

Sözcü. (5 Mayıs 2018). "Millet ittifakı resmen kuruldu... İşte detaylar". *Sözcü*. Retrieved from <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/millet-ittifaki-resmen-kuruldu-iste-detaylar-2389681/>

Sözcü. (7 Mart 2018). "AK PARTİ'li Yazıcı: Yalvaracak halimiz yok". *Sözcü*. Retrieved from <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/AK-PARTİli-yazici-yalvaracak-halimiz-yok-2271117>

Strömbäck, Jesper, and Peter Van Aelst. "Why Political Parties Adapt to the Media: Exploring the Fourth Dimension of Mediatization." *International Communication Gazette*, vol. 75, no. 4, June 2013, pp. 341–358, doi:10.1177/1748048513482266.

Şahin, B. (2013). Farklılık, Hoşgörü ve AK Parti İktidarı: Gezi Parkı Sürecinin Düşündürdükleri . Liberal Düşünce Dergisi , (71) , 161-169 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/issue/48163/609377>

Şentürk, A. (2016). 1931 Matbuat Kanunu'ndaki Değişiklikler Üzerine Kronolojik Bir Değerlendirme: Basın Hürriyeti Bağlamında Meclis Tartışmaları ve Basındaki Yankılar . Tarih İncelemeleri Dergisi , 30 (1) , 199-230 . DOI: 10.18513/egetid.185927

T24. (07 Şubat 2022). "Yeni Akit yazarı Kara: Madımak'ın birinci derecede sorumlusu Temel Karamollaoğlu, olayları kışkırttığı iddialarına rağmen ceza almadı". T24. Retrieved 4.11.2023 from Yeni Akit yazarı Kara: Madımak'ın birinci derecede sorumlusu Temel Karamollaoğlu, olayları kışkırttığı iddialarına rağmen ceza almadı (t24.com.tr)

Taşbaşı, N. & Gündoğdu M. (8 Eylül 2015). "İhanette birleştiler". Yeni Akit. Retrieved 12.10.2023 from <https://www.yeniakit.com.tr/haber/ihanette-birlestiler-92029.html>

Taşdemir, E. (2013). 1980 Sonrası Türk Basını, Türk Siyasi Hayatı ve Basın-Siyaset İlişkisi . Selçuk İletişim , 3 (4) , 173-180 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19010/200818>

Taşkın, B. & Özer, B. (2020). Ayıran Duvarlar, Dönüşen Sandıklar: Kapalı Konut Siteler ve Seçim Sonuçlarına Etkileri . Liberal Düşünce Dergisi , 25 (100) , 137-167 . DOI: 10.36484/liberal.818092

Taşkın, B. (2021) The 2019 provincial elections in Turkey: AK PARTİ's struggle to retain power vis-a-vis a revitalized CHP, Regional & Federal Studies, 31:3, 461-474, DOI: 10.1080/13597566.2020.1858811

Taşkın, Burcu. "New Electoral Alliances in Turkey After the Regime Change to Presidentialism: A Path to Deepen Political Polarization or Cooperation?", ECPR Wroclaw, September 2019.

Toktaş, S. (2014). 1980 Sonrası Değişen Medya Ortamında Gazeteci: Zanaatkar Mı, Profesyonel Mi? . Mülkiye Dergisi , 34 (269) , 147-170 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/270/633>

Toprak, Ö. & Koçak, M. . C. (2021). Haber Üretim Sürecinde Seçim Haberlerinin İnşası. İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi, 2021(53), 37-51. <https://doi.org/10.47998/ikad.874618>

Türkiye Raporu (25 Şubat 2023). Haritalarla Seçimler: 2002 Genel Seçimleri. Türkiye Raporu. Retrieved from <https://turkiyeraporu.com/arastirma/haritalarla-secimler-2002-genel-secimleri-13196/>

Uçak, O. & Erkal, A. (2019). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yerel Basının Gelişim Süreci . Selçuk İletişim , 12 (1) , 92-122 . DOI: 10.18094/josc.397938

Ulaş, M. & Yılmaz, A. (2019). Cumhuriyet İttifakı Oluşum Sürecinde AK Parti ve MHP Liderlerinin Nasıl Bir İkna Dili Kullandığı; Parti Grup Toplantıları Örneği . Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi , Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi_Ek Sayı , 79-94 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluakademi/issue/49761/638443>

Uluç, H. (4 Kasım 2015). "MHP!.. Bahçeli'nin arka bahçesi". Sabah. 5-15.

Uluçakar, Mustafa. (2018). Muhafazakâr Demokrasi Söylemi Üzerine Bir İnceleme. *Alternatif Politika*.10. 349-373.

Ural, A., (2010). *Medya sermaye siyaset üçgeni : satılık medya*. Zafer Köse (Ed.). Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul.

Uyan-Semerci, P., & E. Erdoğan. (2018). *Fanusta Diyaloglar Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uzun, M. S. (2018). *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye’de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Ünlü, G. (2020). *Katılımcı demokratik medya kuramı bağlamında yurttaş gazeteciliği: Onedio örneği / Citizen journalism in the context of participatory democratic media theory: The case of Onedio* (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.

W. Lance Bennett & Robert M. Entman. Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy (Communication, Society and Politics) içinde ed. Bennet, W. Lance ve Robert M. Entman, New York: Cambridge University Press. (ss.1-32)

Wahl-Jorgensen, K. (2019). *Emotions, media and politics*. Polity Press.

Walgrave, S., & Aelts, P. V. (2006, Mart 10). The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory. *Journal of Communication*, 56(1), 88-109. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00005.x>

Wikipedia, (t.y.). Saadet Partisi genel başkanları listesi. Wkipedia. Retrieved 17 Ağustos 2023 from https://tr.wikipedia.org/wiki/Saadet_Partisi_genel_ba%C5%9Fkanlar%C4%B1_listesi

Wikipedia. (t.y.). Saadet Partisi genel başkanları listesi.Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Saadet_Partisi_genel_ba%C5%9Fkanlar%C4%B1_listesi adresinden alındı.

Williams, R. (1977) *Marxism and Literature*. New York: Oxford University Press

World Bank. (1993). Turkey, Informatics and Modernization Report. Washington, DC:.

Yaşlı, F. (2014). 1980 öncesi ülkücü hareketin islamileşmesinde seyit ahmet arvasi etkisi ve “türk-islam ülküsü” . *Memleket Siyaset Yönetim* , 9 (22) , 377-399 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi/issue/75867/1251200>

Yeni Akit. (11 Ekim 2021) “Tarihte bugün: 11 Ekim 1972 Milli Selamet Partisi’nin Kurulması”. *Yeni Akit*. Retrieved 13.08.2023 from Tarihte bugün: 11 Ekim 1972 Milli Selamet Partisi’nin Kurulması - Yeni Akit

Yeni Akit. (11 Nisan 2023). "Davasını satanlar avuçlarını yaladı". *Yeni Akit*. 1.

Yeni Akit. (8 Eylül 2015). "İhanette birleştiler". *Yeni Akit*. 1.

Yeni Akit. (16 Ocak 2015). "... Kervan yürür". *Yeni Akit*. 1.

Yeni Akit. (25 Haziran 2018). "Dua. gayret ve zafer". *Yeni Akit*. 5-15.

Yeni Akit. (29 Mayıs 2023). "7 düvele karşı Erdoğan'ın zaferi". *Yeni Akit*. 1.

Yeni Akit. (4 Eylül 2023). "Bahçeli'ye büyük jest! Sana da bu yakıştırdı Devlet Baba". *Yeni Akit*. Retrieved 13.10.2023 from <https://www.yeniakit.com.tr/haber/bahceliye-buyuk-jest-sana-da-bu-yakisirdi-devlet-baba-1784304.html>

Yeni Akit. (4 Temmuz 2022). "Devlet Bahçeli'den takdir toplayan hareket". *Yeni Akit*. Retrieved 13.10.2023 from <https://www.yeniakit.com.tr/haber/devlet-bahceliden-takdir-toplayan-hareket-1671148.html>

Yeni Akit. (9 Mart 2014). "CHP MHP BDP ve PY Ortaklığı". *Yeni Akit*. Retrieved 12.10.2023 from <https://www.yeniakit.com.tr/haber/chp-mhp-bdp-ve-py-ortakligi-15178.html>

Yeni Şafak. (17 Nisan 2022). "2017 Anayasa Referandumunu Sonuçları". *Yeni Şafak*. Retrieved from <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2017>

Yeni Şafak. (30 Kasım 2008). "CHP'nin ikinci çarşaf açılımı". *Yeni Şafak*. Retrieved 19.10.2023 from <https://www.yenisafak.com/gundem/chpnin-ikinci-carsaf-acilimi-15339>

Yıldız, A. (2006). AK Partinin "Yeni Muhafazakâr Demokrasi": Türkiye Siyasetinde Adlandırma Problemi . *Liberal Düşünce Dergisi* , (34) , 5-12 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/issue/48200/610047>

Yılmaz, M. (2006). Ak Parti: "Muhafazakâr Demokrasi" İle Milliyetçi- Muhafazakârlık Arasında . *Muhafazakar Düşünce Dergisi* , 2 (9-10) , 47-54 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/55826/764920>

Yılmaz, N. (2005). "İslamcılık, AK PARTİ, Siyaset", (Ed.) BORA, T. ve GÜLTEKİNGİL, M., *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık (Cilt 6)*, İletişim Yayınları, İstanbul

Yılmaz, S. (2016). Milli Görüş Hareketi: Toplumsal Hareketlerde Çerçeve Değişimi Etkisi . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , , 1164-1185 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/22155/238030>

Yiğenoğlu Ç (1996), *Metelikten Medyaya*. Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Yorgancılar, S. (2012). *Milli Görüş*. Pınar Yayınları, İstanbul.

Yüksel, E.; Türk Basını Hangi Kurama Uyar?. *Blogspot*. Retrieved 26.06.2015 from <http://medyavehabercilik.blogspot.com.tr/2013/10/turk-basini-hangi-kurama-uyar.html>

Zariç, S. (2017). Söylem Ve Belge Analiziyle Adalet Ve Kalkınma Partisi İle Saadet Partisi Arasında Laiklik Meselesine Yaklaşım Farkı . *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (28) , 311-324 . DOI: 10.5505/pausbed.2017.45712

Zeyrek, D. (2018, 8 Mart). "AK Parti Saadet'ten neden vazgeçti?". *Hürriyet*. Retrieved from <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/deniz-zeyrek/ak-parti-saadetten-neden-vazgecti-40764742>